

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ömer Seyfettin'in Primo Türk Çocuğu ve Beyaz
Lale Adlı Hikayelerine Yeni Tarihselci Bir Bakış

Tuncay BAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İstanbul 2020

ALTINBAŞ
ÜNİVERSİTESİ

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

**Ömer Seyfettin'in Primo Türk Çocuğu ve Beyaz Lale Adlı Hikayelerine
Yeni Tarihselci Bir Bakış**

Tuncay BAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:

Dr. Gözde Orhan

Tuncay BAŞ tarafından hazırlanmış olan bu çalışma 30/01 /2020 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında tarafımızca incelenmiş olup, kapsam ve kalite açısından (Yüksek Lisans) Doktora tezi olmaya (oy birliği) oy çokluğu ile yeterli bulunmuştur.

Dr. Öğr. Üyesi – Gözde ORHAN
(Danışman)

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi – Gözde ORHAN
(Danışman)

Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi – Duygu ERSOY

Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi – Mehmet ERTAN

Düzce Üniversitesi

Bu çalışma bir Yüksek Lisans tezinin tüm gerekli şartlarını taşımaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi – Eylem AKDENİZ GÖKER
(Anabilim Dalı Başkanı)

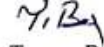

Doç. Dr. Nur Banu KAVAKLI
Enstitü Müdürü

Sosyal Bilimler Enstitüsü onayı: 30.01.2020

Bu dokümandaki tüm bilgilerin akademik kural ve etiğe bağı kalınarak yazıldığını ve tez yazım kuralları kapsamında bu çalışmada bulunan ve özgün olmayan bütün bilgi ve materyallerin referanslandırıldığını temin ederim.

Tuncay BAŞ

TEŞEKKÜR

Hayatım boyunca her zaman maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme, ardından tezin yazım sürecinde ümitsizliğe kapıldığım zamanlarda beni motive eden ve hiçbir zaman pes etme mi bana telkin eden Tez Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Gözde ORHAN'a Tez Jürimde bulunan, bundan sonraki çalışmalarım da yapıcı önerileriyle bana yol gösteren Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ERTAN ve Dr. Öğr. Üyesi Duygu ERSOY'a, benim için bir akademisyenden de öte bir ağabey olan Arş. Gör. Emre ELMAS'a ve son olarak benimle birlikte kendine bir "dert" edinmeye çalışan dostlarım Fatih BELGİ ve Furkan ÖZEL'e teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Bu çalışma Yeni Tarihselcilik Eleştirel Kuramı çerçevesinde Ömer Seyfettin'in *Primo Türk Çocuğu* ve *Beyaz Lale* adlı hikâyelerini incelemekte; bu kurgu metinlerin dönemin ideolojisi adına birçok göstereyi içerisinde barındırdığını iddia etmektedir. Yeni Tarihselcilik Eleştirel Kuramı'na dayanarak Ömer Seyfettin'in eserlerini yazdığı tarihsel bağlamın onun üretimini doğrudan etkilediğini savunan bu tezde, Osmanlı modernleşmesinin süreç içerisindeki gelişimi ve dönüşümü çerçevesinde yazarın kendisini nerede konumlandığı ve bu değişim ve dönüşümleri eserlerinde ne şekilde aktardığı çözümlenmeye çalışılacaktır. Son olarak ise Yeni Tarihselcilik Eleştirel Kuramı bağlamında yorumlanan bu hikâyelerin bugün yeniden hatırlanmasının anlamı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Tarihselcilik, Osmanlı Modernleşmesi, Ömer Seyfettin.

ABSTRACT

This study examines the stories of Ömer Seyfettin, *Primo Türk Çocuğu* and *Beyaz Lale*, within the framework of New Historicism Critical Theory. It claims that these fictional texts, which caused controversy even during the period they were written, contained many indicators in the name of the ideology of the period. On the basis of the New Historicism Critical Theory, this thesis arguing that the historical context in which Ömer Seyfettin wrote his works directly affected his productions, seeks to analyze where the author positioned himself during the development and transformation of the Ottoman modernization and how he transferred these changes and transformations in his works. Finally, this thesis focuses on the meaning of recalling these stories, which are interpreted with a critical approach in the context of the New Historicism Critical Theory.

Keywords: New Historicism, Ottoman Modernization, Ömer Seyfettin.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
1. Bölüm	4
1.1.Yeni Tarihselcilik.....	4
2. Bölüm	18
2.1.Osmanlı Modernleşmesi Bağlamında Ömer Seyfettin'in Fikirlerinin Serencamı.....	18
2.2.Ömer Seyfettin'in Hayatı.....	19
2.3.Osmanlı Modernleşmesinin Siyasi, Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Alandaki Yansımaları	22
2.3.1. Osmanlıcılık	40
2.3.2.İslamcılık.....	41
2.3.3.Batıcılık.....	44
2.3.4.Türkçülük.....	45
3. Bölüm	55
3.1. Ömer Seyfettin'in Primo Türk Çocuğu ve Beyaz Lale Adlı Hikayelerinin Yeni Tarihselcilik Eleştirel Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi	55
3.2. Primo Türk Çocuğu.....	59
3.3. Beyaz Lale.....	72
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	94

GİRİŞ

Türkiye’de birçok araştırmacı tarafından gerek Osmanlı modernleşmesinin zaman içerisindeki gelişimi ve dönüşümü gerekse bu süreçte kendisini hissettiren fikir hareketlerine yön veren yazarlar ve bu yazarların çalışmaları hakkında çalışmalar yapılagelmiştir. Ancak bu çalışmaları gerçekleştiren araştırmacıların birçoğunun ele aldığı dönemi ve kişileri, taşımış oldukları ideolojik kaygılar ve mutlak hakikate ulaşma iddiası doğrultusunda ele alması, bu dönem ve kişileri belli şablonlara yerleştirme amacı ile hareket etmesi, ele alınan dönemde görülen iniş ve çıkışları, karşıtlıkları, geçişlilikleri gözden kaçırarak, araştırmacının yorumuna ve öznelliğine dayalı bir anlatının biz okuyucuya ulaşmasına neden olmaktadır. Bunun yanında yapılan bu çalışmalarla birlikte bu metinlerin bugün farklı bağlamlar içerisinde yeniden tartışıldığı ve güncel ideolojik konumlanışlara zemin olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Bu tezde temel kaynak olarak kullanılan, Hülya Argunşah’ın toplamda yedi cilt halinde Dergah Yayınları tarafından yayınlanan Ömer Seyfettin’in bütün eserlerini bir araya toplayan çalışması, öykücünün kısa ömrü boyunca bir çok dergide ve gazetede yayınlanmış çalışmalarını araştırmacılara sunarak büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Ancak bu çalışmanın önsözünde Argunşah “*Yeni nesillerin, bu tür yayınlar sayesinde gerçekten zengin, övünülecek bir geçmişlerinin olduğunu öğrenerek geçmişle çeşitli sebeplerle kopardıkları bağlarını yeniden kurabileceklerinden ve Milletçe oluşturduğumuz bir kültürün, bir tarihin, bir edebiyatın ve bir estetik anlayışının varlığı*”ndan söz ederek Seyfettin’i milli bir geçmişin temsilcilerinden biri olarak tanımlar (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 40). Bu tez, ilerleyen sayfalarda da anlaşılacağı üzere bu iddiaya eleştirel yaklaşmaktadır. Elbette ki bu tavrın

dışında, mümkün olduğunca ideolojik belirlemelerin dışında kalarak döneme yönelik daha farklı bakış açılarıyla da kimi çalışmaların yapıldığı görülebilmektedir. Örneğin; Erol Köroğlu'nun Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918): Propagandadan Milli Kimlik İnşasına adlı çalışması yakın dönemde sürece yönelik alışılmışın dışında bir tavırla, milliyetçi bakış açısından sıyrılarak tüm bu süreci ulus inşa etme çabaları dâhilinde değerlendirerek daha önce göz ardı edilen birçok noktayı okuyuculara sunmuştur. Ancak bu kıymetli çalışma süreci daha çok savaş propagandası ve yeni cumhuriyetin kuruluşu bağlamında değerlendirmekte, Ömer Seyfettin'in kurgu metinlerinin bugün farklı bağlamlar içerisinde yeniden tartışılarak, güncel ideolojik konumlanışlara zemin olarak değerlendirilip, kendinden olmayanı ötekileştirmek adına kullanılma haline somut açıklamalar getirmemektedir.

Bu tez, Ömer Seyfettin'in savunduğu fikirlerin geneline yönelik göstergeleri içerisinde barındırdığı düşünülen *Primo Türk Çocuğu* ve bizzat katıldığı Balkan Savaşı sırasındaki gözlemleri sonrası kaleme aldığı tahmin edilen *Beyaz Lale* adlı hikâyelerini, gerek dünya edebiyat eleştirisi, gerekse Türk Edebiyatı eleştirisi alanında çok yeni bir yaklaşım olan Yeni Tarihselcilik Eleştirel Kuramı bağlamında yorumlayarak, söz konusu hikâyelere eleştirel bir gözle bakmayı önermektedir. Ayrıca bu hikâyelerin yazıldığı dönem koşullarında yaşanan uzun soluklu iktidar mücadelelerini, savaşları ve buna bağlı olarak yaşanan insani dramları, değişen dünya koşulları içerisinde var olmaya çalışma halini, geleceğin kestirilemeyişi, kişisel sarsıntıları ve tüm bu sarsıntıların sebep olduğu psikolojik ve toplumsal iklimin etkisi altında Türkçülük ideolojinin gelişimini yansıttığını iddia etmektedir.

Bu iddia doğrultusunda bu çalışmanın birinci bölümünde, her ne kadar temsilcileri bir okul olarak tanımlanmaktan uzak durmaya çalışsalar da konu hakkında yapılan

çalışmalar göz önünde bulundurularak Yeni Tarihselcilik Eleştirel Kuramı adı verilen yaklaşım hakkında genel bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümünde ise Ömer Seyfettin'in Osmanlı modernleşmesinin zaman içerisindeki gelişimi ve dönüşümü bağlamında yaşanan siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel olaylar içerisinde kendisini nasıl ve nerede konumlandığı ve bu süreçlere ne şekilde tepki verdiği anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümünde ise Ömer Seyfettin'in *Primo Türk Çocuğu* ve *Beyaz Lale* adlı hikâyeleri yazıldıkları tarihsel süreçte göz önünde bulundurularak, Yeni Tarihselcilik Eleştirel kuramı bağlamında yorumlanacak, daha sonra günümüzde bu hikâyelerin ve Ömer Seyfettin'in yeniden hatırlanmasının anlamı üzerinde durulacaktır.

1. Bölüm

1.1.Yeni Tarihselcilik

Çalışmamızın birinci bölümünü oluşturan bu bölümde temsilcileri her ne kadar bir okul olarak tanımlanmaktan uzak durmaya çalışsalar da, konu hakkında yapılmış çalışmalar göz önünde bulundurularak, Yeni Tarihselcilik eleştirel kuramı hakkında genel bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır.

1980’li yıllarla birlikte edebiyat eleştirisi alanı içerisine kültür, tarih ve bağlam gibi metinlerin dışına odaklanan kavramlar dâhil olmaya başlamıştır. Bu kavramlar çerçevesinde edebiyat metinlerini inceleyen eleştirel yaklaşımların da zamanla daha tercih edilir olduğu ve bu yaklaşımların, incelenen metinlerin üretildiği kültüre dair yorumlar yapılabilmesine imkân sağladığı görülebilmektedir. İncelenen metinleri bağlamın dışında tutarak ele alan ve bu metinlerin içyapısını anlamayı edebiyat eleştirisi için yeterli gören yaklaşımların karşısına, metinlerin anlaşılabilmesi için bağlamlarına, temsil ettiği topluma ve kültüre bakılması gerektiğini savunan yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yaklaşımlardan en dikkat çekenini ise Yeni Tarihselciliğdir (Uslu, 2017, s. 25).

Yeni Tarihselcilik çoğunluğu California Berkeley Üniversitesinden olan akademisyenlerin liderlik ettiği bir çevrede ortaya çıkmıştır (Uslu, 2017, s. 28) 1980’li yılların başından itibaren ilk olarak Stephen Greenblatt tarafından dile getirilen bu eleştirel yaklaşımın temsilcileri, yazınsal metinleri ön planda tutan, tarihsel metinleri ise geri plana iten çalışmaları eleştirmişler ve her ikisinin birbirleri ile olan etkileşimleri üzerine yoğunlaşmışlardır (Oppermann, 2006, s. 16). Bu yaklaşımın temsilcileri, metinlerin yazıldığı dönem içerisindeki tarihsel bağlamdan, zamandan ve mekândan

kopartılmadan incelenmesi gerektiğini, yazılan her metnin döneminin kültürel koşullarından etkilenmiş olabileceğini savunurlar. “Tarih” ve “kültür” gibi kavramların edebiyat eleştirisi alanının dışında tutulduğunu iddia eden bu yaklaşımın temsilcileri, bu kavramları yeniden edebiyat eleştirisi içerisine dâhil ederek, edebiyat incelemelerine yeni bir bakış açısı kazandırmışlardır. Bu doğrultuda Greenblatt edebi eserlerin, yazıldığı dönem içerisindeki güç odaklarının çatışma halinde olduğu, sürekli olarak değişen çıkarların söz konusu olduğu dolaşım alanları olduğunu öne sürmektedir (Çavuş, 2002, s. 121).

Yeni Tarihselci Kuram’ın temsilcileri Tarihselcilerle karşılaştırıldıklarında geçmişte yaşanan olayların kendisi ile meşgul olmamakla birlikte, geçmişte yaşanan bir olayın hiçbir zaman nesnel olarak yansıtılamayacağını, tarihin kendisinin, mutlak gerçekleri yansıtamayacak kadar nesnel bir alan olmadığını öne sürerler (Çavuş, 2002, s. 122). Öyle ki, onlara göre, bilimsellik iddiasında olan tarih disiplini tarihçi tarafından, belirli bir seçme ve ayıklama işlemi uygulanarak, bir düzen içerisinde, bir sıralama yapılarak bir bağlam oluşturulmasından ibarettir ve dolayısıyla nesnellikten son derece uzaktır. Diğer bir deyişle tarih metinleri onları yazan tarihçinin öznelliğinden ayrı tutulamaz. Bu da bizi geçmişin bir bütün olarak analizinden ziyade onu belirli bir bakış açısı ve perspektifle ele alan tarihçinin yorumunun kabulüne ulaştırmaktadır (Oppermann, 2006, s. 7).

Bir anlamda tarih ile edebiyat arasındaki farkı ortadan kaldıran Yeni Tarihselciler, edebiyatı tıpkı tarih gibi toplumsal, politik, kültürel ve dinsel mecralarda kendisini gösteren farklı çıkarların çarpıştığı bir alan olarak tanımlamaktadır. Bundan dolayı da bir edebi metnin sadece estetik kaygılar göz önünde bulundurularak incelenmesine karşı çıkmışlardır. Bunun yanında ele alınan dönemin politik, toplumsal, dinsel ve kültürel

kaygılarının daha iyi anlaşılabilmesi için edebiyatın da diğer alanlarda yazılan metinlerle bir bütünlük içerisinde incelenmesi gerektiğini savunmuşlardır (Çavuş, 2002, s. 123).

Peter Uwe Hohendahl gibi araştırmacılar, Yeni Tarihselci eleştirmenlerin metinleri estetik kaygıları fazla önemsemeyen bir yaklaşımla ele aldıklarını, bu bakış açısının zamanla estetiğin yok olduğu bir alan yaratacağını öne sürmüşlerdir. Ancak Greenblatt ve Catherine Gallagher birlikte yaptıkları çalışmada, sanatın temsilini hiçbir zaman yok saymadıklarını ve estetik tecrübeyi görmezden gelmek gibi bir amaçlarının olmadığını belirtmişlerdir. Ancak kutsanarak eleştirilemezlik zırhı giydirilen sanatın bu zırhından arındırılması gerektiğini, amaçlarının tam da bu olduğunu dile getirmişlerdir (Uslu, 2017, s. 49-50). Kaldı ki Fredric Jameson gibi araştırmacıların da estetiğin kendisinin zaten ideolojik olduğunu ve çözümlenmesi imkânsız toplumsal meselelere biçimsel çözümler getirme amacıyla ortaya çıkartılan her türlü çalışmanın temelde ideolojik olduğunu belirtmesi, Yeni Tarihselcilerin sanatsal temsillere yaklaşımını desteklemektedir (Kara, 2017, s. 19-20).

Yazılan her türlü metni toplumsal ve politik alanların birbirleri ile etkileşimi bağlamında değerlendiren Yeni Tarihselciliğin bu bağlamda Marksist düşünceden etkilenmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Öyle ki Marksizm tarih metinlerini, ekonomik kaynakları elinde bulunduran hâkim sınıfın menfaatlerini, toplumun tamamının menfaatiymiş gibi yansıtmaya çalışmakla eleştirmiştir. Bunun yanında bu metinlerde işçi sınıfının çıkarlarının görmezden gelinmesine ya da azınlıkta gösterilmeye çalışılmasına karşı çıkmıştır. Marksizm'e göre tarih, sınıf mücadelelerinin tarihidir. Toplumsal olayların tamamını ekonomik çelişkiler doğrultusunda ele alan Marksizm; düşünce, değerler ve kültürlerin toplamından oluşan üst yapı kurumlarının

(din, sanat, ahlak ve hukuk) ekonomik altyapı tarafından şekillendirildiğini savunmaktadır. Marksizm'e göre bilinçli olarak kültürün politikadan ayrı olarak gösterilmeye çalışılmasının nedeni, egemen sınıfların kültürel alanı kullanarak varsıl azınlığın çıkarlarını toplumun tamamının çıkarlarıymış gibi göstermek istemesidir. Özetle Marksist teorinin kurucusu Karl Marx'a göre; geçmişte belli bir dönemde yaşanan ve bize ulaşan aktarımlar, o dönemde ekonomik kaynakları elinde bulunduran hâkim sınıflar tarafından kaydedilen ve onların çıkarlarına göre inşa edilmiş bilgi ve düşüncelerdir (Çavuş, 2002, s. 123-124).

Yeni Tarihselci eleştirmenleri etkileyen bir başka Marksist kuramcı olan Louis Althusser, Marx'ın altyapı kurumlarını temel belirleyici olarak sunmasını eleştirerek, ekonomi ve ideolojinin etkileşim içerisinde değerlendirilmesini daha uygun bulmaktadır. İdeolojinin soyut olmaktan ziyade, somut temeller üzerinde yükseldiğini, bunların okul, basın, kilise, ordu, siyasi parti ve adli kurumlar vasıtasıyla oluşturulduğunu savunmaktadır. Örneğin Tanrı inancına sahip bir birey bu inancının gereğini yerine getirmek için kiliseye gider, diz çöküp dua ederek günah çıkarır. Bu örnekle Althusser bireylerin düşüncelerini eyleme döktüğünü ya da dökme eğiliminde olduğunu savunur. Althusser bu anlamda edebiyatın da toplumu oluşturan kurumların bir yansıması olduğuna ve ideolojiden bağımsız olmadığına dikkat çekmektedir. İdeoloji ve edebiyat arasındaki ilintiyi bu şekilde kurarak edebiyatın ideolojiyi doğrudan yansıtamayacağını, ancak sanatı temsil eden bir alan olması dolayısıyla, sanatsal alanın müsaade ettiği sınırlar doğrultusunda yansıtılabileceğini savunmuştur (Çavuş, 2002, s. 124).

Tarih, edebiyat metinleri ve tiyatro eserleri arasındaki etkileşimi tanımlamaya ve anlamaya çalışan Yeni Tarihselciler antropolojiden de etkilenmişlerdir. Yeni

Tarihselcilerin incelenen metinlerde geçmişe dair göstergeler araması, antropologların inceledikleri kültürler hakkında göstergeler üzerinde yoğunlaşması bakımından paralellik göstermektedir. Kısacası yeni tarihselciler bir yandan tarihsel ve edebi çalışmaları incelerken, diğer yandan antropolojik çalışmalardan faydalanmaktadır. Kültür ve edebiyat arasındaki etkileşime başka bir açıdan bakan antropolog Clifford Geertz'in insanların içinde bulunduğu kültürler tarafından şekillendirildiği yönündeki iddiası Yeni Tarihselciler'in dikkatini çekmiştir. Geertz alandaki genel kanının aksine kültürün insan hayatına sonradan dâhil olmadığını, insanların karakterlerinin oluşumunda temel öge olduğunu iddia etmiştir. Geertz insanın herhangi bir kültürden bağımsız bir şekilde yetişmesi halinde, birkaç yararlı güdüye sahip, az sayıda duyarlılığı olan ve akıl olarak gelişmemiş bir varlık olarak kalacağını savunmuştur. Ayrıca insan merkezi sinir sisteminin, kültürle etkileşim halinde olduğu sürece davranışları şekillendirebilmekte ve düzenlemekte olduğunu iddia etmiştir. Kısacası kültür insanın kendisini tamamlayabilmesi için onu diğer canlılardan farklı bir konuma yerleştirmektedir (Çavuş, 2002, s. 124-125).

Geertz klasik arkeologların ideal bir insan tipi oluşturmaya yönelik çabalarına da karşı çıkmış, tarih sahnesinden bize aktarılan, bu süreçte adından söz ettiren kişiliklerin dahi kendi aralarında farklılıkların olduğunu, bu çabanın kişiler ve topluluklar arasındaki farklılıkları görmezden gelmek anlamına geleceğini savunmuştur. Toparlayacak olursak Geertz kültür biçimleri ve incelenen kültüre dair sembollerin incelenirken bu konuda hassasiyet gösterilmesi gerektiğini, ön yargıları bir kenara bırakarak olaylara yaklaşılmasını, her kültürel farklılığın nitelikliliğini anlamaya çalışmaktan da öte, o kültür içerisindeki bireylerin ve ön plana çıkmış kişiliklerin anlaşılmasını tavsiye etmiştir.

Erich Auerbach'ın birbirinden farklı edebi eserlerden herhangi bir paragrafı ele alarak metinlerin bütünü hakkında yorumlar yapmaya çalışması ve bunda başarılı olarak, bu küçük alıntılar aracılığıyla edebi eseri oluşturan kültürün bütünü hakkında bilgiler sunması dikkat çekicidir. Geertz ise bu yöntemi daha da ileriye taşıyarak bu incelemenin sadece edebiyatla sınırlı kalmaması gerektiğini, kültürün de başlı başına bir edebi metin olabileceğini savunmuştur. Ardından bu inceleme yöntemini eleştirel yaklaşım haline getiren Yeni Tarihselciler ise edebi olan ya da olmayan metinler arasındaki etkileşimden hareket ederek ayrıntıları ele almak gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu doğrultuda geleneksel tarih anlatısının gündeminde olan büyük savaşlar, kahramanlık ve liderlik anlatılarının yerine, evliliğin tarihçesi, eğlence törenleri, dini inançlar, kumar kültürü ve köle ticareti gibi konulara dikkat çekmişlerdir. Tarihe başka bir açıdan bakarak göz ardı edilen öznelere tarihe dahil etmiş, kadınların, azınlıkların, suçluların ve delilerin yaşamlarına yoğunlaşarak tarihe farklı bir yorum getirmişlerdir (Çavuş, 2002, s. 126).

Yeni Tarihselcileri, belli bir dönemde yazılan edebi eserlerin farklı bir yorumla değerlendirildiğinde o kültüre dair birçok göstergesi içinde barındırdığı yönündeki önerisiyle etkileyen kuramcılardan biri de, emperyalizmin gelişiminde antropologların, tarihçilerin, bilim insanlarının, edebiyatçıların ve aydın olarak tanımlanan kesimin de büyük payı olduğunu savunan Edward Said'dir. Said çalışmalarında, emperyalist kültür ve edebiyatın birbirleri ile etkileşim halinde olduğu en belirgin çalışmaların romanlar olduğunu iddia etmiştir. Romanların burjuva toplumunun bir yansıması olduğuna, bu topluma ait olan entrikaları ve temsil ettiği kültüre dair göstergeleri içerisinde barındırdığına işaret etmektedir. Romanların kahramanlarının burjuva ahlaki çerçevesinde hareket ettiğinin ve çevresindeki dünyayı da bu şekilde algıladığının altını

çizmektedir. Bu anlamda İngiltere’de yazılan Robinson Crusoe romanının başkahramanının İngiliz kültürüne ve Hristiyanlığa uygun değerler doğrultusunda, ıssız bir adada kendisine yeni bir yaşam alanı kurmasına yönelik tavrının ilhamını, on altıncı ve on yedinci yüzyılda sömürgecilikten beslenen, dünyanın farklı kıtalarına yapılan seyahatlerden almış olabileceğini savunmuştur (Çavuş, 2002, s. 127).

Bu seyahatlerde temsil edilen kültüre ait tüm değerleri kendinde barındıran sömürgeciler, gittikleri yerlerde karşılaştıkları kültürlerle yaşam alanı ve söz söyleme hakkı tanımamışlardır. Modernizm’in ideolojik araçlarından ve teknolojik olanaklarından faydalanarak bu coğrafyalardaki insanlara kendi değerlerini dayatmışlardır. Bununla da kalmayıp bu coğrafyalarda her türlü soykırımı gerçekleştirmiş, yaptıkları katliamları ve sömürgeciliği meşrulaştıracak söylemler geliştirmişlerdir.

Tarih hakkındaki düşünceleri değerlendirildiğinde Friedrich Nietzsche’den etkilendiği düşünülen Michel Foucault da Yeni Tarihselcilerin dikkatini çeken düşünürler arasında sıralanabilmektedir. Nietzsche ve Foucault tarih alanını sürekli gelişim içerisinde ve bugüne ulaşana dek sürekli ilerleyen bir süreç olarak değerlendirmezler, tarih süresizdir.

Foucault tarihi “iktidar” kavramı ile birlikte ele alır. İktidar her yerdedir ve bir kurumdan ya da bir yapıdan ibaret değildir. Bazı kişilerin baştan sahip olduğu belirli ve tanımlı bir güç de değildir. Belirli bir toplumda karmaşık bir stratejik durumdur ve pek çok dinamik tarafından şekillenir (Foucault, Cinselliğin Tarihi, 1986, s. 99). Foucault iktidardan yola çıkarak hakikati de yorumlar. Yunan felsefesinden hareketle yazdığı ders notlarından oluşan Doğruyu Söylemek’te hakikat anlatıcısı olarak kimin

tanımlanabileceğini, hakikati söylemenin sonuçlarını, hakikati söylemenin iktidar açısından ve sıradan insanlar açısından karşılığını sorunsallaştırır (Foucault, Doğruyu Söylemek, 2005, s. 135).Tüm bu sorular, felsefi olduğu kadar iktidar ve tarih yazımı meselelerini de gündeme getirir.

Foucault'nun sıklıkla kullandığı ve nesnellik-öznellik ikiliğini anlamlandırmak için başvurduğu kavramlardan biri de “söylem” dir. İktidar söylem üretir, temel görevi söylemleri korumak veya üretmek olan “söylem cemaatleri” vardır (Foucault, Ders Özetleri, 2003, s. 23). Söylem yalnızca çarpışmaları, çatışmaları ve tahakkümü açıklayan şey değil, uğruna mücadele edilen, ele geçirilmeye çalışılan erk ve aynı zamanda erke ulaşmanın aracıdır da.

Özetle, tarihin “anlatı” olarak değerlendirilmesinin daha yerinde olacağını savunan Foucault da yukarıda bahsedilen düşünürlerle benzer görüşü paylaşarak, tarihin nesnel olarak değerlendirilemeyeceğini, tarihin onu ele alan tarihçiden, tarihi ele alan tarihçinin ise içerisinde bulunduğu dönemin toplumsal kabullerinden uzak kalamayacağını savunmuştur. Bu doğrultuda tarihçi tarafından bize ulaştırılan tarihsel kaynakların nesnelliğinden bahsedilemeyeceğini, tarihçinin nesnellik iddiasından vazgeçerek bu kabulle tarihsel dönemleri ele alması gerektiğini önermiştir (Çavuş, 2002, s. 128).

Yeni Tarihselciler'in çalışmalarında, belli bir dönemde hâkim olan ideolojinin mevcut olan sistemin gereklerini topluma kabul ettirmek için askeri ve fiziksel güce ihtiyaç duymayacağını, çünkü kişilerin ideolojik ve dilsel olarak kendilerini şekillendirdiklerinde, doğal olarak mevcut sistemin gereklerini içselleştirebileceklerini savunmaları dikkat çekicidir. Bireylerin, grupların ya da kültürün, dilin ve toplumun dışında kalamayacağını, dilin ve toplumun bir denetim mekanizması olduğunu

vurgulayan Yeni Tarihselciler, mevcut ideolojiye karşı koyan hiçbir girişimin bu kontrol mekanizmalarının dışına çıkamayacağını savunurlar. Elbette bu tespitin, karşı koymanın var olmadığı anlamına gelmeyeceğini, karşı koymanın ideolojinin istekleri doğrultusunda oluşturulacağını iddia etmişlerdir. Greenblatt mevcut ideolojinin kendisini var edebilmek için direnişlere ihtiyaç duyduğunu, yoksa kendisine hareket alanı bulamayacağını, mevcut söylemlerini pekiştiremeyeceğini savunmuştur (Çavuş, 2002, s. 129).

Greenblatt'ın *Invisible Bullets (Görünmeyen Kurşunlar)* adlı makalesinin giriş paragrafında yer verdiği bilgiler, metinlere Yeni Tarihselci kuramın nasıl uygulandığı hakkında bize bir bakış açısı sunabilir.

“Christopher Marlowe üzerine 1593'te yazdığı tanınmış polis raporunda, Elizabethçi casus Richard Baines, üstlerine, Marlowe'un, diğer korkunç düşünceleri arasında, “Musa sadece bir hilekardır ve o Heriotlardan olan Sir W. Raleighs şahsı ondan çok daha fazlasını yapabilir ” dediğini bildirmiştir. Bir an için bu “Heriotlar” kastı bu donuk renkli ışık altında; en önemli Elizabeth dönemi matematikçisi, bir haritacılık, optik ve denizcilik bilimi uzmanı, bir atomizm taraftarı, bir teleskop yapıp onu cennetler üzerine çeviren İlk İngiliz, Amerika'daki ilk İngiliz kolonisi hakkında ilk özgün kitabın yazarı ve kariyeri boyunca ateizme bağlı tehlikeli bir şöhretin sahibi olan Thomas Harriot olarak düşünülebilir” (Greenblatt, 2001, s. 35).

Greenblatt bu paragrafla birlikte bir taraftan bilinen ve süregelen olanın, diğer yandan da bilinene ve süregelen olana karşıt olanın yazılan metinlerin içerisinde birlikte var olduğuna dikkat çekmek ister. Rönesans dönemi içerisindeki hâkim ideolojiyi destekleyen yazarların, aslında farkında olmadan bu dönem içerisindeki güç odaklarına

dair göstergeleri ve otoriteyi eleştiren fikirleri de metinlerine işlemiş olduklarını savunur.

Bu iddiası doğrultusunda Greenblatt, Thomas Harriot'a ait olan, *A Brief and True Report of the New Found Land of Virginia (Yeni Keşfedilen Ülke Olan Virginia Üzerine Kısa ve Doğru Bir Rapor)* adlı makaleyi inceleyerek, bu makalede Harriot'un dini kuşkucu bir şekilde yansıttığı sonucuna ulaşır. İnancın on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda dünyanın farklı yerlerine yapılan seyahatlerde ulaşılan coğrafyalarda karşılaşılan insanlara karşı kullanıldığını, bu insanların kontrol altına alınıp sömürgeciliği içselleştirilmeye zorlandığını ve dinin bu süreçte sömürgecilere kolaylık sağladığını tespit eder.

Bu saptamayla yukarıda iddia ettiği gibi dönem içerisindeki hâkim olan otoriteye ait fikirlerin otoriteye karşıtolarınca değil, mevcut otoriteyi savunan yazarlar tarafından dile getirildiği iddiasını kanıtlamış olur. Ancak mevcut otoriteyi desteklemek için bu makaleyi yazan Harriot'un aynı zamanda da otoriteye karşıtolar fikirleri bilinçli olarak bu metne işlemediğini de ekler. Bunun ancak Yeni Tarihselci bir pratikle tespit edilebileceğini savunur. Ardından Harriot'un makalesine uyguladığı bu bakış açısını William Shakespeare'in oyunlarına uygulayarak herhangi bir dönem içerisinde yazılmış olan metinlerin aynı zamanda o dönem kültürüne ait yaşam biçimlerine, inanç şekillerine ve güç ilişkilerine ait göstergeleri içerisinde barındırdığını iddia eder (Oppermann, 2006, s. 17-18).

Yeni Tarihselci Kuram'ın diğer bir temsilcisi olan Louis Montrose "*A Midsummer Night's Dream and the Shaping Fantasies of Elizabethan Culture: Gender, Power, Form (Bir Yaz Gecesi Rüyası ve Elizabeth Devri Kültürünü Biçimlendiren Fantaziler:*

Cinsiyet, İktidar, Biçim)” adlı makalesinde, Shakespeare’in bu oyununun kendisini yaratan kültür tarafından şekillendirildiğini, aynı zamanda da oyunun o kültürün fantezilerini inşa ettiğini savunur. Bu bağlamda oyun ve kültür arasındaki etkileşime dikkat çekerek, edebiyat eserlerinin ve kültürel alanın tarihsel söylemler ürettiğini, ya da bu söylemlere biçim verdiğini iddia etmektedir. İlişkinin tersi de doğrudur. Bu iddiasıyla tarihin metinselliğine, metnin tarihselliğine dikkat çekmek ister. Montrose bu makalesinde 16.yüzyıl İngiltere’indeki mevcut iktidarın otoritesini pekiştiren belgelerin edebiyatla nasıl dirsek teması içerisinde olduğunu anlamaya çalışır (Oppermann, 2006, s. 18).

Montrose metnin tarihselliğine vurgu yaparken her metnin bir tarihselliği ve metinselliği temsil ettiğini, yani bir maddi zeminde kendisini gösterdiğini, tüm yazınsal çalışmaların da ancak bu maddi zeminden değerlendirildiklerinde daha anlamlı olabileceğini savunur. Aynı zamanda tarihin metinselliğine dikkat çekmesiyle, geçmişte yaşanmış bir deneyimin asla o gün yaşandığı haliyle yeniden yaşanamayacağını, ancak metinler aracılığıyla bu deneyimlerin bize ulaşabileceğini vurgulamak ister (Uslu, 2017, s. 35). Elbette ki bu aktarım da metinleri üreten yazarın öznelliğinden ve yorumundan bağımsız olarak bize ulaşamayacaktır.

Montrose’in (tıpkı Greenblatt’da olduğu gibi) metinlere Yeni Tarihselci Kuramı nasıl uyguladığını anlamak için makalesinin giriş cümlelerine odaklanmak ve bunları çözümlmek faydalı olacaktır: “*Bir Elizabeth dönemi rüyası anlatmak istiyorum. Shakespeare’in Bir Yaz Gecesi Rüyasını değil; 23 Ocak 1597’de Simon Forman’ın gördüğü bir rüyayı*” (Oppermann, 2006, s. 19). Elbette giriş cümlesini bu şekilde seçmiş olması boşuna değildir. Montrose burada kayda geçmiş belli bir olaya, zamana, yere ve kişiye vurgu yaparak Elizabeth dönemine ait bir takım göstergelere işaret eder.

Simon Forman'ı görgü tanığı olarak yansıtarak 16.yüzyılda yaşanmış bir olaya okurun dikkatini çekmeye çalışır. Ardından *Bir Yaz Gecesi Rüyası* adlı oyunu tarihsel bağlamda inceler. Böyle bir yöntemle incelenen metnin, tarihsel olaylarla etkileşim halinde değerlendirildiğinde bambaşka yorumlar yapmaya imkân tanımaktadır. Bu bağlamda kurulan bir ilişkide bir taraftan tarihin metinselliğine, diğer taraftan da metnin tarihselliğine işaret edilmektedir (Oppermann, 2006, s. 19).

Montrose aynı zamanda 16. Yüzyıl süresince sıkça karşılaşılan *Bakire Kraliçe* imajının Edmund Spenser'in *The Faerie Queene (Periler Kraliçesi)* gibi edebi metinler aracılığıyla pekiştirildiğini, sarayda sergilenen oyunlar ve piyesler aracılığıyla da görünür hale geldiğini savunarak, bu çabanın bir tür edebi alan oluşturduğu iddia etmiştir. Bu doğrultuda, yaşanmakta olan ile edebiyatın bir taraftan birbirini beslerken diğer taraftan Yeni Tarihselci bağlamlar oluşturduğunu savunmuştur. Bu süreçte Kraliçe Elizabeth'in bakireliğinin gizemli ve mistik güçleri barındıran bir göstergeye işaret ettiğini, aynı zamanda da bu göstergenin komedilerde, saray oyunlarında, destanlarda ve pastoral şiirlerde sürekli işlenerek görünür kılındığını vurgulamıştır. Elizabeth'in İngiltere Kraliçesi olarak varlığını sürdürüyor olmasının, bu tür göstergelerin hâkim olduğu metinlerin yazılmasını teşvik ettiğini iddia etmiştir. Bu çerçevede tarihin bir yandan metinselleşirken, metnin de tarihselleştiğini savunmuştur.

Bu bilgilerden hareketle, makalenin başında Simon Forman'ın rüyasına vurgu yapılması anlaşılır hale gelmektedir. Bu rüyada Forman kendisini yaşlanmış olan kraliçe ile erotik bir halde gördüğü bilgisini verirken, kraliçenin bir taraftan çamurdan korunmak için elbisesini beline kadar kaldırdığını, diğer taraftan da kendisini, ona sarkıntılık etmeye çalışan “kızıl sakallı ve uzun boylu dokumacıdan” korumaya çalıştığını anlatır. Bu göstergelerden hareketle kraliçenin bir taraftan İngiltere'nin karşı konulmaz derecede

güçlü yöneticisi diğer taraftan da tüm erkeklerin sahip olmak isteyeceği çekici bir kadın olarak resmediliyor oluşu, metin içindeki karşıtlıkları ifade etmektedir. Bu resim, 16. Yüzyıl İngiltere'sindeki toplumsal yapıdaki ikilikleri açığa çıkartmaktadır. Dönem içerisinde kadınlar sömürülen, aşağılanan ve toplumsal hiyerarşinin alt sıralarına itilmiş bir konumda iken, kraliçenin bir kadın olarak tüm erkekler üzerinde sorgulanamaz hâkimiyeti bu ikiliklere işaret etmektedir (Oppermann, 2006, s. 19).

Montrose Shakespeare'in oyununda da yukarıda vurguladığı karşıtlıkları yakalamaya çalışır. Bu oyunda Amazonlar Kraliçesi olan Hippolyta'nın Theseus tarafından mağlup edilip Theseus'a boyun eğmek zorunda kalması anlatılmaktadır. Bunun yanında Periler Kraliçesi Titiana'nın âşık olduğu bir adam uğrunu kocası olan Oberon'a karşı koymasını ve kocası tarafından mağlup edilmesini görmek mümkündür. Bu doğrultuda Shakespeare'in kraliçenin otoritesini pekiştirilmek isteyip onu savunurken diğer taraftan da siyasi ve kişisel olarak gücü elinde tutmasına karşı çıktığını savunan Montrose'a göre bu tespitin yapılmasına post-yapısalcı bir eleştiri imkân tanımaktadır (Oppermann, 2006, s. 19-20).

Sonuç olarak Greenblatt'tan referansla; Yeni Tarihselcilerin dikkatini görünür olan kadar gizlenin de çektiğini, edebi metnin estetik görüntüsüne övgüler düzmekten ziyade bu estetik görüntüyü oluşturan ideolojik temellerin araştırılıp anlaşılmaya çalışılmasını önerdiklerini söyleyebilmek mümkündür. Aynı zamanda rüyalara, büyücülük ve cinsellik üzerine yazılmış metinlere, biyografilere, günlüklere, doğum ve ölüm kayıtlarına, delilik hakkındaki anlatılara ve hastalık raporlarına dikkat çektiklerini de eklemek gerekir. Greenblatt bugüne kadar tüm bu kültürel olguların görmezden gelinmiş olmasını Tarihselciliğin olguları ne denli dar bir çerçeveden ele aldığıyla ilişkilendirir. Ona göre bir toplumu şekillendiren ideolojinin veya hayal dünyasının

yansıması olan tüm bu göstergeleri dikkate almadan geçmişe ait metinleri ele almak mümkün değildir (Çavuş, 2002, s. 132).

2. Bölüm

2.1.Osmanlı Modernleşmesi Bağlamında Ömer Seyfettin'in

Fikirlerinin Serencamı

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan bu bölümde, ilk bölümde ayrıntılı olarak ele alınan kuramın temel iddiası olan incelenen her metni kendi dönemi içerisindeki güç odaklarının mücadele alanı olarak ve kendi döneminin iniş ve çıkışları, karşıtlıkları ve geçişlilikleri dâhilinde inceleme gerekliliği çerçevesinde Ömer Seyfettin hikâyelerine odaklanılacaktır. Tez kapsamında mercek altına alınan hikayelerde kendisini hissettiren temaların tarihsel arka planı tartışmaya açılacak, bunların nasıl yorumlanabileceği ve modernleşme paradigması bağlamında nereye oturtulabileceği üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

Bu doğrultu bu bölümde ilk olarak Ömer Seyfettin'in kısa biyografisine yer verilecek, ardından ise Osmanlı modernleşmesinin değişim ve dönüşümünün genel bir çerçevesi çizilmeye, bu değişim ve dönüşümün hangi alanları kapsadığı anlaşılmaya çalışılacaktır. Son olarak, Ömer Seyfettin'in yaşamış olduğu dönemde gerçekleşen bu değişim ve dönüşüm içerisindeki siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel olaylarda kendisini nerede ve nasıl konumlandırmaya çalıştığı ve bu değişimlere ve dönüşümlere ne şekilde tepki verdiği anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Ancak bu süreç ele alınırken Ömer Seyfettin'in eserlerini yazdığı ve henüz sonlanmamış olan Balkan Savaşları'nı veya I. Dünya Savaşı'nı değerlendirmek ile bugünden bakıldığında ister istemez sonuçları göz önünde bulundurularak yorumlanan Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı değerlendirmeleri arasında bir ayrımın yapılması

gerektiğini belirtmek gerekir (Köroğlu, 2016, s. 85). Günümüz araştırmacıları olaylara daha kuşbakışı bir açıdan bakabilmekte ve eserlerin yazıldığı dönem içerisinde, henüz sonuçlanmamış bir süreç hakkında çalışmalar yapan bir yazara nazaran daha avantajlı bir konumdan olay, olgu ve kişileri değerlendirebilmektedir. Bunun yanında, biz insanlar için tecrübe edilmesi en son istenecek şey olan savaşların da, bu tezde eserlerine odaklanılan Ömer Seyfettin için sıradan hale geldiğini, bu savaşların yazarın hayatının her alanında kendisini hissettirdiğini, kaçınılmaz olarak yazarın fikir dünyasına ve bu doğrultuda dile getirdiği tepkilerine doğrudan etki ettiğini söylemek mümkündür. Ayrıca günümüz araştırmacıları nasıl ki dünyaya gözlerini Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisinde açmışsa Ömer Seyfettin'in de çok daha büyük bir coğrafyada etkisini sürdüren Osmanlı İmparatorluğu içerisinde dünyaya gözlerini açtığını ve doğal olarak bu çerçevede fikirlerini ve yaşanan olaylara yönelik tepkilerini şekillendirdiğini unutmamak gerekir.

2.2.Ömer Seyfettin'in Hayatı

1884 yılında Balıkesir Gönen'de dünyaya gelen Ömer Seyfettin, Fatma Hanım ve asker olan Ömer Şevki Bey çiftinin dört çocuğundan biridir. Eğitim hayatına Gönen'de mahalle mektebinde başlasa da babasının görev yerinin sürekli değişmesi sebebiyle Gönen'den ayrılarak sırasıyla, Kastamonu (İnebolu), Sinop (Ayancık) ve ardından İstanbul'a yerleşmiştir. Ailesi İstanbul'a taşındığında sekiz yaşlarında olan Ömer Seyfettin, dedesinin yanına yerleşmelerinin ardından, ilk olarak Mekteb-i Osmanî'de, sonrasında ise 1893 yılı itibariyle Askeri Baytar Rüştüyesi'nde öğrenimini sürdürmüştür.

Rüşdiye'yi 1896 yılında tamamlamasının ardından, öğrenim hayatını Edirne Askeri İdadisi'nde devam ettirmiştir. 1900 yılına gelindiğinde ise buradaki okulunu bitirerek

İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da Mekteb-i Harbiye-i Şahane'ye başlamış fakat 1903 yılında Makedonya'da karışıklıklar çıkmasıyla birlikte sınavsız bir şekilde mezun edilerek Piyade Asteğmeni rütbesiyle merkez üssü Selanik'te bulunan Üçüncü Ordu'nun İzmir Redif Tümeni'ne bağlı Kuşadası Redif Taburu'nda görevlendirilmiştir. 1906 yılına gelindiğinde ise İzmir Jandarma Okulu'nda öğretmen olarak görevlendirilir. Bu görevi süresince İzmir'deki edebi ve fikri çevrelerle iletişim kurma fırsatı bulan Ömer Seyfettin, burada Baha Tevfik'ten Fransızca öğrenimini geliştirmede destek görmüş, Necip Türkçü'den de sade bir Türkçe ile milli bir edebiyat oluşturma fikri konusunda etkilenmiştir (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 15).

Ömer Seyfettin 1909 yılına gelindiğinde Balkanlar'da Osmanlı Devleti kontrolündeki bölgelerde milliyetçilik etkisi ile kendisini gösteren ayaklanmaları bastırmak için seferber edilen Selanik'teki Üçüncü Ordu içerisinde farklı yerlerde görevlendirilmiştir. Bu görevleri sırasındaki gözlemlerinin, sonrasında yazacağı hikâyeler için ilham kaynağı olduğu düşünülmektedir.

1911'de *Yeni Lisan* olarak adlandırılan ve Selanik'te yayınlanmaya başlayan Genç Kalemler Dergisi etrafında şekillenen dil ve edebiyat hareketi, Seyfettin'in Ali Canip'e yazmış olduğu bir mektubun arkasındaki makale ile başlatılmaktadır. Ali Canip'in yanında Ziya Gökalp tarafından da destek gören bu fikri hareket, tüm yazın faaliyetlerinin sade bir Türkçe ile yazılması fikri ile hareket etmektedir. Bu fikir doğrultusunda sürdürülecek ve millilik iddiası ön planda tutulacak bir edebiyat oluşturma amacıyla çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu süre içerisinde yazdıkları ile bu harekete destek olan Ömer Seyfettin Selanik'te uzun süre kalamamış, Balkan coğrafyasının farklı yerlerinde görevlendirilmiştir. Askerlikten ayrılarak tekrar Selanik'e gelmesinin ardından, bu harekete katkıda bulunmayı sürdürmüştür. Bu süre

içerisinde fikirleri örtüşen Ziya Gökalp ile birlikte *Genç Kalemler* Dergisi'nin yanında *Yeni Hayat* adını verdikleri gençlik ve edebiyat hareketini de oluşturmuşlardır (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 16).

Balkan Savaşları'nın başlaması üzerine Genç Kalemler Dergisi kadrosunun mecburi olarak cepheye çağırılmasıyla birlikte Ömer Seyfettin tekrar orduda görevlendirilir. Bu görevi esnasında 22 Ocak 1913 yılında 21 askeri ile beraber Yanya savunması sırasında Kanlıtepe'de Yunan ordusu tarafından esir alınmıştır. On ay boyunca Naflion kasabasında esir olarak tutulmasının ardından 14 Kasım 1913 tarihinde barış imzalanması ile birlikte serbest bırakılmış ve buradan İstanbul'a dönmüştür. Sonrasında tekrar askerlik görevinden istifa etmiştir. Balkanlar'da görevli bulunduğu ve esaret altında geçirdiği süre boyunca yaptığı gözlemlerini *Türk Yurdu*, *Donanma* ve *Yeni Mecmua* dergilerine yazdığı hikâyelerde okuyucusuyla paylaşmıştır. İstanbul'a dönmesiyle birlikte *Türk Sözü* Dergisi'nin başyazarlığına getirilerek Türkçülük fikri çerçevesinde yazılar yazmaya başlamıştır. 1914 yılına gelindiğinde ise Kabataş Sultanisi'nde edebiyat öğretmeni olarak çalışmaya başlamış, yazarlıkla beraber bu görevini ölümüne kadar devam ettirmiştir.

1915 yılında, İTC mensubu Doktor Besim Ethem Bey'in kızı Calibe Hanım ile evlense de, bu evlilik fikir ayrılıkları sebebiyle uzun süre devam etmemiştir. Bu evlilikten Güner isiminde bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Evliliğinin sona ermesiyle birlikte Kalamış Koyu'na taşınarak ömrünün sonuna kadar yaşamını burada sürdürmüştür. 1917 yılından öleceği tarih olan 6 Mart 1920 tarihine kadar *Yeni Mecmua*, *Şair*, *Donanma*, *Büyük Mecmua*, *Yeni Dünya*, *Diken*, *Türk Kadını* dergilerine; *Vakit*, *Zaman* ve *İfham* gazetelerine hikâye, fıkra ve makaleler yazmıştır. Sağlık sorunları nedeniyle 4 Mart 1920'de hastaneye kaldırılmış, 6 Mart 1920 tarihinde şeker hastalığı sebebiyle hayata

gözlerini yummuştur. İlk olarak Kadıköy Kuşdili Mahmut Baba Mezarlığı'na gömülse de, mezarın bulunduğu alana tramvay garajı yapılacağı ya da buradan yol geçeceği gerekçesiyle mezarı Zincirlikuyu Asri Mezarlığına taşınmıştır (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 16-18).

2.3.Osmanlı Modernleşmesinin Siyasi, Ekonomik, Toplumsal ve

Kültürel Alandaki Yansımaları

II. Abdülhamit tarafından Osmanlı-Rus Savaşı bahane edilerek 1878 yılında askıya alınan ve bu nedenle çok kısa bir süre varlığını sürdürebilen 1876 Anayasası'nın 23 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte tekrar yürürlüğe girmesi, bir önceki döneme kıyasla oldukça dışa kapalı ve görece homojen bir halde yaşayan Osmanlı toplumunun kentlerde ve kasabalarda görece özgürleşmesini de beraberinde getirmiştir. Sansürün kaldırılması, imparatorluk içerisindeki pek çok topluluğun birçok farklı fikri temsil eden dergiler, gazeteler ve yayın faaliyetleri sürdürmelerine imkân tanımıştır. Yeni rejimin desteklenmesi adına Jön Türklerin birbirinden farklı düşünceleri taşıyan temsilcilerinin de içinde olduğu, bazı etnik ve dini cemaatlerin (Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi) temsilcilerinin de katıldığı kitlesel gösteriler düzenlenmiştir. II. Abdülhamit döneminde merkezden uzak yerlere sürülen ya da Avrupa'nın çeşitli ülkelerine kaçmak zorunda kalan siyasi sürgünler de tekrar başkente dönmeye başlamıştır (Ahmad, 2017, s. 44).

Bu süreç içerisinde her ne kadar II. Meşrutiyet ilan edilmiş de olsa siyasi alanda belirsizlik havası ciddiyetini korumaktadır. II. Abdülhamit'in 30 yıl boyunca tüm toplumu baskı altında tutan bir politika izlemiş olmasına rağmen, ilan edilen anayasayı topluma kendisi tarafından sunulan bir armağanmış gibi gösterebilmiş olması, Jön

Türklerin önde gelenlerini tereddütte bırakmıştır. Bunun yanı sıra 1839-1876 Tanzimat Dönemi ile birlikte iktidarda kendisine yer bulan ancak 1876'dan 1908 yılına kadar padişahın izlediği baskı ve sıkı kontrole dayanan politikalar sebebiyle kendilerine pek fazla hareket alanı bulamayan yüksek bürokratlar ve Bâb-ı Âli paşaları, yeni anayasal sistemin ancak kendileri tarafından yürütülebileceğini iddia ediyorlardı. Bu anlayışla yeni anayasal sistemin padişahın mutlak otoritesini kısıtlaması kaçınılmaz olacağı için, aralarından birinin sadrazam olarak seçilmesi ve önderlik edebileceği bir kabinenin kurulması, böylelikle iktidarın denetiminin kendi ellerine geçirilmesi planlanmaktaydı.

Bu plan gereği yasama meclisi ve senatoyu (Ayan Meclisi) denetleyecekler ve otoritelerini de bu yolla pekiştireceklerdi. Meclis seçimlerinin iki basamaklı dolaylı sistemle gerçekleştirilmesinin ve meclis seçimleri yapılırken burada yer alacak milletvekillerinin kendi kontrollerindeki seçmen grupları tarafından belirleniyor oluşunun da kendilerine üstünlük sağlayacağına inanıyorlardı. Ayrıca Avrupa dillerine hâkim olmalarının, Avrupa'yı tanımalarının, gördükleri batılı eğitimin ve Avrupa elçiliklerinin güvencesi altında olmalarının kendilerini ön plana çıkardığına inanıyorlardı. Türkiye'ye, değişen dünya koşulları içerisinde yer alması için gerekli donanımı ancak kendilerinin kazandırabileceğini düşünüyorlardı. Onlara göre Avrupa elçilikleri (özellikle İngiltere) ile iş birliğine gidilmedikçe yeni sistemin başarılı olabilmesi pek mümkün değildi. Tüm bu sebeplerden dolayı yeni siyasal sistemdeki belirsizliğin ancak kendileri ile giderileceğini düşünüyor, bahsedilen konuları gereğince kendi otoritelerine karşı herhangi bir hizip tarafından karşı çıkılmasına ihtimal vermiyorlardı (Ahmad, 2017, s. 45).

İmparatorluk içerisindeki dinsel ve etnik cemaatler de padişahın mutlak otoritesinin sınırlanmasından hoşnut olmakla beraber, yeni anayasal sistemin araladığı kapı ve

sunduğu haklar sayesinde hem kabinede hem de mecliste kendilerini temsil etme imkânı bulabileceklerini düşünüyorlardı. Eğer ki otorite merkezi olmaktan çıkarsa da; çeşitli hiziplerin bir araya gelmesiyle oluşan, Jön Türkler içerisindeki liberal kanadı temsil eden, özel girişimleri destekleyen ve âdem-i merkeziyetçiliği savunan Prens Sabahattin'in taraftarlarının kurduğu Osmanlı Ahrar Fırkasını desteklemeyi planlıyorlardı.

Yeni rejim içerisindeki çoğunluğu oluşturan Türklerin imparatorluğu yeniden eski gücüne kavuşturmak için çabalayacağından endişelenen Müslüman ve Türk olmayan cemaatler, eski sistemin kendilerine tanıdığı eğitim ve kültür işlerindeki özerkliklerinin bu şekilde tehlikeye gireceğinden kuşkulandı. Yeni bir merkezileşme ve Türkleştirme girişimi karşısında Avrupa Devletlerine (Britanya, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya- Macaristan ve İtalya) başvurmayı umuyorlardı. Böyle bir girişim karşısında bu güçlerin sessiz kalmayacağını farkındaydılar.

Bu düşüncelerinde de haksız değillerdi. Başkentte gelişen bu siyasi değişim dikkatleri başkentin üzerine çekmişti. Eski rejimin gelişen hadiseler karşısında nasıl tepki verebileceği tahmin edebiliyor, ona göre gerekli önlemleri alabiliyorlardı. Ancak yeni rejimin nasıl hareket edeceğini kestirebilmek oldukça güçtü. Jön Türkler Avrupa Devletlerine eski sistemle tanınan her türlü ayrıcalığın ve kapitülasyonların kaldırılması ve bağımsızlığın her alanda tekrar kazanılması yönünde kararlıydılar. Çünkü kapitülasyonlar var olduğu sürece herhangi bir reforma girişebilmenin mümkün olmadığını farkındaydılar (Ahmad, 2017, s. 45-46).

Ancak Jön Türkler ilk olarak kendi aralarında birliği sağlamalıydılar. II. Abdülhamit'in otoritesini yıkmak için birçok farklı hizbin birleşmesi ile bir araya gelen Jön Türkleri iki

farklı kanatta tanımlayabilmek mümkündür. İlk kanadı liberaller oluşturmaktaydı. Genellikle toplumun üst sınıflarını temsil eden, eğitilmiş, kozmopolit, Fransızca ve Fransız kültürüne hâkim olan liberaller, yüksek bürokratların kontrolünde anayasal bir monarşi taraftarıydılar. Bu ideolojilerini Britanya tarafından sağlanacak para ve uzman desteğiyle pekiştirmeyi ve tasarladıkları toplumsal ve ekonomik adımları bu sayede atabilmeyi planlıyorlardı. Liberaller Osmanlılık ideolojisini savunuyorlardı. Bu doğrultuda imparatorluk içerisindeki tüm dini ve etnik cemaatlerin kendi amaçlarından taviz vermeden Osmanlı Hanedanlığına sadakatlerini sürdürebileceğine inanıyorlardı.

İkinci kanadı ise 1889 yılında kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti oluşturmaktadır. Bu cemiyet içerisindekiler liberallerle kıyaslandığında küçük rütbeli subaylar ve toplumun farklı kesimlerini temsil eden kişilerdi. İTC her ne kadar anayasacı ve liberallerinkine benzer bir siyasal rejim taraftarı olsa da, padişahın mutlak otoritesinin sınırlanmasını, tasarladıkları ekonomik ve toplumsal fikirleri hayata geçirmek için yeterli bulmuyorlardı. Kurulacak anayasal bir hükümetin bu dönüşümü gerçekleştirebileceğini iddia ediyorlardı. Yapılacak seçimlerin ardından meclis içerisinde çoğunluğu elde ederek padişahın ve Bâb-ı Âli elitlerinin otoritesini zayıflatmak niyetindeydiler. Eski sistem dolayısıyla padişahın ve Bâb-ı Âli elitlerinin kendi aralarındaki himaye ilişkileri, İTC içerisindeki kişilerin yükselip yönetim kadrolarına gelmesine engel olması da İTC'yi rahatsız ediyordu. Bunun yanı sıra eski rejimin imparatorluğa karşı gelebilecek herhangi bir tehlike karşısında bu tehlikeyi önlemek adına gerekli önlemleri alamayacağını düşünüyorlardı.

1908 Kasım-Aralık aylarında yapılacak seçimlerin öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki siyasi ortam tutucuların desteklediği Padişah, liberallerin desteklediği yüksek bürokratlar, ordu ve toplum içinden temsilcilerin oluşturduğu

İttihatçılar arasında iktidar mücadelesine şahitlik etmekteydi. Seçimleri İttihatçıların kazanması mücadeleyi iyice şiddetlendirdi. Bu galibiyetin üzerine İttihatçıların gücünün kırılması gerektiğini düşünerek tutucu kanadı temsil eden mevcut sadrazam Mehmet Kamil Paşa, 1909 yılında savaş ve denizcilik gibi stratejik öneme sahip bakanlıklardaki mevcut bakanları görevden alarak yerlerine kendisine yakın olan kişileri atadı. Bunun üzerine İttihatçıların eğer gerekli önlem alınmazsa kendilerine yakın olan kişilerin ordu içerisinde temizleneceğini fark etmesi uzun sürmedi. 13 Şubat tarihinde İttihatçılar tarafından meclise sunulan, Kamil Paşa'dan yapılan bu atamaların gerekçesinin ne olduğunun açıklanması talebi üzerine, her ne kadar Kamil Paşa erteleme talebinde bulunmuş olsa da, meclis sadrazama güvensizlik oyu vererek onu saf dışı bıraktı (Ahmad, 2017, s. 47-48).

Liberal kanat da İttihatçıların bu hamlesi karşısında kayıtsız kalmadı. Kamil Paşa'nın saf dışı bırakılmasını kendileri için de bir tehdit olarak algılayarak onlar da harekete geçti. İmparatorluk içerisinde İttihatçılara karşı tüm güçlerin birleşerek oluşturdukları ayaklanma olan *31 Mart Vakası* olarak anılacak hareketin içerisinde yer aldılar. Bu hareket Müslümanların dini yasası olarak tanımlanan şeriatın, ilan edilen anayasa tarafından bertaraf edildiğini savunuyor, şeriat yasasının tekrar yürürlüğe konulup yetkileri kısıtlanan padişahın bütün yetkilerinin yeniden kendisine devredilmesi amacını taşıyordu.

İTC içerisinde yer almayan ancak anayasayı destekleyen, Makedonya'da görevli Mahmut Şevket Paşa'nın komuta ettiği Üçüncü Ordu olaylara müdahale etmemiş olsaydı İttihatçılar dağıtılabildi. 1909 Nisan'ında Üçüncü Ordu'nun başkente hareketi üzerine ayaklanma bastırıldı. Anayasal sistem ve İttihatçıların geleceği garanti altına alınmış olsa da, askeri hiyerarşiye sadakatle bağlı olan ve küçük rütbeli subayların

siyasete dâhil olmalarına sıcak bakmayan Mahmut Şevket Paşa'nın ağırlığı İttihatçıların üzerinde hissedilecekti. Bir süre İttihatçılar Paşa'nın ve generallerin gölgesinde varlıklarını sürdürmek zorunda kaldı. Bu süreç içerisinde Mahmut Şevket Paşa savaş bakanı, sıkıyönetim komutanı ve ilk üç ordunun müfettişi olarak üç yıl boyunca mecliste hâkimiyetini sürdürdü (Ahmad, 2017, s. 49-50).

Burada dikkat edilmesi gereken ve genellikle yanılığa düşülen diğer bir konu ise her dönem ve her toplumsal hareket içerisinde ordunun bir bütün halinde hareket ediyor olduğu düşüncesidir. Tüm toplumsal süreçlerin güç mücadeleleri dâhilinde şekilleniyor olmasından elbette ki bu süreçte ordu da nasibini almıştır. Ordu içerisindeki generallerle küçük rütbeli subaylar arasında sosyal ayrışmaların olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Değişen dünya koşullarıyla beraber sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olan savaş tekniklerine ayak uyduramayan, ancak padişaha sadakatle bağlı ve padişahın yaptığı atamalara sadık kalan subaylarla, akademide eğitim alan ve değişen savaş tekniklerinden haberdar olan profesyonel askerler arasında bir ayrışmanın olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim İlk grubu temsil edenlerin birçoğu Temmuz 1908'de ilan edilen anayasa sonrası ordudan uzaklaştırılacaktı. Bir bütün olarak ele alındığında ise paşaların geneli değişen toplumsal atmosfere ayak uydurmaktan yana olsalar da Mahmut Şevket gibi bazı paşalar ordunun güçlendirilmesi için reform yapılmasının gerekli olduğu düşüncesindeydiler. Ordu mensuplarının siyasete dâhil olmasına paşalar her ne kadar sıcak bakmamış olsalar da küçük rütbeli subaylar aynı fikri paylaşmıyordu. Bunların birçoğu kozmopolit bir yapıda olan İTC içerisindeydi.

Ordu içerisinde liberal kanada yakın olan Arnavut ve Arap subaylardan oluşan başka bir grubun da olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Albay Sadık Bey'in önderlik ettiği Halaskâr Zâbitân (Kurtarıcı Subaylar) adıyla anılan bu grup, liberallerin savunduğu

fikirlerin hayata geçirilmesinin zeminini hazırlamak doğrultusunda harekete geçerek İttihatçılara yakın Mehmet Sait Paşa kabinesini istifaya zorlayacaklardı. Her ne kadar İttihatçılar 1908 Kasım ve Aralık aylarında seçimleri kazanarak kabinede çoğunluğu sağlamış olsa da fikirlerini hayata geçirmek için uygun şartları 23 Ocak 1913 yılında yaptıkları *Bab-ı Ali Baskını* 'ndan sonra bulacaktı (Ahmad, 2017, s. 50-51). Bu tarihe kadarki süre, siyasi belirsizliğin hâkim olduğu bir ortamda kendisini hissettiren farklı hiziplerin sürekli mücadelesi içerisinde geçirilecekti. Elbette bu mücadeleden kimin galibiyetle çıkacağını kestirebilmek oldukça güçtür. Bu süreçte Ekim-Kasım 1912 tarihinde patlak veren Birinci Balkan Savaşı belirleyici olmuştur. 18 Ekim tarihinde başlayan, kısa sürede Osmanlı ordularının tüm cephelerde mağlubiyeti ile sonuçlanan Birinci Balkan Savaşı, Balkan topraklarının büyük çoğunluğunun Yunan, Sırp ve Bulgar ordularından oluşan Müttefik Balkan Devletleri tarafından ele geçirilmesi ile sonuçlandı.

Bulgarların ilerleyişine ancak Çatalca yakınlarında engel olunabildi. 3 Ocak 1913'te mütareke imzalanarak Londra'da barış görüşmeleri başlatıldı. Osmanlı temsilcileri bu görüşmelerde istediği sonucu elde edemedi. Üstüne üstlük belirsizliğini koruyan Edirne'nin kimde kalacağı konusunda Avrupa Devletlerinin Edirne'nin Bulgarlara verilmesi yönünde baskı yapması Kamil Paşa hükümetini zor durumda bıraktı.

Paşa'nın müttefikleriyle ters düşmemek adına Edirne'yi teslim edebileceği tahmin ediliyordu. Edirne Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olması sebebiyle tarihi ve manevi bir değere sahipti. Bundan dolayı inisiyatif Kamil Paşa'ya bırakılmadı ve 23 Ocak 1913 tarihinde İttihatçılar Edirne'nin Paşa tarafından düşmana bırakıldığı gerekçesiyle onu istifaya zorladılar. Ardından İttihatçılara yakınlığı ile bilinen Mahmut Şevket Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Siyasi belirsizlik nihayet çözüldü

ve İttihatçılar iktidarın kontrolünü ele geçirdi. Ancak çözülmeyi bekleyen Edirne'nin kimde kalacağı sorunu bir kez daha gündeme geldi ve Edirne Bulgarlara teslim edilmedi. 3 Şubat tarihinde ateşkes kaldırılarak savaş tekrardan başladı. Ancak şehir 26 Mart tarihinde yeniden müttefik Balkan orduları tarafından kuşatıldı ve şehir teslim edilmek zorunda kalındı (Ahmad, 2017, s. 51-52).

Bu süreç içerisinde bir taraftan da 11 Temmuz 1913 tarihinde Britanya Elçiliği'nin desteği ile organize edildiği tahmin edilen, liberal kanadın başını çektiği yeni bir darbe girişimi İttihatçıları zor durumda bırakacaktı. Sadrazam ve aynı zamanda da savaş bakanlığı görevini yürüten Mahmut Şevket Paşa'nın suikastla öldürülmesi her ne kadar tedirginliğe sebep olsa da İttihatçılar bu girişimi de bertaraf etmeyi başardı. Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine sadrazam ve dışişleri bakanı olarak Arap coğrafyasıyla yakın temas içerisinde olan Sait Halim Paşa göreve getirildi. Elbette bu atamanın yapılması boşuna değildi. Sait Halim Paşa Arap bölgesini çok iyi tanıyan bir karakterdi. Bu yakınlığı İmparatorluğun Arap vilayetleri ile bağını güçlendirecekti ve bu da İslamcılık ideolojisi için gerekli zemini hazırlayacaktı.

Müttefik Balkan kuvvetlerinin kazanılan toprakların nasıl paylaşılacağı konusunda anlaşamaması Edirne'nin tekrar geri alınması konusunda İttihatçılar için gerekli fırsatı oluşturdu. 30 Haziran tarihinde Balkan Savaşları'nın ikinci safhası olan İkinci Balkan Savaşı başladı. Kabinedeki birçok üyenin herhangi bir harekâtın Avrupa Devletleri tarafından hoş karşılanmayacağı yönündeki muhalefetlerine rağmen 23 Temmuz tarihinde Edirne tekrar geri alınarak Osmanlı topraklarına katıldı (Ahmad, 2017, s. 52).

Balkan Savaşları'nın sonuna gelindiğinde Osmanlı Devleti için bilanço oldukça ağırdı. İnsani, ekonomik ve kültürel bakımdan durum neredeyse felaketti. Balkanlar'daki

toprakların neredeyse tamamı kaybedilmişti. Kaybedilen topraklardan ağır şartlar altında göç etmek zorunda kalan birçok insan İstanbul'a geldi. Zor hayat şartları, besin yetersizliğini ve salgın hastalıkları da beraberinde getirdi ve birçok insan bu süreçte ne yazık ki hayatını kaybetti. Kaybedilen Makedonya, Arnavutluk ve Trakya gibi Balkan toprakları Osmanlı Devleti için de son derece stratejik bölgelerdi. Buralar İmparatorluğun zenginlik ve gelişmişlik bakımından ön plana çıkan bölgeleriydi. Ayrıca İmparatorluğun yönetim kadrolarında bulunan birçok kişinin de anavatanı bu bölgelerdi. Hatta İTC'nin merkezi Selanik'ti (Zürcher, 2016, s. 166-167).

Tarihte her tecrübenin kendi zıddını içerisinde barındırıp yeni olanaklara kapı aralaması, Osmanlı'nın modernleşme süreci için de geçerlidir. Savaşlarla ve güç odaklarının birbirleri ile mücadelesi ile geçirilen beş yıllık süre içerisinde Trablusgarp İtalyanların (1911-12), Balkan toprakları ise Müttefik Balkan devletlerinin (1912-1913) eline geçmiş, artık İmparatorluk demografik anlamda kozmopolitlikten homojenliğe evrilmişti. Bunun üzerine Osmanlılık ideolojisinin Balkanlar'da iflasına şahitlik eden İttihatçılar devlet ideolojisini tekrar gözden geçirmek zorunda kaldı ve Osmanlılık, İslamcılık ve Ulusalcılık şeklinde tanımlanan, devletin izlediği üç temel ideolojiden mevcut şartlara en uygun olanı ön plana çıkartıldı.

İmparatorluk içerisindeki yerli tebaa Türklükten önce kendilerini Müslüman olarak tanımlamaktaydı. Henüz tüm dünyada kendisini hissettiren milliyetçilikten haberdar değillerdi ve Osmanlı Hanedanlığına sadakatle bağlıydılar. Onlar için padişah hem yönetici olarak hem de dini önder olarak tüm Müslümanların temsilcisiydi. Osmanlı Hanedanlığının Müslüman olan Arapların ve Kürtlerin bir kısmı için de aynı şeyi ifade ettiği düşünülüyordu. Geriye kalan İstanbul ve Batı Anadolu'daki Rumların, Başkent ve Doğu Anadolu'daki Ermenilerin de, Hanedana bağlılıklarını eskisi gibi sürdüreceği

tahmin ediliyordu. Bunun yanı sıra İslamiyet'in ve Osmanlıcılığın Rusya'nın kontrol ettiği topraklardaki Müslümanların yanı sıra Mısır ve Hindistan'da da kendisine hareket alanı bulabileceği düşünülüyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde İttihatçılar bu fırsatı değerlendirme niyetindeydi (Ahmad, 2017, s. 52-53).

Balkan Savaşları süresi boyunca İttihatçılar bir taraftan ülke içerisinde kendi otoritelerini kurmak için çabalarken, diğer taraftan da uluslararası alanda ülkeye yöneltilen diplomatik baskı ile baş etmek durumunda kalmıştı. Her ne kadar ülke içerisinde yeni anayasal sistem yürürlüğe konmuş olsa da yeni sistemi uluslararası alanda tanıtmak hiç de kolay değildi. Nitekim 1908 yılında İttihatçılar Britanya Dışişleri Bakanlığı'na bu amaç doğrultusunda bir heyet gönderse de istediği sonucu alamadı. Çünkü Britanya diğer Avrupa Devletlerinin tepkisini çekmemek için yeni rejimi tanımaya yanaşmadı. Bunun üzerine İttihatçılar savaşın arifesinde müttefiklik çabaları doğrultusunda sırasıyla Londra ve Paris'e, ardından Rusya'ya elçiler gönderdi. Her ne kadar İTC Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarlarına en iyi Üçlü İtilaf Devletleri'nin (Britanya, Fransa ve Rusya) hizmet edeceğini düşünerek bir süre bu kanada yanaşmak konusunda ısrarlarını sürdürseler de, bu çabaları sonuçsuz kaldı. Geriye son seçenek olarak Almanya'ya yanaşmak kalıyordu ve nitekim de öyle yaptılar. 2 Ağustos tarihinde Almanya ile imzalanan ittifak anlaşması ile nihayet İttihatçılar güçlü bir devletin eşit ortağı olmayı başardı (Ahmad, 2017, s. 53-54).

1908'de yeni anayasal sistem yürürlüğe girdiği andan itibaren İttihatçılar çöküşe engel olmak için mevcut işleyişi topyekûn değiştirmek gerektiğini savunuyorlardı. Liberallerin mevcut sistemin korunması yönündeki tavsiyelerine ise sert biçimde karşı çıkıyorlardı. İmparatorluğun değişen dünya düzeni içerisinde varlığını sürdürebilmesi için toplumsal devrimin önemine dikkat çekiyorlardı fakat toplumu dönüştürme çabaları

eski sistemin ayrıcalık tanıdığı tüm kesimleri rahatsız etti. Müslüman Türkler, Araplar ve Arnavutlar da en az Hristiyan Rumlar, Slavlar ve Ermeniler kadar bu girişimlere karşı çıktı. Kötü gidişe engel olabilmek ve mevcut işleyişi topyekûn değiştirmek için engel teşkil eden en önemli konu ise kapitülasyonlar meselesiydi. Kapitülasyonların varlığı reform yapmayı adeta imkânsız hale getirmişti. Mecliste Avrupa elçiliklerinin engellemelerine takılmadan herhangi bir yasa dahi çıkartılamıyordu.

Çıkartılacak yasanın her bir maddesi elçiliklerin temsilcileri tarafından en ince ayrıntısına kadar inceleniyor ve her bir maddenin elde edilen ayrıcalıklara ters düşüp düşmediği titizlikle kontrol ediliyordu.1908-1914 yılları arasında her ne kadar kapitülasyonların kaldırılması için girişimlerde bulunulduysa da başarılı olunamadı. I. Dünya Savaşı başladığında İttihatçılar nihayet beklediği fırsatı yakaladı. Avrupa Devletlerinin savaşıyor oluşu dolayısıyla, boğazların kontrolünü elinde bulunduran Osmanlı Devleti'ne karşı baskı yapamayacağını farkında olan Sadrazam Sait Halim Paşa 9 Eylül 1914 tarihinde başkentte bulunan tüm elçiliklere 1 Ekim 1914 tarihi itibarıyla kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırıldığını beyan etti (Ahmad, 2017, s. 54-55). Bu sayede İttihatçılar toplumu topyekûn dönüştürecek reformlar karşısındaki en büyük engeli de kaldırmış oldu.

1908 yılı itibarıyla kapitülasyonların alanına girmeyen, istenildiği takdirde yenileştirmeye gidilebilecek bir alan olan kırsal kesimle ilgili etkili adımların atılmamış olması dikkat çeken bir noktadır. Oysa 1908 Devrimi şehirlerin yanında kırsal kesimde de büyük beklentilere neden olmuştu. Kırsal kesim toprak ağalarının kontrolü altındaydı ve köylünün durumu onların insafına bırakılmıştı. İttihatçılar her ne kadar toprak ağalarının güçlerini kıracak bir yeniliğe gidileceği yönünde fikirler savunmuş olsalar da, hiçbir zaman bu konuda ciddi anlamda adımlar atmadılar. 1913 yılına gelindiğinde ülke

toprakları az sayıda toprak ağasının kontrolü altındaydı. Bu kişiler ülke nüfusunun %1'ini oluşturuyordu. Fakat ülke topraklarının %39'luk bir kısmına sahiptiler. Büyük topraklar ise ülke nüfusunun %4'lük oranını oluşturan kişilerin elindeydi ve onlar da toprağın % 26'sını kontrol ediyorlardı. Ülke nüfusunun %87'sini oluşturan köylüler ise toprakların %35'ine sahiptiler. Geriye kalan % 8'lik nüfusun ise hiç toprağı yoktu.

Eğer istenseydi topraklar eşit oranda paylaşılabilir ve köylülere ucuz krediler verilebilirdi. Toprak sahiplerinin yaşadığı işgücü sorunu da tarımda makineleşme teşvik edilerek çözülebilirdi. Ancak bunların hiçbirinin yapılmamasının yanı sıra toprak sahiplerinin köylüler üzerindeki otoritesini arttıran yasalar çıkartılarak bu grupların daha da güçlenmelerinin önü açıldı ve toprak reformu alanında Tanzimat siyaseti olduğu gibi devam ettirildi. Elbette bu da köylülerin devrime olan inançlarının sarsılmasına, umutların yerini hayal kırıklığının almasına sebep oldu. Bu yetmiyormuş gibi I. Dünya Savaşı sırasında tarımsal ürünlere yönelik talebin artması üzerine köylü sömürsü servet elde etmenin yegâne kaynağı haline geldi. Kadınların ve çocukların dahi zorunlu olarak çalıştırılması yeni rejime olan güveni iyice sarstı (Ahmad, 2017, s. 56-58).

1908 yılı itibariyle gündemi meşgul eden diğer gelişme ise milli bir ekonomi oluşturma çabaları olmuştur. Bu doğrultuda ilk olarak İttihatçılar 1908-1909 yıllarında yerli ürünlerin kullanımını arttırmak adına Avusturya ve Yunan ürünlerini boykota gittiler. Ülke içerisindeki kırsal bölgelerde bulunan ürünlerin mevcut pazarlara ulaşımını kolaylaştırmak adına kara ve demiryolları ağları kurdular. Telefon tesisatları inşa ederek sokaklara isim ve evlere numaralar verildi. Başkentte elektrikli tramvay hattı kuruldu ve şehir elektrik sistemleri ile aydınlatıldı. I. Dünya Savaşı'nda ise ilk defa Müslüman kadınların çeşitli işlerde çalışmaları sağlandı. Kapitülasyonların kaldırıldığı tarih olan 1913 yılına kadar her ne kadar etkisini gösteremese de endüstrinin geliştirilmesi için

yasalar çıkartıldı. Milli burjuvazinin oluşturulması adına yerli ticari şirketler kurulması teşvik edildi. I. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde ise artık milli bir ekonominin olduğu, burjuvazi olarak tanımlanabilecek bir sınıfın doğduğu kaydedilmeye başlandı. Her ne kadar bu yeni sınıf devleti denetleyemeyecek kadar güçsüz olsa da hükümetin izlediği politikalara etki edebiliyordu. Tüketiciler tarafından başlatılan karaborsacılık ve illegal kazançla yönelik protestoları hükümete etki ederek bastırabiliyor ve kendi menfaatlerine yönelik kararlar aldırabiliyordu. Sonuç olarak bu süreçte uygulanan ekonomi politikası da doğan yeni sınıfın menfaatlerine olacak şekilde sonlandırıldı (Ahmad, 2017, s. 60-61).

Her ne kadar 1914-1918 yılları arasında süren I. Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Ordusu Çanakkale Savaşları'nda ve Irak Cephesi'nde başarılar elde ederek Balkan Savaşları'ndaki başarısızlığın yaralarının silinmesine ve kaybedilen özgüvenin geri kazanılmasına yardımcı olsa da, bu zaferler son kertede Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılışın önüne geçemedi. I. Dünya Savaşı sonunda yaşanan tecrübelerin İslamcılık ideolojisinin de iflasına şahitlik etmesiyle birlikte, geriye tek seçenek olarak Ulusalçılığın desteklenmesi kalıyordu. Devletin resmi ideolojisinin Ulusalçılığa evrilişinin hemen arifesinde İttihatçıların on yıl boyunca bilinçli olarak her toplumsal hadisede halkı seferber edişi artık toplulukların da siyasette belirleyici etkiye sahip olduğunu göstermişti. Topluluklar artık, seferberlik zamanlarında, 1913'teki hükümet darbesi öncesi hükümet karşıtı protesto gösterilerinde, kapitülasyonlar kaldırıldığındaki kutlamalarda meydanları dolduruyor, seslerini yükseltiyordu. İlerleyen süreçte gerçekleşecek toplumsal hadiselerde hesaba katılması gereken bir güç olarak varlığını hissettiriyordu (Ahmad, 2017, s. 61).

Tıpkı II. Balkan Savaşları'nda olduğu gibi bu kez de savaştan galibiyetle ayrılan müttefik devletler savaşta elde edilen İmparatorluk topraklarını kendi aralarında paylaşamadılar. Britanya, Fransa ve İtalya'nın Akdeniz'de daha güçlü hale gelerek Hindistan'daki sömürgeleriyle olan bağlantılarına engel olmalarından endişeleniyordu. Fransızlar ve İtalyanlar ise Britanya'nın Yunanistan'ı kendisini temsil eden bir kuvvet olarak yönlendirmesine engel olma niyetindeydi. ABD ise kendisinden bekleneni yerine getirememiş, Ermenistan ve Türkiye'de bir manda rejimi tesis edememişti. Tüm bu sebepler bir bütün halinde değerlendirildiğinde, Osmanlı Devleti'ne Müttefiklerin isteklerinin kabul ettirilmesini zorlaşıyordu (Ahmad, 2017, s. 63).

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nın sonucunda mağlup olması, 1918 yılında Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanması ve İttihatçıların liderlerinin Avrupa'ya kaçması, yönetimde siyasal bir boşluğun oluşmasına neden oldu. Bu siyasal boşluğu doldurmak için ise başkent yeni güç odaklarının çatışmasına sahne olacaktı. Bu mücadeleler içerisindeki tarafları Saray'ın oluşturduğu birinci grup, liberallerin oluşturduğu ikinci grup, İtilaf Devletleri'nin oluşturduğu üçüncü grup ve İttihatçılar'ın oluşturduğu dördüncü grup şeklinde sıralamak mümkündür. Temmuz 1918 yılında Padişah V. Mehmet'in ölümü üzerine kardeşi Vahdettin Efendi VI. Mehmet olarak tahta çıkmıştı. İttihatçıların kontrolü altında yetkileri kısıtlanmış bir padişah olarak varlığını sürdürmek niyetinde değildi.

Hürriyet ve İtilaf Fırkasında bir araya gelen ve 1913 yılındaki hükümet darbesi ile kontrol altına alınan liberaller, 1913 yılı öncesinde de kendisini gösteren Damat Ferit Paşa gibi liberal muhalefet liderlerinin çevresinde yeniden örgütlenmişlerdi. İtilaf Devletleri'nin temsilcileri ise başkentte istedikleri gibi hareket edebiliyorlardı. Hatta Müttefik kuvvetlere ait savaş gemilerinden oluşan bir filo boğaza demirlemişti. Her ne

kadar İtilaf Devletleri temsilcilerinin görevleri Mondros Mütarekesi'nin şartlarının uygulanmasına eşlik etmek olsa da, onlar devlet siyasetine de müdahale etmek niyetindeydi. Nitekim Mütareke'nin sonrasında her temsilcinin kendi ülke çıkarları doğrultusunda hareket etme çabası sebebiyle Fransızlar, İngilizler ve İtalyanlar arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır.

Her ne kadar liderleri Avrupa'ya kaçmış olsa da İttihatçılar, mecliste, orduda, polis teşkilatında, posta ve telgraf servisleri gibi daha birçok kurumda etkinliklerini sürdürüyorlardı. 1919 yılı itibariyle İttihatçılar bu kurumlardan gerek yeni hükümet gerekse itilaf devletleri tarafından uzaklaştırılmak istendi. Ancak, yerlerine koyacak donanımlı memura sahip değillerdi. Başkent 1918 yılı sonları ile birlikte kendisini hissettiren ve Mart 1920 yılında İngiliz işgaliyle iyice şiddetlenecek olan siyasi mücadeleye tanıklık edecekti. Ancak bir süre sonra siyasi mücadele Anadolu'ya kayacaktı (Zürcher, 2016, s. 203-204).

Britanya ve Fransız donanmaları Mart 1915 tarihinde Çanakkale Boğazı'na geldikleri sırada İttihatçıların liderleri savaş koşulları altında Anadolu'da ulusal bir direniş hareketini planlamaya, ulusal direnişin zeminini hazırlamaya başlamıştı. İttihatçıların liderlerinden olan Enver ve Talat Paşaların Osmanlı gizli servisi olan Teşkilat-ı Mahsusa ya Anadolu'nun çeşitli yerlerine silah ve mühimmat depoları oluşturulması talimatını vermeleri ve yine Enver ve Talat Paşaların emri ile Karakol Cemiyeti'nin kurulması da bu anlamda atılan ciddi adımlar olarak sıralanabilmektedir. Ulusal mücadelenin örgütlenişi süresince Miralay Kara Vasıf ve İTC İstanbul parti örgütü lideri Kara Kemal tarafından kurulan Karakol Cemiyeti önemli bir görev üstlenmiştir. Bu cemiyetin amacı savaş sonrasında liberallerin ve Hristiyan cemaatlerin intikam alma girişimleri ihtimali karşısında İttihatçıları korumak ve Anadolu ve Kafkasya'daki

mücadeleyi güçlendirmek için Başkent'ten erzak, mühimmat ve lojistik desteğini gerekli bölgelere gizlice ulaştırmaktı.

İttihatçılar bir yandan Anadolu'da silahlı bir mücadelenin zeminini hazırlarken diğer yandan da Rum, Ermeni, Fransız, İtalyan ve Britanya ordularının işgal tehlikesi altında olan yerlerdeki Müslüman Türklerin haklarını savunmaya çalışıyordu. Bu savunma çabaları bir süre sonra ilki Kasım 1918'de kurulan *Müdafa-i Hukuk Cemiyetlerinin* ortaya çıkması şeklinde kendisini göstermiştir. Bu cemiyetler savaşın sonucunda Anadolu'da ve Trakya'da ulusal hareketin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Ulusal direniş Anadolu'da kendisini gösterdiğinde bir süre sonra mücadelenin Britanya veya Fransa'ya karşı değil Yunanistan'a karşı verileceği anlaşıldı. Britanya ilk etapta Yunanistan'a Mayıs 1919'da İzmir çevresindeki bölgeyi işgal hakkı tanıdıysa da bir süre sonra bu işgalin kapsamı daha da genişletildi. Bu değişikliğin nedeni savaş sonundaki galip itilaf devletlerinin yürüttüğü barış görüşmelerini mağlup ülkelerle iletişim halinde sürdürmeyip galip ülkeler olarak kendi aralarında yürütmeyi tercih etmeleridir. Bunun yanında savaş esnasında yapılmış bazı anlaşma ve verilmiş vaatlerin bir sonuca bağlanmasının bir hayli uzun sürmesi, durumu içinden çıkılmaz hale getirdi. Bu süreç o kadar uzun sürdü ki Ağustos 1920 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'na ağır şartların dayatıldığı Sevr Antlaşması'nın koşullarını uygulatacak araçlar kalmamıştı. Çünkü I. Dünya Savaşı'nın bitişi ile birlikte İtilaf Devletleri ordularından terhise başlamışlar, 1920 tarihine gelindiğinde ordularında yeterli asker kalmamıştı. Bu durumdan yararlanmak isteyen Yunanistan ise İtilaf devletlerini vekâleten Anadolu'daki ulusal direniş hareketine bu barış antlaşmasının koşulları dayatma işine giriştiler. Ancak tarihler 1922'yi gösterdiğinde Yunanistan kesin bir mağlubiyete uğrayacak ve geriye çekilmek zorunda kalacaktı (Zürcher, 2016, s. 204-206).

Tüm bunların yanında daha öncesinde de belirtildiği gibi 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet’le birlikte birçok farklı siyasi ve toplumsal konu toplum önünde konuşulup tartışılmaya açılmıştı. 1908 Devrimi’nin getirdiği düşünce özgürlüğünün hâkim olduğu ortamda, özellikle 31 Mart Ayaklanması’na kadar çok sayıda gazete ve süreli yayın yayınlanmış, her türlü konu özgürce dile getirilmişti. Ayrıca bu dönem Cumhuriyet rejimine geçilecek olan 1923 yılına kadar kendisini hissettirecek ideolojik farklılıkların belirginleştiği dönem olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu dönemin kültürel ve toplumsal bakımdan yorumlanışında, 1908 yılı sonrasında ilgi gören kimi ideolojileri savunan yazarların ve bunlara yer veren yayın organlarının belirleyici olduğunu söylemek yanlış olmaz. .Bu süreçte dile getirilen siyasi ve toplumsal tartışmalara bakıldığında bu tartışmaların özellikle dört temel ideoloji üzerinde sürdürüldüğünü söyleyebilmek mümkündür. Bu ideolojileri, Osmanlılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük şeklinde sıralayabilmek mümkündür (Köroğlu, 2016, s. 87).

1908 Devrimi sürecinde etkinlik kazanan ve çokça tartışılan dört temel ideolojiye bakıldığında, bunların İmparatorluk topraklarında ortaya çıkışını Osmanlı modernleşmesinin ilk evrelerine kadar götürebilmek mümkündür. Osmanlılık ideolojisi her dönemde farklı şekillerde değerlendirilse de II. Mahmud döneminden 1918 yılı sonuna kadar devletin temel politikası olarak süregelmiştir. Bunun yanında Osmanlılık her ne kadar İmparatorluk içerisindeki Müslüman ve Gayrimüslim tebaa arasında eşitliği sağlamak, devletin parçalanmasını ve milliyetçi hareketleri önlemek gibi amaçlar gütmüş olsa da, batıdan ithal edilen gazete ve diğer yayın faaliyetleri ile İmparatorluk içerisindeki Türkler arasında dolaylı da olsa milli kimlik oluşmasına olanak sağlamıştır. 1860’lı yıllardan itibaren başkent İstanbul’da günlük olarak takip edilen gazeteler doğal olarak edebiyat çevrelerinin oluşumuna imkân tanımış, bu da

gazeteler aracılığıyla dilin nasıl milli bir kimlik meydana getirebileceğine örnek oluşturmuştur. 1894 yılında kurulan *İkdam* Gazetesi çevresinde toplanan Şemsettin Sami, Veled Çelebi (İzbudak), Fuat (Köse Raif), Bursalı Tahir gibi yazarlar 1908 yılı sonrasında ideolojik ve siyasi anlamda kendisini gösterecek olan Türkçülüğün ilk yansımaları olan kültürel Türkçülüğü savunmuşlardır.

Osmanlı Modernleşmesinin gelişim ve dönüşüm süresince kendisine model olarak Batı toplumunu alması, 1908 yılına kadar Batı kültürüne ait birçok uygulamanın ve fikrin Osmanlı toplumsal yaşamına dâhil olmasına imkân tanımıştır. Bu da hem Doğu kültürüne hem de Batı kültürüne ait uygulama ve fikirlerin aynı zamanda varlığını sürdürmesine sebep olmuş, bundan dolayı da toplum yaşamı içerisinde ikilik ortaya çıkmıştır. Her ne kadar 1908 yılına gelene kadar Osmanlı toplumu üzerindeki Batı etkisi sürekli olarak artmış olsa da, bir ideoloji olarak kendisine taraftar bulamamıştır.

İslamcılık ideolojisinin 1908 Devrimi öncesindeki seyrine bakıldığında II. Abdülhamit'in İslamcılığı, iktidarı süresi boyunca devlet politikası olarak uyguladığı göze çarpmaktadır. II. Abdülhamit bir yandan Avrupa'da etkinliğini sürdüren Darwinist ideolojiler karşısında, İmparatorluk içerisindeki Müslüman tebaayı İslam çatısı altında birleştirmek için İslamcılığı ön planda tutarken, diğer taraftan da Avrupa emperyalizmine karşı İmparatorluk dışındaki Müslümanları halifelik yetkisini kullanarak tek bir çatı altında toplamaya çalışarak gündeme getirmiştir (Köroğlu, 2016, s. 87-88).

2.3.1. Osmanlılık

İmparatorluk içerisinde milliyetçi hareketlerin gün geçtikçe etkilerini arttırmasının yanında Avrupa devletlerinin de baskıları Osmanlılık ideolojisinin 1908 Devrimi sonrasında daha durağan seyretmesine sebep olmuştur. Bu süreçte İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük gibi ideolojiler ise daha hareketli bir seyir izlemiştir. İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük ideolojilerini benimseyen yazarlar ve bu ideolojilerin yansıtıldığı yayın organları mevcut olmasına karşın, Osmanlılık ideolojisini temsil eden herhangi bir yazara ve bir yayın organına rastlanmamış olması dikkat çeken bir noktadır. Ancak Osmanlılık fikrinin devlet siyasetinde ve diğer ideolojileri temsil eden yazarların düşüncelerinde her zaman kendisini hissettirdiği de görülebilmektedir. Osmanlılık ideolojisi ciddi eleştirilere uğradığı zamanlarda dahi, devlet tarafından benimsenmeyi sürdürmüştür. Bu refleksin sebebi ise devletin bekası meselesidir. İlginçtir ki ulus-devlet kurma amacı taşıyan Türkçülerin düşüncelerinde dahi bu refleksi görebilmek mümkündür.

Bu anlamda bakıldığında Osmanlılığı bir devlet siyaseti olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Her ne kadar Tanzimatçılar, Genç Osmanlılar ve İttihatçılar kendi aralarında İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük ideolojisini savunsalar da iktidara geldiklerinde İmparatorluğun çok uluslu yapıda olması ve bu yapıyı korumak istemeleri sebebiyle Osmanlılık ideolojisini benimsemek durumunda kalmışlardır. Anadolu'da sürdüreceği Milli Mücadele'ye kadar da Osmanlılığı doğrudan karşısına alan bir siyasete rastlanmamıştır. Elbette bu süreçte sürekli olarak yaşanan toprak kayıpları, savaşlar ve İmparatorluk içerisinde gayrimüslimler tarafından yürütülen milliyetçi hareketler gün geçtikçe bu siyasetin yürütülmesini zorlaştırmıştır. Osmanlılık ideolojisi 93 Harbi'nin ardından İmparatorluk içerisindeki Müslümanlar tarafından

benimsense de savaşların ve kayıpların da kendisini hissettirmesiyle Hristiyanların yürüttüğü milliyetçilik hareketlerine göre daha geç de olsa Arnavut, Kürt, Arap ve Türk milliyetçiliklerinin oluşmasına mani olamamıştır (Köroğlu, 2016, s. 88-90).

Osmanlıcılığın bir devlet ideolojisi olarak gündeme gelmesinin yanı sıra bu düşüncenin, muhalifler tarafından 1908 sonrası ülke içi siyasette iktidar olan İttihatçılara karşı bir koz olarak kullanıldığı da olmuştur. İTC karşıtlığı ile Osmanlı siyasal hayatında adından sıkça söz ettiren Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin; kozmopolitliğin siyasi alandaki temsilini savunan, farklı etnik ve milli menfaatlerin aynı oranda varlığını sürdürmesi taraftarı olan Osmanlıcılık ideolojisini savunması buna örnek olarak gösterilebilir.

Bu süreç içerisinde bahsettiğimiz sebeplerden dolayı Osmanlıcılık ideolojisi durağan seyrederken, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük ideolojileri Osmanlıcılığa nazaran daha hareketli bir seyir izlemiştir. Bunun nedeni diğer üç ideolojinin Osmanlıcılık ideolojisi doğrultusunda hareket eden devlete yönelik getirdikleri eleştirilerdir. Batıcılar devleti dini etkiden arınmış ve çağdaş olmaması, İslamcılar gerçek anlamda bir İslam devleti olmaması, Türkçüler ise ulusal bir devlet olmaması bakımından eleştirmişlerdir (Köroğlu, 2016, s. 90-91).

2.3.2.İslamcılık

Osmanlı modernleşme sürecinde İslamcılık bir ideoloji olarak ancak 14 Ağustos 1908 tarihinde İstanbul'da yayınlanan "*Sırat-ı Müstakim*" dergisinde dile getirilebilmiştir. Her ne kadar bu fikir II. Abdülhamit döneminde devlet siyaseti olarak gündeme getirilmiş olsa da yine II. Abdülhamit'in sıkı kontrole ve baskıya dayanan yönetim stratejisi sebebiyle gelişim gösterememiştir. 1908 Devrimi sonrasında ise II. Abdülhamit'in iktidarı döneminde izlediği politikaları eleştiren sesler, bu ideolojinin

etkisiyle belli yayın organları içerisinde yükselmeye başlamıştır. İslamcılık ideolojisi kötü gidişe engel olmak ve değişen dünya koşullarına ayak uydurabilmek amacıyla ortaya çıkmış, Osmanlıcılık ideolojisinin bir devamı olarak tanımlanabilecek olan bir yaklaşımdır.

Yenilikçi bir bakış açısı benimseyen ve İslamiyet'i bir rehber olarak benimseyen İslamcılık ideolojisi yazarları ilk olarak *Sırat-ı Müstakim* ardından *Sebilü'r-Reşad* adıyla anılacak dergi etrafında toplanmışlardır. Bu isimleri Eşref Edib, Manastırlı İbrahim Hakkı, Babanzade Ahmet Naim, Halim Sabit (Şibay), Ömer Ferit (Kam), Mehmet Akif (Ersoy), Şemsettin (Günaltay) ve Ebül'ula Mardin şeklinde sıralayabilmek mümkündür. Bu isimler ilhamlarını ise bir dönem İstanbul'da yaşamış olan (1839-1897) İranlı Cemaleddin Efgani ve öğrencisi olan (1845-1905) Muhammed Abduh'tan almıştır. Bunun yanı sıra *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebilü'r-Reşad* gibi dergilerin yanında farklı dönemlerde *Beyanü'l Hak* ve *Volkan* gibi dergi ve gazetelerde de İslamcılık ideolojisine yönelik tartışmalar dile getirilmiştir (Köroğlu, 2016, s. 91-92).

İslamcılar 1908 devriminin ardından iktidarda olan İttihatçılar ile temas içerisinde batılılaşma taraftarı bir düşünce ile İslamiyet'i savunmuşlardır. Ancak ilerleyen süreçte Batıcılık ideolojisinin yayın organı olan *İçtihad* dergisi ile sürdürdükleri tartışmaların, Türkçülüğün gelişim gösterip dinde yenileşme hareketleri konusunda çalışmalar sürdürmesinin, yaşanan toplumsal ve siyasi olayların etkisi ile birlikte kendi içlerinde ayrışarak tutumlarını da sertleştirmişlerdir.

Türkçülük ideolojisinin temsilcileri tarafından 1908 yılında kurulan *Türk* Derneği'nin yayın organı henüz faaliyete geçmeden önce Türkçülük ideolojisinin öncülerinden olan Ahmet Agayef ve Yusuf Akçura gibi isimlerin *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yazılar

yazmış olması dikkat çekicidir. Ancak Türkçülük ideolojisinin güçlenmeye başlayan kendi yayın organlarını faaliyete geçirdiklerinde İTC yönetiminin de dinin ideolojik anlamda etkinliğini fark etmesi ile birlikte dinin tekrar yorumlanması konusunda İslamcılar ve Türkçüler arasında tartışmalar başlamıştır. 1914 yılında *Sebil'ür-Reşad* dergisi etrafında şekillenen grubun temsil ettiği daha çok geleneksel değerlere dayanan İslamcılığı eleştirmek amacıyla, dinde yenileşmeye gidilmesi düşünceleri çerçevesinde çıkmaya başlayan *İslam Mecmuası* Türkçü- Milliyetçi bir çizgide fikirlerin ortaya çıkmaya başladığına örneklik etmektedir. Bu dergi içerisinde Ziya Gökalp gibi Türkçülük ideolojisini savunan yazarların olmasının yanı sıra, Musa Kazım, Mehmet Şemsettin (Günaltay) ve Halim Sabit gibi *Sebil'ür-Reşad*'tan ayrılan isimler de yer almaktadır (Köroğlu, 2016, s. 92-93).

İslamcılar ve Türkçüler arasında tartışmalar her ne kadar 1908 yılından 1918 yılına kadar devam etmiş olsa da 1916 yılında başlayan Arap isyanları ve İmparatorluğun içerisindeki Arap topraklarının kaybedilmesi İslamcılık ideolojisinin yavaş yavaş etkinliğini kaybetmesine, Türkçülük ideolojisinin ise daha fazla benimsenmesine neden olmuştur. Ancak dinin toplum yapısını bir arada tutmadaki etkinliği nedeniyle İslamcılık hiçbir zaman tam anlamı ile terk edilmemiştir.

Bu süreçte İslamcılar Türkçülere ve milliyetçilere yönelik eleştirileri sürdürmüş olsa da iktidarla hiçbir zaman temaslarını kopartmamışlardır. I. Dünya Savaşı sona erdiğinde İslamcılık siyaseti iflas etmiş olsa da *Sebil'ür-Reşad* dergisi Ulusal Mücadele sürecinde de Ankara'da yayın faaliyetlerini sürdürmüştür. Mehmet Akif Ersoy gibi yazarlar da Ankara hükümeti ile birlikte hareket ederek bu sürece katkı sağlamışlardır (Köroğlu, 2016, s. 94).

2.3.3.Batıcılık

18. yüzyılın sonlarından itibaren Batı ile ilişkilerini güçlendiren Osmanlı Devleti'nde Batı kültürüne has uygulamalar ve fikirler zaman içerisinde toplum ve devlet içerisinde etkinliğini hissettirmiştir. Ancak Batıcılık siyasi anlamda bir ideoloji olarak diğer ideolojilerle kıyaslandığında daha zayıf kalmıştır. Batıcılık ideolojisinin yayın organı *İctihad* dergisi olmakla birlikte en bilinen siması Abdullah Cevdet'tir. Bunun yanında Celal Nuri ve Kılıçzade Hakkı gibi isimler de dergi içerisinde yazılar yayınlamıştır. Amaçları ise Osmanlı toplumun gelişimi ve batılılaşmasına engel olarak gördükleri geleneksel ve dini uygulamalara yönelik eleştiriler getirmektir. Abdullah Cevdet de tıpkı Türkçülerin din kurumuna yönelik eleştirilerinde dile getirdiklerine benzer bir biçimde dinde yenileşme taraftarıdır. Balkan Savaşları süresince Bab-ı Meşihat'ın bütün okullara dua yollayıp, bu duanın bütün öğrenciler tarafından 4444 kez okunması yönündeki talebi üzerine Abdullah Cevdet'in neden bu duanın Türkçe olarak değil de Arapça yazıldığını sorgulayarak başlayıp, eğer ki bu dua edilmek isteniyorsa onun tıpkı Bulgarlarınkine benzer bir biçimde çalışarak toplumu geliştirmek yönünde olması gerektiğini dile getirmesi şeklinde devam ettirdiği görüşleri bu anlamdaki eleştirilere örnek olarak gösterilebilir (Köroğlu, 2016, s. 95-96).

Balkan Savaşları'nın sonuna gelindiğinde ise savaşın sonuçlarının da etkisiyle Batıcılık ideolojisinde ayrışmalar meydana gelmiştir. Savaş esnasında Avrupalı devletlerin Osmanlı devletine karşı düşmanca tutumundan hoşnutsuz olan Celal Nuri'nin önderlik ettiği bir grup, daha çok ulusal değerlere yakın olan bir Batıcılık yorumunu benimsemişlerdir. Ancak Abdullah Cevdet'in bu yoruma karşı çıkması ile birlikte Celal Nuri *İctihad* dergisinden ayrılır ve *Serbest Fikir* dergisine katılır.

Bunun üzerine diğer ideolojilere yönelik tutumunu daha da sertleştiren Abdullah Cevdet bir yandan Türkçülere diğer yandan ise bu yeni Batıcılık yorumu taraftarlarına yönelik sert eleştiriler dile getirir. Her ne kadar İTC I. Dünya savaşı öncesinde ve sonrasında Batıcılık ideolojisinin taleplerine yakın yenileşme hareketlerine girişmiş olsa da Abdullah Cevdet ikna olmaz ve nihayet 1914 yılı sonunda *İctihad ve Serbest Fikir* dergilerinin faaliyetine son verilir. Savaş süresince Celal Nuri ve Abdullah Cevdet çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yayınlansalar da Batıcılık ideolojisi eski etkinliğini yitirmiştir (Koroğlu, 2016, s. 97-98).

2.3.4. Türkçülük

Türkiye’de Osmanlı modernleşmesinin temel unsuru olarak tanımlanabilecek dört ideoloji hakkında da birçok araştırmacı tarafından çalışmalar yapılagelmiştir. Ancak birçok farklı etnik kimliği içerisinde barındıran Osmanlı İmparatorluğu’nun 1908-1918 yılları arasında meydana gelen olayların ardından yıkılması, 1918-1922 yılları arasında Anadolu’da ulusal bir mücadele verilerek 1923 yılında Türk etnik kimliğinin çoğunlukta olduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulması; Türkçülüğün bir ideoloji olarak ulus devlet öncesi ve sonrasında farklı biçimlerde tartışılmasını kaçınılmaz kılmıştır. . 1908 devrimi ile birlikte kendisini hissettiren hâkim ideolojilerin birbirinden kalın çizgilerle ayrıldığı öznel bir anlatının tercih edilerek dönemin ele alınmasından ziyade, bu ideolojiler arasındaki inişlerin ve çıkışların, geçişliliklerin ve karşıtlıkların dikkate alındığı ve en yalın ifadesiyle tarihsel koşulların hesaba katıldığı şekliyle bu sürecin ele alınmasının yöntemsel olarak ufuk açıcı olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla bu tez alışması Osmanlıcılık, İslamcılık ve Batıcılık ideolojilerini Milliyetçiliğin karşısında konumlandırmak yerine tüm bu girişimleri bir ulus inşa etme süreci bağlamında değerlendirmeye gayret etmektedir (Koroğlu, 2016, s. 98-99).

Milliyetçilik kuramları düşünüldüğünde, Avrupa milliyetçiliklerini karşılaştırarak ele alan Miroslav Hroch tarafından ortaya atılan yaklaşım, ulus inşa etme sürecinde ilk olarak milli düşüncenin yayılması için toplumsal koşulların müsait olması gerektiğini savunur. Ulus inşa edilme sürecinin hiçbir zaman entelektüellerin tek başlarına ortaya atıp oluşturdukları bir program olmadığının altını çizen Hroch ancak ulus oluşumunun somut ön koşulları müsait olduğunda entelektüellerin milli cemaatler oluşturabileceğini belirtir. Ulus oluşum sürecinde ise ekonomik, politik, dilsel, kültürel, dinsel, coğrafi ve tarihsel somut ilişkilerin her birinin eşit oranda etkin olduğunu vurgular. Ancak bunların arasında ortak bir geçmişe yönelik bilincin, etnik grup içerisinde iletişimi sağlayacak dilsel ve kültürel bağların, etnik grup üyelerinin eşitlik anlayışının olmazsa olmazlığına dikkat çeker (Köroğlu, 2016, s. 99-100).

Avrupa'daki ulusal akım örneklerini birbirleri ile karşılaştıran Hroch bu karşılaştırmalar sonucunda üç aşamanın tespit edildiğine dikkat çeker. Birinci aşama olarak tanımladığı A aşamasında etnik grupların dilsel, kültürel, toplumsal ve kimi zaman da tarihsel özelliklerini bilimsel anlamda araştırdıklarını ve bu konuda gruplar arasında bir bilincin oluştuğunu iddia eder. İkinci aşama olarak tanımladığı B aşamasında ise bireylerin temsil ettikleri etnik grup içerisinde milli bilinci arttırarak daha fazla sayıda kişiyi bir millet oluşturmak adına bir araya getirebilmek için vatanseverlik ajitasyonu yaptıklarını belirtir. Bu ajitasyon girişimlerinin ilk zamanlarda pek başarılı olamayabileceğini ancak ilerleyen zamanda pek çok kişinin bu harekete dahil olmasıyla üçüncü aşama olarak tanımlanacak C aşamasına geçileceğini ve bu aşamada ise hareketin kitleleşeceğini ve toplumsal yapının oluşmaya başlayacağını iddia eder. Bu aşamanın ardından da ulusal akımın ayrışmaya başlayacağını, muhafazakâr, liberal, demokratik gibi kanatların oluşacağını savunur (Köroğlu, 2016, s. 101).

Bu aşamaları başarı ile geçen ulusal akımın da dört maddede sıralanabilecek bir tavır sergileyeceğini belirtir. Bunları “1. Toplumsal, ahlaki ve kültürel sıkıntılarla bağlantı meşruiyet krizi, 2. bir miktar dikey toplumsal hareketlilik, 3. Belirli bir seviyeye ulaşmış toplumsal iletişim (okuryazarlık, okullaşma ve pazar ilişkileri), 4. Milli açıdan geçerli çıkar çatışmaları” (Köroğlu, 2016, s. 101). şeklinde sıralayabilmek mümkündür.

Hroch’un bu yaklaşımı doğrultusunda Türkiye’deki ulus inşa sürecini değerlendirdiğimizde bu bakış açısının, göz ardı edilen bazı noktaları aydınlattığı, bazı noktaları anlamlandırmada ise yetersiz kaldığı söylenebilir. Aydınlattığı noktalara kısaca değinmek gerekirse; Türkiye’de milliyetçiliğin geçmişine yönelik tutumu genellikle ötekileştiricidir. Bu yönde yapılan çalışmalarda Cumhuriyet rejimi kurulmadan önceki dönemde kendisini gösteren ideolojiler arasından sadece Türkçülük benimsenir. Bu tutum Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura’dan beri bu şekilde süre gelmektedir. Nedeni ise bu iki ideoloğun Türk Milliyetçiliğinin ortaya çıkışını 19. Yüzyılın ortalarına götürerek bir takım kitaplar, kişiler ve kurumların araştırmaları doğrultusunda düşünce tarihi anlatmayı tercih etmeleridir.

Bu çalışmalarda milliyetçiliğin gelişiminin ilk olarak düşük hızda ilerlediği, ardından zaman geçtikçe hızlanarak devam edip hiçbir problem yaşamadan geliştiği savunulmakta, bu süreçte yaşanan çatışmalar inişler ve çıkışlar göz ardı edilmektedir. Ve ulus inşasının milliyetçilerin alanına girdiği iddia edilerek kendisini milliyetçi olarak tanımlamayanların ötekileştirilmesi söz konusudur. Her ne kadar milliyetçiliğin oluşum sürecinde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Batıcılık tam anlamı ile görmezden gelinmesinde de bu üç ideoloji daha çok Osmanlı modernleşme çabaları olarak değerlendirilir. Ve milliyetçiliğin oluşum süreci içerisine dâhil edilmez (Köroğlu, 2016, s. 102). Bu da sürece yönelik indirgemeci bir anlatının bize ulaşmasına neden olur.

Ancak Osmanlı modernleşmesinin tarihini bir bütün olarak Hroch'un yaklaşımı doğrultusunda yavaş savaş seyreden bir ulus inşa süreci olarak ele almak daha anlamlı olabilir. Yukarıda da belirtildiği gibi Hroch ulus inşa etme süreci için somut koşulların oluşmasına dikkat çekerek, ulusal akımların oluşabilmesi için ilk aşama olarak toplumsal, ahlaki ve kültürel sorunlarla ilintili olarak meşruiyet krizinin ortaya çıkabileceğini savunmuştu. Osmanlı Modernleşme sürecinin 1908 yılı sonrasındaki seyrine baktığımızda gerçekten de ön plana çıkan dört temel ideolojinin de paylaştıkları ortak sıkıntının devletin bekası meselesi olduğu, bununda Hroch'un işaret ettiği meşruiyet krizi ile örtüştüğü söylenebilir. Ve bu mesele dört temel ideolojinin temsilcilerini uzunca bir süre bir hayli meşgul etmiştir.

Bu meselenin tartışılması süresince Türkçülük ideolojisi haricinde diğer üç ideolojinin ideologları arasında çatışmaların ve ayrışmaların yanı sıra birleşme ve geçişlilikler kendisini gösterdiği görülebilmektedir. Batıcı Abdullah Cevdet ve İslamcı Mehmet Akif gibi ideologların milliyetçiliğe karşı olmalarının yanı sıra, toplumsal, siyasal ve kültürel sorunların çözümü bağlamında ulusal akımın içerisinde yer almaları buna örnek olarak gösterilebilir. Elbette ki bunun nedeni kendilerinden bağımsız olarak gelişen ulusal akımından etkilenmiş olmalarından ziyade, Türk milliyetçilerini de içerisine alan ulusal akımın zaten içerisinde olmalarından dolayıdır. Bundan dolayı da Osmanlılık, İslamcılık, ve Batıcılık ideolojilerini milliyetçiliğin ortaya çıkış süreci içerisine dâhil etmek daha uygun düşer (Köroğlu, 2016, s. 102-103).

Bu bağlamda baktığımızda da 19. Yüzyılın başlarından 1920'li yıllara kadar devam eden süreçteki Osmanlı- Türk ulusal akımının oluşumu adına taşlar daha yerli yerine oturur. Bu da bu süreci Hroch' un tezi olan ulus inşa süreçlerinin aşamaları dâhilinde ele almamıza kapı aralar. Bu teze göre 1908 yılına kadar devam eden girişimleri A

Aşaması, 1908-1923'e kadar devam eden girişimleri B Aşaması ve 1923-1940 yılları arasındaki girişimleri ise C Aşaması olarak tanımlayabilmek mümkündür (Koroğlu, 2016, s. 103).

Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat'la birlikte başlayan modernleşme çabaları Türk kimliğinin araştırılmasına yönelik ilk girişimlerinde yavaş yavaş görülmeye başlandığı süreçtir. Bu dönemde Türkçeye önem verilmeye başlandığı, Osmanlı ve İslam tarihlerine yönelik çalışmaların haricinde Türk tarihine yönelik çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Bu süreçte üretilen Gazeteler, romanlar, öyküler, tiyatrolar, şiirler gibi edebi çalışmalarda farkında olmaksızın ortak bir kültür, dil ve tarih girişimlerine yönelik yansımaların kendisini gösterdiği söylenebilmektedir.

1908 Devrimi ile birlikte bu alandaki çalışmaların kısa süreli olsa kendisini hissettiren fikir özgürlüğünün hâkim olduğu ortamda, sayılarının ve etkinliklerini artırdıkları gözlemlenebilmektedir. İşte bu süreçteki gelişmelerin etkisi ile birlikte, 1908-1918 yılları arasında birbirlerini peşi sıra takip eden savaşların, isyanların, siyasi ve ekonomik çalkantıların hâkim olduğu bir havada vatanseverlik ajitasyonu oluşturma çabası kendisini gösterir. 1923 sonrasına gelindiğinde ise ulusal kıstaslara dayanan yeni rejimin geniş kitlelere ulaştırılmasında etkili olacak entelektüeller, 1908-1918 yılları arasında kendisini gösteren dört temel ideoloji etrafında, zamanla da Milliyetçi-Türkçü ideolojiye doğru evrilecek şekilde çalışmalar yapan yazarlar ve bu çalışmaları takip eden kesimle birlikte ortaya çıkacaktır (Koroğlu, 2016, s. 103).

Hroch'un tezinin Türk ulusal akımının gelişim ve dönüşüm serüvenini, konu hakkında daha öncesinde yapılmış çalışmalarla kıyaslandığımızda, bu çalışmalarda göz ardı edilen bazı noktaları nasıl aydınlattığına değindikten sonra, anlamlandırmada yetersiz

kaldığı noktalarda değinmek gereklidir. Hroch' un bu tezini küçük Avrupa ulusal akımlarını göz önünde bulundurarak şekillendiriyor olması ve hâkim ulus içerisindeki etnik azınlıkların zamanla gelişerek ulusa evrilişi şeklinde sonuçlandırması, İmparatorluğun içerisinde kendisini gösteren Türk ulusal akımını anlamlandırma da yetersiz kalmaktadır.

İmparatorluk içerisindeki Türkçülerin Türkleri mağdur olarak betimlemesine karşın toplumun büyük çoğunluğunun Türk etnik kimliğine dayalı şekliyle İmparatorluk çıkarları dolayısıyla *Millet-i Hakime* şeklinde tanımlanıyor oluşu ulusal akım ve milliyetçilik talepleri doğrultusunda hareket eden her fikre engel oluşturuyordu. Çünkü Türk etnik kimliğine dayalı Türk milliyetçiliği konusunu gündeme getirmek, İmparatorluk içerisindeki Hristiyan Balkan tebaanın, ardından Müslüman olan Arnavut, Arap ve Kürt tebaanın dikkatlerini çekecek buda onları milliyetçi fikirlere teşvik ederek, İmparatorluğun bölünüp parçalanmasına neden olacaktı. Tüm bu sebeplerden dolayı da ulusal akım ve bunun en önemli parçası olan Türk milliyetçiliğinin gelişimi daha yavaş bir seyir izlemek zorunda kalacaktı (Köroğlu, 2016, s. 104).

1908 yılı sonrasındaki süreçte İmparatorluğu parçalanmaya götüren tüm hadiselerinde etkisiyle birlikte Türk ulusal akımının Hroch'un tezinde ön gördüğünden farklı bir seyir izlediği görülmektedir. 1908 yılı sonrasında A Aşamasında gerçekleşmesi ön görülen henüz ortak bir bellek kültürel-dilsel bağlar ve bu bağlamda ideal vatandaşın oluşturulmasına yönelik bilimsel çalışmalar tamamlanmamıştı. Aynı zamanda bu süreçte milli hassasiyetlere karşılık verecek bir yazı dili ortaya çıkartılıp ve bunu tüm toplumda yaygınlaştırmak, bunun yanı sıra okullarda okutulacak milli tarih kitapları hazırlamak gerekecekti. Ve B Aşamasında gerçekleşmesi ön görülen vatanseverlik ajitasyonu yapılması evresine de henüz geçilmemişti.

Hroch'un tabiri ile bir sürece yayılarak sürdürülmesi ön görülen ulus inşa etme çabaları, Türk ulusal akımı için yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı daha kısa sürede gerçekleştirilmeliydi. Bu süreçte Türk ulusal akımı içerisinde bir yandan bilimsel çalışmaları sürdürecektir, diğer taraftan da vatanseverlik ajitasyonunun yapacak araştırmacılar aynı anda hazır bulunmak zorundaydı. I.Dünya savaşının başlaması ve Osmanlı devletinin savaşa erken dâhil olması Hroch'un tezi doğrultusunda C Aşaması olarak tanımlanan hareketin kitleselleşmesi adına çabalara bir an önce girişilmesini zorunluluğu da beraberinde getirdi. Özetle yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı 1908-1918 yılları arasındaki süreçte Osmanlı Devletinde Türk ulusal akımının oluşumu için gerekli olan üç aşamanın aynı anda sürdürülmesi gerekmektedir (Koroğlu, 2016, s. 104-105).

Yukarıda belirttiğimiz gibi Hroch ulus inşa sürecinin gelişimin ilk aşaması olarak belirttiği A Aşamasında tarihe, dile ve kültüre önem verilmesi gerektiğini savunmuştu. Türk ulusal akımı için bu aşamaya örnek olarak Selanik'te çıkan *Genç Kalemler* adlı dergide girişilen dilde sadeleşme hareketi örnek gösterilebilir.

1910 yılının sonlarına gelindiğinde Manastır'da yayınlanan *Hüsün ve Şiir* adlı edebiyat dergisi *Genç Kalemler* adını alarak Selanik'te yayınlanmaya başlamıştır. Balkan Savaşlarına gelene kadar daha öncede belirttiğimiz gibi Selanik İTC'nin merkezi konumundaydı. Selanik'in Kozmopolit bir liman kenti oluşu, koşullarında etkisi ile birlikte, milliyetçilik rüzgârından etkilenen, Türk yazarların, Balkanlarda Osmanlı devletine nazaran daha öncesinde kendisini gösteren milliyetçi hareketleri, daha yakından görebilmelerine imkân tanımıştır. Ömer Seyfettin'in *Genç Kalemler* dergisinin başında olan Arkadaşı Ali Canip(Yöntem)' e 28 Ocak 1910 yılında yazmış olduğu bir

mektupta yazı dilinin sadeleştirilmesine yönelik fikirlerini dile getirmesi bu hareketin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Bu mektupta Ömer Seyfettin dilde sadeleşme konusunda esas yapılması gerekenin Arapça ve Farsça terkiplerden kurtulmak olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra bu hareketi büyötmeye kararlı olan Ömer Seyfettin ve Ali Canip Yöntem bir süre sonra aralarına Ziya Gökalp ve başka yazarlarında dâhil olmasıyla bu yazarlar fikirlerini tartışabilecekleri *Yeni Lisan* adını verdikleri bir program başlatmışlardır. Bu program gereğince Türk diline Arapçadan ve Farsçadan girmiş kurallar ve terkipler atılacak yazı dili ve konuşma dili aynı olacak, konuşma dili ise İstanbul Türkçesi olacaktır (Köroğlu, 2016, s. 111-112).

Her ne kadar *Genç Kalemler* kadrosunun takip ettiği bu politika ilk zamanlarda muhalefetle karşılaşmış olsa da zamanla başarılı olmuştur. Elbette ki başarılı olmasının nedeni sadece dilde sadeleşme ile sınırlı kalmayıp siyasi göstergeleri de içeren kültür milliyetçiliği yapmalarındandır. Balkan Savaşlarının mağlubiyetle sonuçlanması ile birlikte Selanik'in kaybedilmesi ve *Genç Kalemler* kadrosunun zorunlu olarak İstanbul'a gelmek zorunda oluşuna kadar, bu hareketin temel politikasının kültürel Türkçülük ile Siyasal Osmanlılığı bir arada yürüttüğü söylenebilir. Özetle Yeni Lisan hareketinin maksadının dil ve edebiyat aracılığıyla gündelik hayatı ve kültürü birbirleri ile uyumlu hale getirmek olduğu söylenebilir (Köroğlu, 2016, s. 112-113).

Bunun yanında 1912-1913 yılları arasında gerçekleşen Balkan Savaşlarıyla birlikte hız kazanan Türkçülük ideolojisine taraftar kitlelerin oluşturulması çabasının hükümet kanadından da destek görmesi ile birlikte, Türkçülük ideolojisi kendisine daha geniş bir hareket alanı bulmuştur. Bununla birlikte Balkan Savaşlarında yaşanan kayıpların

yaralarını silmek amacıyla, Rus İmparatorluğu altındaki Türklerle birleşmeyi amaçlayan panturanist bir milliyetçilik, Birinci Dünya savaşını bu amaç için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Balkan savaşlarının sonuna gelindiğinde ise İTC yönetimi ile milliyetçi kültürel kanat birbirlerine daha da yakınlaşmıştır. Avrupa’da I. Dünya savaşının başladığı tarih olan Ağustos 1914’ten, Osmanlı İmparatorluğunun savaşa dâhil olacağı Kasım 1914 tarihine kadar geçen üç aylık süre içerisinde milliyetçi kültürel kanat toplumu el birliği ile savaşa girme düşüncesine hazırlama çabası içerisinde girmiştir. Bu durumda Hroch’un ulus inşa sürecinin ikinci aşaması olarak tanımladığı B Aşaması olan vatanseverlik ajitasyonuna örneklik etmektedir.

Türkçü-milliyetçi vatanseverlik ajitasyonu ,Birinci Dünya savaşına girilen 1914 ten Mondoros Ateşkes Anlaşmasının imzalandığı tarih olan 1918 yılına kadar süren savaş süresi boyunca, her ne kadar 1912 tarihi ile birlikte hız kazanarak devam etse de, elverişsiz maddi koşullar, savaşın önceden hesaba katılmayan beklenmedik etkileri sebebiyle bir süre duraksamıştır. Fakat savaşın sonlarına gelindiğinde ise İTC’nin kültürel alandaki temsilcisi olan Ziya Gökalp’in önderlik ettiği *Yeni Mecmua* dergisi etrafında şekillenen bir hareket ortaya çıkarak ulus inşa süreçlerini tekrardan gözden geçirerek, vatanseverlik ajitasyonu ve propagandaya ağırlık verilmesinden ziyade, milli kimlik ve buna bağlı olarak kendisini gösterecek olan milli kültürün oluşturulmasına yönelmişlerdir. Temelleri bu şekilde atılan kültürel alanda milli kimlik inşa çabaları, her ne kadar savaşın sona ermesi ile birlikte duraksayıp, ateşkes süresi boyunca da etkinliğini gösteremese de, Anadolu’da ulusal mücadelenin başlaması ile birlikte tekrardan hız kazanacak, fakat bu kez Birinci Dünya savaşı süresindeki çalışmalarda kendisini gösteren İmparatorluk çerçevesinde şekillenen bir bakış açısından farklı

olarak, daha çok ulus-devlet çerçevesinde kendisini gösterecektir (Köroğlu, 2016, s. 35-36).

Toparlayacak olursak Ömer Seyfettin'in işte tüm bu süreç içerisindeki güç odaklarının sürekli mücadelesi ve ideolojilerin kötü gidişini durdurmak için, siyasi çıkarlar gerektirdiği sürece birbirinin yerine ikame edişini çabaları içerisinde, ideolojiler arasında inişlerin, çıkışların, geçişliliklerin ve karşıtlıkların yaşandığı dönemde örnekte gördüğümüz üzere Türkçülük ideolojisi içerisinde kendisine yer bulabildiğini ve bu tepkiyle dönem içerisindeki olay ve olgulara yaklaştığını görebilmekteyiz. Ayrıca Ömer Seyfettin'in yazmış olduğu hikâyeleri incelendiğinde Hroch'un ulus inşa süreçleri içerisinde gerçekleşmesini ön gördüğü A,B ve C Aşamaları adına çalışmalarda bulunduğu da görülebilmektedir.

3. Bölüm

3.1. Ömer Seyfettin'in *Primo Türk Çocuğu* ve *Beyaz Lale Adlı Hikayelerinin Yeni Tarihselcilik Eleştirel Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi*

Çalışmanın son bölümünü oluşturan bu bölümde yukarıda genel çerçevesi çizilen tüm bu tarihsel süreç içerisinde güç odaklarının mücadelesi ve ideolojilerin İmparatorluk'taki kötü gidişi durdurmak için geliştirdiği söylemler çerçevesinde Ömer Seyfettin tarafından yazılan iki hikâye incelenecek ve bunlar Yeni Tarihselcilik Eleştirel Kuramı bağlamında yorumlanacaktır. İdeolojiler arasında inişlerin, çıkışların, geçişliliklerin ve karşıtlıkların yaşandığı bu dönemde, Türkçülük ideolojisi içerisinde kendisine yer bulabilen ve bu ideolojinin genel eleştirileri doğrultusunda duyduğu tepkiyle dönem içerisindeki olay ve olgulara yaklaşan Ömer Seyfettin'in savunduğu fikirlerin geneline yönelik göstergeleri içerisinde barındırdığı düşünülen *Primo Türk Çocuğu* ve bizzat katıldığı Balkan Savaşı sırasındaki gözlemleri sonrası kaleme aldığı tahmin edilen *Beyaz Lale* adlı hikâyeleri bu tez kapsamında incelenmeye değer bulunmuştur. Sonuç olarak, hikâyelerin yazıldığı tarihsel süreç göz önünde bulundurularak ve bu hikayeler eleştirel bir süzgeçten geçirilerek, bunların günümüzde hala ana akım Türk edebiyatı tarafından itibar görmesi sorunsallaştırılacaktır.

Elbette bu süreçte yazılan hikâyelerin günlük olarak değişen siyasi ve toplumsal olayların etkisi altında yazıldığı ve doğal olarak da sürekli bir arayış içerisinde şekillendirildiği akıldan çıkartılmamalıdır. Bu çalışmada her ne kadar tarihsel süreçteki fikri değişimi ve dönüşümü anlamlandırmak adına incelenen hikâyeler kronolojik olarak incelenmeye gayret edilse de, daha çok bu hikâyelerin geçmişte olduğu kadar

günümüzde de milliyetçiliği yeniden üretme işlevi vurgulanacaktır. Öyle ki söz konusu hikâyeler diğer pek çok Ömer Seyfettin hikâyesi gibi Türk edebiyatı eğitiminde sıklıkla referans olarak verilmekte, dolayısıyla bu yapıtlarda inşa edilen ötekileştirici dil normalleştirilmekte ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Bundan dolayı bu çalışma daha çok bu hikâyelerle yüzleşmeyi hedeflemektedir.

Osmanlı modernleşmesi için dönüm noktası olarak tanımlayabileceğimiz 19. Yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın başlarında yazın faaliyetleriyle adından söz ettiren Ömer Seyfettin, İmparatorluk'tan ulus devlete geçiş süreci içerisinde farklı edebi türlerde çalışmalarda bulunmuştur. Türk Edebiyatı'nda hikâye yazarı olarak tanınsa da ilk edebi faaliyetlerine şiirle başlamıştır. Ömer Seyfettin'in yazılarının bütününe bakıldığında Ziya Gökalp ve Ali Canip gibi dönemin genç yazarları ile birlikte İmparatorluk'tan ulus devlete geçiş süreci içerisinde yazdıkları ile toplumu düşünsel anlamda bu sürece hazırlama gayreti içerisinde oldukları söylenebilir. Ömer Seyfettin yazılarının geniş halk kitleleri tarafından daha anlaşılabilir olması düşüncesi ile milli bir dil ve buna paralel olarak da milli bir edebiyat oluşturulması fikrini gerekli görürken, yazılarının tamamına bu düşüncesini işlemeye çalışmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Selanik'te çıkmakta olan *Hüsün ve Şiir* adındaki dergi dönem yazarlarından Akil Koyuncu'nun önerisi üzerine *Genç Kalemler* adını aldı. 11 Nisan 1911 yılında Ömer Seyfettin tarafından yazıldığı tahmin edilen *Yeni Lisan* isimindeki yazı, dilde sadeleşme ve milli bir edebiyat oluşturma fikrini içermesi bakımından bu sürecin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Ömer Seyfettin'in *Genç Kalemler* dergisinde yayınlamaya başladığı hikâyeleri de bu türdeki ilk örnekler olarak değerlendirilmektedir (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 18-21).

Daha öncesinde Samipaşazade Sezai ve Halit Ziya gibi yazarlar tarafından hikayecilik alanında çalışmalar yürütülmüş olsa da, Ömer Seyfettin ile birlikte hikayecilik İmparatorluk'tan ulus devlete geçiş sürecinde toplumu düşünsel anlamda dönüştürücü rol üstlenmiştir. Hikâyelerinin içeriğine bakıldığında ise gündelik hayat içerisinden seçtiği konuları kurgulayarak olaya dayalı hikâyeciliğin dönemi içerisindeki temsilcisi olduğu görülür. Ömer Seyfettin'in hikâyecilik alanında kendisinden söz ettirmesini sağlayan *Genç Kalemler ve Yeni Mecmua* dergilerinde yayınlanan hikâyeleri olmuştur (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 24).

Genel anlamda bakıldığında, tespit edildiği kadarıyla toplamda 151 kısa hikâye yazmış olan Ömer Seyfettin'in yazmış olduğu bu kısa hikâyelerinden birkaçını farklı temalarda sınıflandırabilmek mümkündür. Bunlar;

- 1) Tarihi hikâyeler: *Ferman, Nadan, Küçük, Vire, Topuz, Forsa, Başını Vermeyen Şehit, Büyücü, Pembe İncili Kaftan, Kızıl Elma Neresi, Teke Tek.*
- 2) Konularını Balkan Savaşları ve Çanakkale Savaşları etrafında şekillendirdiği hikâyeler:
  - a) Balkan Savaşları etrafından şekillenen hikâyeler: *Bomba, Beyaz Lale, Nakarat, Hürriyet Bayrakları.*
  - b) Çanakkale Savaşları etrafında şekillenen hikâyeler: *Çanakkale'den Sonra, Mefkure, Aleko Bir Çocuk, Kaç Yerinden.*
- 3) Konularını çocukluk ve gençlik anıları etrafında şekillendirdiği hikâyeler: *İlk Namaz, And, Kaşığı, Falaka.*
- 4) Masal ve Fanteziler: *Kurumuş Ağaçlar, Herkesin İçtiği Su, Üç Nasihat.*
- 5) Konularında gündelik hayatta rastlanabilecek karakter ve olayların işlendiği hikâyeler:

- a) Bir kahramanın etrafında yazılan hikayeler; Cabi Efendi ve Efruz Bey karakteri etrafında şekillenen hikayeler olarak iki gruba ayrılabilir. Efruz Bey karakteri etrafında şekillenen hikâyeler: *Hürriyete Layık Bir Kahraman, Asilzadeler, Bilgi Bucağında, Tam bir Görüş, Açık Hava Mektebi, İnat* (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 12). Cabi Efendi karakteri etrafında şekillenen hikâyeler: *Mermer Tezgah, Dama Taşları, Makul Bir Dönüş, Acaba Ne idi* (Köroğlu, 2016, s. 384).
- b) Ev içinde geçen konuların işlendiği hikayeler: *Perili Köşk, Kurbağa Duası, Yüksek Ökçeler, Gizli Mabet*.
- c) Cephe gerisinin anlatıldığı hikayeler: *Zeytin Ekmek, Niçin Zengin Olmamış*.
- d) Kadın Temasının işlendiği hikayeler: *Bahar ve Kelebekler, Fon Sadriştayn'ın Karısı, Fon Sadriştayn'ın Oğlu*.

Türkçülük temasının işlendiği hikayeler: *Ashab-ı Keyfimiz, Primo Türk Çocuğu* (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 13). şeklinde sıralanabilir.

3.2. Primo Türk Çocuğu¹

Primo Türk Çocuğu adlı bu hikâye *Genç Kalemler* dergisinde 5 K. Evvel 1327/ 18 Aralık 1911 tarihinde yayınlanmıştır (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 258). Genel hatları ile bu hikâyede 1911-1912 tarihlerinde İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali sonrası Selanik'te yaşayan, İtalyan bir kadınla evli, Primo adında erkek çocuğu babası olan ve Türklüğünü unutan Mühendis Kenan Bey'in, işgalle birlikte vicdan azabı duyarak tekrar Türklüğünü hatırlaması anlatılmaktadır. Primo da bu Türklük rüzgârından etkilenir. Hikaye de odaklanılan Primo ve baba karakteri aracılığıyla okuyucuda milli bilincin oluşturulmasının, vatanseverlik ajitasyonu yapılmasının ve kitlelerin harekete geçirilmesinin hedeflendiği tahmin edilmektedir.

Yazar metnin henüz başında Selanik'i betimlediği sırada dinsel ve etnik farklılıklara dikkat çeker: *“Katolik kilisesinin hâkim ve müstevli çanı saat üçü vuruyor... Altınlı iktisat ve menfaat rüyaları gören müsterih Yahudi mahallelerinin üzerinde dalgalanıyor, sonra yukarılara, mert ve sessiz Türk mahallesinin sık ve geniş çatılarına doğru yükseliyordu”* (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 231). Bu girişle inanca yönelik göstergeler üzerinden iki farklı etnik topluluğun kurgu metne dâhil edildiği ve bu iki topluluk arasında bir ayrıma işaret edildiği görülmektedir. Öykü, bu topluluklar arasında yaşam alanları üzerinden karşıtlık kurmaktadır. Ayrıca *altınlı iktisat ve menfaat rüyaları gören müsterih Yahudi mahalleri* ifadesi ile Yahudileri olumsuzlarken, *mert ve sessiz Türk mahallesi* ifadesi ile de Türkleri olumlamakta ve

---

¹ Primo Türk Çocuğu adlı bu hikâye “Nasıl Doğdu?” ve “Nasıl Öldü?” başlıkları altında iki bölüm halinde kaleme alınmıştır. Ancak bu hikâyenin “Nasıl Öldü? Başlığı altında yazılan ikinci bölümü her ne kadar ilk hikâyenin devamı olması amacıyla yazılmış olsa da, iki hikâye arasındaki tarihsel dönem farklılıkları ve ikinci hikâyenin sonuna “bitmedi” şeklinde not düşülmesi sebebiyle bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bkz. Hülya Argunşah “*Ömer Seyfettin Hikayeler 1*” İstanbul, Dergah Yayınları, 2015, s. 365-393.

yüceltmektedir. Bunun yanında bu ifadeler yazarın, kozmopolit bir yaşam sürülen Selanik'in bu kozmopolitliğine ve tüm İmparatorluk içerisindeki kozmopolitliğe yönelik bakış açısını ele vermekte, kurgu metinlerine bu sosyolojik durumu ne şekilde yansıttığına örnek teşkil etmektedir.

Yazar devam eden süreçte metnin ana karakterlerinden olan Mühendis Kenan Bey'i şöyle betimler: *“Ecnebi ve Levanten mahfillerinde, taassup ve hayvanlık denilen Türklüğe nefretiyle, Türklüğe yani medeniyetsizliğe karşı olan garazıyla, Avrupa muaşeret kaidelerindeki vukuf ve maharetiyle, nazikliğiyle, şen ve şuhluğuyla meşhurdu. Tahsilini Paris'te bitirmişti. On, on bir sene evvel memleketine dönünce – her Paris'ten gelen gibi o da- dolgun bir maaşla İzmir'e gitmiş, orada âşık olduğu güzel bir İtalyan kıızıyla izdivaç etmişti”* (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 232). Burada Paris göstergesine yoğunlaşılması dikkat çekicidir. Osmanlı modernleşme sürecinde Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin büyük çoğunluğu Paris'e gönderilmiş ve döndüklerinde Avrupa medeniyetine ait birçok karşıt fikri de benimsemiş olarak beraberlerinde getirmişlerdi. Burada yazar bir bakıma Avrupa'da eğitim görmeyenlerin sakıncalı oluşuna ve bunun Türklük için bir tehdit olarak algılanması gerektiğine işaret etmektedir.

Devam eden süreçte Kenan Bey'in işgal haberini almasının ardından hissettiği şaşkınlık ve duyduğu acı hakkında okuyucuyu bilgilendiren yazarın, İtalya'nın Trablusgarp'ı işgalini bir korsan saldırısı olarak tanımlaması geçmişe bir referanstır. Dönem içerisinde yaşanan bir işgali gerçekleştiren devleti, geçmişi üzerinden olumsuzlayarak bu kurgu metne dâhil etmiştir.

Bunun yanında Kenan Bey'in savaşı hiç sevmediği, “savaş hayattır!” diyen filozofu bir canavar olarak tanımladığı, doğadaki mücadelenin sosyal yaşamda ve insanlıkta da gerekli ve zorunlu olduğunu fenle ve tecrübe ile gösteren Darwin'den nefret ettiğini, insaniyet fikrini benimsediğini ve dokuz senedir mason olduğunu okura aktaran yazar, bu tasvirlerle bir taraftan kendisinin Sosyal Darwinist yönünü açığa vurmakta diğer taraftan ise akılcılık vurgusuyla insaniyet fikrini olumsuzlamaktadır.

Bunun yanında Kenan Bey'in “*ne anane, ne mazi, ne vatan, ne kavmiyet tanıdığı, ırk ve muhit nazariyesini ruhu ve fikri hasta bütün zavallılar gibi inkâra kalktığı ve ne olduğunu bilmediği fazilet ve insaniyet fikrinin onu bir ceset halinde bıraktığı*” (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015). bilgilerinin verilmesi, yazarın insaniyet fikrine nasıl baktığına yönelik bir takım ipuçları vermektedir. Yazarın, bu bilgilerden hareketle taşıdığı değerler dolayısıyla Kenan Bey'i ve bu değerleri taşıyan herkesi öteki kampına mahkûm ettiği görülebilmektedir. Her ne kadar Kenan Bey yavaş yavaş bir takım gerçeklerin farkına varmaya ve kendini sorgulamaya başlasa da, bu değerleri terk etmediği sürece yazar için bu değerleri taşıyan herkes gibi o da hala bir ötekidir. Yazar ne zaman ki bu değerlerden sıyrılacak, işte o zaman övgüye mazhar olacaktır.

Kenan Bey'in kendisini sorgulama süreci dâhilinde Avrupalılara ait eskiden önemsemediği, hatta gerekli bulduğu davranışların aklına gelişi oldukça dikkat çekicidir. Kenan Bey'in kendisini sorgulama süreci hikayenin akışı ilerledikçe Avrupalı devletlerin tarihlerinde işledikleri suçların aktarımına evrilir. Fransa'nın, İngiltere'nin sömürgecilik faaliyetleri doğrultusunda uyguladıkları soykırımlara, Almanya'nın, İspanya'nın, Portekiz'in, Belçika'nın ve İtalya'nın Afrika'daki sömürgelerine ve yeni sömürgeleştirme çabalarına dikkat çekerek, insaniyet fikrindeki çelişkiler dışa vurulur. Fikrin taşıyıcısı ve temsilcisi konumundaki ülkeler ve toplumların karanlık tarihleri tüm

çıplaklığıyla ortaya konur. İnsaniyet fikri çarpık olduğu kadar mesnetsizdir yazarın gözünde: “*Bu insaniyetin vahşilikten barbarlıktan, yamyamlıktan ne farkı vardı*” (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 235). Yazar vermiş olduğu tarihi örneklerle insaniyet fikrinin çarpıklığını bütün Avrupa medeniyetine havale ederken, eleştirilerini de yine Avrupa merkezci bir kavram setiyle dile getirir. Avrupalıların kendilerinden olmayanlara atfettiği *vahşilik, barbarlık ve yamyamlık* gibi sıfatları, bu kez Avrupalıların kendisine yakıştırır. Metne bu kavramları dâhil etmesi dönemin Osmanlı aydınının içinde bulunduğu çıkmaza işaret etmektedir. Kültürel alanda çalışmalarda bulunan dönemin Osmanlı aydınının temel problemlerinden bir tanesi, Avrupa medeniyeti tarafından kendilerine yöneltilen her türlü saldırıya yine Avrupa medeniyetine ait kavramlarla karşılık vermeye çalışmalarıdır.

Ömer Seyfettin Avrupalıların Asya’yı da kendi aralarında paylaştıklarını, bu paylaşıma da “Şark Meselesi” adının verildiğini tarihi örnekler üzerinden açıklar. Bu paylaşımın içerisinde Türkiye’nin de olduğunun altını çizerek bu kurgu metin vasıtasıyla beklenen tehlike karşısında okuyucuyu uyarmaktadır.

Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde yazar İtalya’nın ortada hiçbir sebep yokken Trablusgarp’ı topa tutmasını eleştirerek metnin kurgusunu devam ettirir ve Kenan Bey üzerinden insaniyet fikrini sorgulamayı, bu fikrin mesnetsizliğini tartışmayı sürdürmektedir. Kenan Bey’in Selanik sokaklarında temsil ettiği değerleri kendi kendine sorgularken karşılaştığı bir devriye polisinin kim olduğunu sorgularcasına yüzüne bakması insaniyete dair taşıdığı değerlerin budalalık olduğunu fark etmesine yardımcı olur. Bu esnada Türküm demeye utanmasının bu metne dâhil edilmesinin nedeni, insaniyet fikrinin Türklük karşısındaki anlamsızlığına ve kofluğuna vurgu

yapmaktır. Polisin sorgulayıcı bakışları karşısında Kenan Bey'in konumunu anlatarak yazar, gönlünde yatanı açığa vurmak istemiştir.

Bunun yanında yazar Türklerin vatanını bölüp maddi olarak parçalamaya çalışan Avrupalıların, manevi anlamda da saldırılarını sürdürdüklerini ifade eder. Avrupalılar Türklerin dillerini, ahlaklarını, adetlerini yayın faaliyetleri ile beraber bir asırdır zayıflatmaktadır. Ülkede artık sadece isimleri “Türk” ve “şarklı” kalmış, Avrupalılaştırmış bir nesil kalmıştır. Bu nesille beraber Türklüğün zayıflatıldığı, milliyet ve Türklük fikrinin fransızlaşma fikri tarafından boğulduğunu bize aktarmaktadır. Ayrıca Kenan Bey'in kendisi gibi tarihinin büyüklüğünü, mazisinin şerefini, dedelerinin şanını bilmeyen, inkâr eden, İmparatorluk içerisinde milliyetinden utanan ne kadar çok Avrupalılaştırmış birey olduğunu sorgulaması, Hroch'un ulus inşa etme sürecinde gerçekleşmesini öngördüğü ve A aşaması olarak tanımladığı, övünülecek bir geçmiş olarak tarihe verilen önemi hatırlatmaktadır. Bu kurgu metinde ana karakterin övünülecek geçmişle karşı karşıya konumlandırılması, bu anlamda milliyetçi bir insanın tezahürüdür. Hikayenin devamında Kenan Bey'in yaşanan işgal hadisesi dolayısıyla, temsil ettiği değerleri Selanik sokaklarında sorgulamasının sonucunda evine gidememesi ve konaklamak için otele gitmek zorunda kalması, kahramanın kendi kültürüne yabancılaşmasını aktarmak için Ömer Seyfettin'e yeni bir fırsat verecektir. Kenan Bey'in gittiği otelde karşılaştığı garsonla girdiği diyalog aracılığıyla, Seyfettin kendinden olmayana yönelik bakış açısını ele vermektedir.

Yazarın bu diyalogda ilk olarak garsonun Rum etnik kimliğine dikkat çekmesi, ardından Türkçe biliyor olsa da Türkçe konuşmak yerine, ilk olarak Rumca, karşısındakinin Rumca'yı bilmediğini fark ettikten sonra, Fransızca konuşmayı tercih etmesi, fakat bunu da becerememesi aktarılmaktadır. Garsonun bu beceriksizliğini “*iğrenç bir Yahudi*

Fransızcasıyla ilave etti...” (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 239). şeklinde metne dâhil etmektedir. Farklı etnik kimliklere mensup bireylerin yazar tarafından düşmanca karşılandığını görmek mümkündür. Kenan Bey konakladığı otelde de kendisini sorgulamayı sürdürmüş, İtalyan etnik kimliğine mensup eşi olan Grazia ile nasıl evlendiği de bu vesileyle okuyucuya aktarılmıştır. Kenan Bey’in Grazia ile evlenebilmesi için Türklüğünü inkâr etmesinin kendisine şart koşulduğu konusunda bilgi verilmiştir. Bu bilgilendirme, etnik kimlik bağlamında bakıldığında yazarın düşün dünyası ve temsil ettiği ideoloji için bir evlilik hadisesinin dahi nedenli irdelenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca bu kurgu metinde karşımıza çıkan Grazia karakteri temsil ettiği değerler dolayısıyla olumsuz ötekidir ve o her konuştuğunda Türklük de bir o kadar yüceltilmektedir.

Bu süreçte Grazia’nın babası olan, İtalyan etnik kimliğine mensup, Kenan Bey gibi mühendis olan, Mösyö Vitalis’i de temsil ettiği değerler sebebiyle öteki kampına dâhil etmeyi ihmal etmeyen yazar, Mösyö Vitalis üzerinden bu kez de sosyalizm fikrini olumsuzlamaktadır. Bunun yanında Mösyö Vitalis Grazia’nın da yardımıyla bu evliliğin gerçekleşebilmesi için Kenan Bey’i Rum ilan etmiş, Türklüğünü inkâr etmeye zorlamış, sonrasında evlenmelerine müsaade ederek kendisine bazı şartlar sunmuştur. Bu şartlar arasında olan doğacak çocukların İtalyan terbiyesi ile yetiştirilmesi, ileride metnin kurgusunun ne şekilde sürdürüleceğine yönelik bir takım ipuçları vermektedir. Yazar Grazia ve Kenan Bey çiftinin evlenmelerinin ardından, iki sene içerisinde birbiri üstüne iki erkek çocukları olduğunu, bu çocukların İtalyan adetlerine göre *Primo ve Sekondo* şeklinde çağırıldığını aktarmaktadır. Bunun yanında Sekondo’nun iki sene önce hastalanıp öldüğü, geriye sadece Primo’nun kaldığı bilgisini vermektedir.

Yazarın yine Meşrutiyet'in ilanının ardından Mösyo Vitalis'in İtalya'ya tekrar geri döndüğünü, orada bir çiftlik aldığını, işten el çektiğini, her hafta kızına ve damadına bir kartpostal, her ay ise uzun bir mektup yolladığını aktarması da yine metnin kurgusunun nasıl devam edeceği yönünde kimi tahminlerde bulunmayı kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda yazar İtalya'nın Trablusgarp'ı işgalinin ardından Mösyo Vitalis'in Grazia'ya ve kendisini İtalya'ya çağırmasından endişelenen Kenan Bey'in bu teklif karşısında nasıl hareket edeceğini, Grazia'nın bu fikri nasıl karşılayacağını, düşündüğünü göstermektedir.

Yazar konakladığı otelde geceyi vicdan azabı ve uykusuz bir şekilde geçiren Kenan Bey'in uyandığında kaldığı odanın penceresinden sokağa baktığında karşılaştığı manzarayı betimlemektedir. Bu betimleme de yazarın, Türk olmayanlara bakışı hakkında fikir vermektedir. Sokakta konuşan Yahudilerin kavga eder gibi konuştuklarına, yirmi otuz kişilik bir gürültü çıkarttıklarına dikkat çekmesi yine tıpkı oteldeki Rum garson örneğinde olduğu gibi kendinden olmayana yönelik bakış açısının ne denli şablonist olduğuna işaret etmektedir. Kenan Bey'in otelden evine gitmek için çıktığında tramvaya binmeyip Selanik sokaklarında vicdan azabı içerisinde yürüyüşü esnasında karşılaştığı insan manzaraları da yine metnin kurgusundaki karşıtlıkları anlayabilmemize imkân tanımaktadır. Bu süreçte Kenan Bey'in üzgün bir kimseye rast gelmemiş olmasının, şapkalılar olarak tanımlanan, kendisi gibi olmayan bu insanların sevinç içerisinde olduklarının vurgulanması hayli çarpıcıdır: *“tüccar katipleri, mağaza memurları, kendi kendilerine hayali bir ehemmiyet veren tatlı su frenkleri, hasılı bütün bu renksiz ve Türklüğe düşman grup seviniyordu”* (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 243). Verilen bu bilgiler, henüz metnin başında sunulan yaşam

alanları üzerinden kurulan karşıtlığı, işgale verilen tepki üzerinden tekrar derinleştirmektedir.

Kenan Bey'in karşılaştığı bu manzara sonrası "*Sevininiz hainler, sevininiz! Bizim felaketimiz sizin için saadettir!*" (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 243). şeklinde bir ifade kullanması da her ne kadar işgali gerçekleştiren İtalya olsa da Selanik'teki Türk olmayan herkesten kuşkulananmak gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca burada yazar Kenan Bey'in derin üzüntüsünün karşısında Türk olmayan tüm ahalinin sevinç içerisinde olduğuna dikkat çekerek yine iki komünite arasındaki karşıtlığı daha da derinleştirmektedir.

Yolculuğunu sürdüren Kenan Bey'in bir süre sonra tramvaya binmeye karar verip durağa gelerek araca binmesi sonrası karşılaştığı manzarayı aktaran yazarın, burada karşılaştığı karakterleri betimleyişi, dikkat çeken bir diğer noktadır. Burada yazar oldukça kalabalık olan tramvayın içerisinde tek kelime Türkçe konuşulmadığını, kadın erkek herkesin şapkalı olduklarını, sadece kendisi ile birlikte üç fesli olduğunu, diğer iki feslinin ise tramvayı idare eden adam ve biletçi olduğunu aktardığı görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda şapka ve fes göstergeleri üzerinden metnin başından itibaren yazarın kurduğu karşıtlık çizgisi daha da belirginleşmekte, galibiyetin ve mağlubiyetin, gerek tramvaydaki gerekse dışarıdaki kişiler üzerindeki kılık kıyafete dair göstergeler üzerinden de hissedilmesine dikkat çekilmek istenmektedir.

Yazar bu karşıtlığı metnine dâhil ettikten sonra, benzer çözümlenmeleri Kenan Bey'in hanesinde devam ettirir. Metnin kurgusunu, yalısına gelen Kenan Bey'in burada da kendi değerlerini sorgulamaya devam etmesi üzerinden sürdürmektedir. Kenan Bey kendisine kapıyı açan hizmetçi kızdaki eşinin ve çocuğunun evde olmadıklarını öğrenir.

Eve girdiğinde, hazırlanmış halde iki yol sandığı görür. Sanki bu evi ilk defa görmüş gibi duvarlara, perdelere, möblelere, eşyalara bakmakta ve hayret etmektedir. Bu süreçte bütün bu evin içerisinde, Türk yaşantısına ve Türk ruhuna dair bir göstergeye rastlayamayan Kenan Bey birden, Bursa’da çocukluğunun geçtiği baba evini hatırlar.

Babası, bir gün odasındaki duvarda asılı duran eğri ve altın kakmalı kılınçlar, kamalar, piştovlar² arasından bir kılıcı indirerek ona bu kılıç üzerinde bulunan bir takım siyah lekeleri göstererek ne olduklarını sormaktadır. Bunların ne olduğunu anlayamayan Kenan Bey bunları kir zanneder ve temizlemeyi önerir. Kenan Bey’in bu tavsiyesi üzerine gülümseyen babası *“Hayır oğlum hayır, bunlar kir değil... bunlar düşman kanı... Bu kılınçlar bize dedelerimizden kaldı. Babam da ben de, onunla harbe gittik. Bu kılınç yedi muharebe gördü. Üzerindeki düşman kanı en büyük nimettir, temizlenmez...”* (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 245). şeklinde karşılık verir. Bu diyalog tipik bir milliyetçi kurgudur. Milliyetçi düşün ve yazın için insan öldürme hadisesi ve bu hadiseden kalan izler bir övünç kaynağı olarak algılanmaktadır. Bunun yanında ideolojinin devamlılığı için de kinin ve düşmanlığın her zaman canlı tutulması gerekmektedir.

Hikayenin devamında, Kenan Bey hayalinden uyanır ve etrafına bakarak duvarlarda mitolojiye dair resimler, eski Roma ve Yunan manzaraları gördüğünü fark eder. Her ne kadar bunlardan kaçmak istese de hangi odaya gitse aynı manzara ile karşılaşmaktadır. Bir süre sonra salona girse de panjurları açması ve duvarlara göz gezdirmesi ile birlikte Garibaldi’nin Victor Emmanuel’in resimleri, karşı tarafta ise Vatikan’ın, Napoli’nin yağlı boya manzaraları ile karşılaşmaktadır. Bu karşılaştığı manzara karşısında ise bir kez daha mefkuresizliğinin farkına varmakta, kaybettiği kavmiyeti, unuttuğu milliyeti,

---

² Bir tür tabanca

kıymetini bilemediği esasları için üzüntü ve vicdan azabı duymaktadır. Bu bilgileri okuyucuyla paylaşarak yazar, hedef alınması gereken Batı değerlerini gözler önüne sermektedir.

Kenan Bey sabah almış olduğu kararı eşi Grazia'ya nasıl açıklayacağı üzerine düşünür. Metnin kurgusu bir süre sonra Grazia'nın eve gelmesi ile birlikte, ikili arasında geçen diyalogla ve Kenan Bey'in eşi hakkında hissettiği düşmanca duygularla yeni bir boyuta taşınır: *“Seviyorum zannettiği bu siyah gözlü latif kadın, hakikatte, aslıyla, esaslarıyla, kavmiyetle kendisine ne kadar yabancı, ne kadar uzaktı. Ve hatta bir düşmandı...”* (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 247). Kenan Bey artık eşinden kuşkulananarak onu bir düşman olarak görmektedir. Ayrıca Grazia savaşın başladığını tercümandan öğrenmekte, işgalin ne şekilde gerçekleştirileceğini ayrıntıları ile açıklamaktadır. Bu açıklama aracılığı ile daha öncesinde Şark meselesi konusunda bilgilendirilen okuyucunun bu bilgileri daha da pekiştirilmektedir.

Tercümandan Selanik'in iki üç ay içerisinde terk edilmesinin uygun olduğu bilgisini alan Grazia İstanbul'a veyahut İtalya'ya gitmek gerektiği fikrini taşımaktadır. Bu doğrultuda pasaportlarını dahi hazırlatmış ve bu fikrini Kenan Bey ile paylaşmaktadır. Önceki gün babasından bir telgraf aldığını, babasının Selanik'i terk etmelerini tavsiye ettiğini eşi Kenan Bey'e bildirmektedir. Bunun üzerine Kenan Bey Selanik'ten ayrılmayacağını Grazia'ya açıklar. Tam bu esnada içeriye Primo girmiş, fakat annesi onu dışarı çıkartmıştır.

Annesine itiraz etmeyen Primo'nun bir gün öncesini öğrenmeye başlar okuyucu. Primo önceki gün mektebe gitmemiş Rum çocukları ile birlikte rıhtımda balık tutmaya çalışmaktadır. Bu esnada mektep arkadaşlarından bir Türk paşasının oğlu olan Orhan'ı

gazete okuyor halde yazlık tiyatronun önünde görür. Orhan kendisini yanına çağırır. Orhan'ın yanına giden Primo onun bazı soruları ile karşılaşmaktadır:

“Orhan: Senin baban Türk değil mi?”

Primo: Niçin soruyorsun?

Orhan: Soruyorum, niye inkâr ediyorsun? Senin baban Türk mühendisi değil mi?

Primo: Evet...

Orhan: O halde sen de Türk'sün?” (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 251).

Bu diyalog aracılığıyla Primo ilk kez Türklükle tanışmaktadır. İlerleyen süreçte Orhan, Türkçe bilmeyen Primo'ya Fransızca olarak elindeki Genç Türklerin beyannamesini tercüme etmekte ve bu beyanname aracılığıyla ayrıntıları ile birlikte, geçmişe referanslar yaparak, Türklerin kahramanlıklarını anlatmakta, Türklere karşı Avrupalılar tarafından yöneltilen tehditler hakkında Primo'yu bilgilendirmektedir. Primo ise duyduğu kahramanlıklar karşısında kendi babasının da Türk olduğu için gurur duymaktadır. Bu sayede Primo iyiden iyiye Türklüğü içselleştirmektedir. Orhan ile birlikte Selanik sokaklarında gezintiye çıkan Primo İtalya'nın Trablusgarp'ı işgaline karşı Türkler tarafından düzenlenen protesto gösterilerine rastlamaktadır. Bu gösterilere şahitlik etmesiyle birlikte Türklük bilincini daha da pekiştirmiştir.

Annesinin çıkarttığı salonun kapısının önünde tekrar karşımıza çıkan Primo, bu kez Türklüğü tam anlamı ile içselleştirmiş bir halde, neden dışarıya çıkartıldığı üzerine düşünmekte ve annesinden kuşkulananmaktadır. Annesine neden kovulduğunu sormak için içeriye gireceği esnada, içeride şiddetli ve heyecanlı bir konuşmanın yapıldığını

işitmektedir. Bunun üzerine içeriye girmekten vazgeçen Primo annesi ile babasının içeriden gelen seslerini dinlemeye karar verir. Bu süreçte Grazia şehirdeki Türklerin ve büyük devletlerin saldırılarından endişelenmekte, Selanik'te kalmak istememektedir. Kenan Bey ise artık tam anlamıyla Türklüğünün bilincine varmış bir tavırla Türklerden korkulmaması gerektiğini, Türklerin kadınlara zarar vermediklerini ve Avrupa donanmasının da Selanik'e gelemeyeceğini dile getirmektedir. Ayrıca kalmaya karar verirse artık İtalyan değil, tamamıyla Türk olacağını kendisine bildirmektedir. Bunun üzerine Türklüğü vahşilik olarak tanımlayan Grazia asla Türklüğü kabul etmeyeceğini dile getirmekte, bu sayede olumsuz öteki olan Grazia'nın her sözünde Türklük de bir o kadar yüceltilmektedir.

Grazia'nın bu düşünceleri karşısında Kenan Bey ise eşine İtalyan olarak kalırsa aralarındaki tüm ilişkinin biteceğini bildirir, eğer birlikte yaşamak istiyor ise tam anlamıyla Türk olmasını istediğini, babasını, memleketini, adetlerini, dostlarını unutmak zorunda olduğunu, isminin değişeceğini, çarşaf giyeceğini, Türkçe öğreneceğini, bir harf de olsa İtalyanca konuşmayacağını şart koşmaktadır. Eğer bu teklifi kabul etmek istemiyorsa istediği yere gidebileceğini, onu boşayacağını, bir daha birbirlerini görmemek üzere ayrılacaklarını aktarır.

Bunun üzerine geçen on yıllık birlikteliklerini ve evlenirken ki şartlarını Kenan Bey'e hatırlatan Grazia, neden birdenbire Kenan Bey'in değiştiğini anlamaya çalışmaktadır. Ayrıca nişanlandıkları vakit Madam Rapisardi'nin bu günleri yaşayacağı konusunda kendisini "*Bunlar koyun derisine saklanmış kurtlardır. İnanmaya gelmez. Ne kadar Avrupa'da okusalar, terbiye görseler, yine bir gün dişlerini çıkarır, insanı parçalarlar*" (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 255). sözleri ile uyardığını

aktarmaktadır. İlerleyen betimlemeleriyle yazar Türklüğü Avrupalılık karşısında yüceltmeyi sürdürmekte, okuyucu kitlenin gururunu okşamaktadır.

Eşine şartlarını sunan Kenan Bey, kısa bir cevap istediğini, onu zorlamadığını, kendisinin serbest olduğunu, fakat İtalyan ve garplı kalırsa bundan sonra kendisiyle yaşamayacağını bildirmektedir. Bunun üzerine Grazia ise bir süre sessiz kalmış, ardından bu teklifi reddederek babasının yanına gideceğini, orada rahibe olup kalacağını, fakat çocuğunu burada bırakmayacağını onu da yanında götüreceğini belirtmektedir. Bunun üzerine Kenan Bey Primo'nun sadece onun çocuğu olmadığını, üzerinde kendisinin de en az onun kadar, belki de daha fazla hakkı olduğunu, çocuklarını çağırıp kimin yanında kalmak istediğini kendisine sormayı teklif etmektedir.

Ancak olup bitenden haberdar olan Primo çoktan İtalyan olmayı reddetmeye, babası gibi Türk olmaya karar vermiştir. Bir süre sonra annesinin kendisini çağırmasıyla salondan içeriye girerek annesinin ve babasının daha önce alışık olmadıkları bir tavırla karşılına çıkmakta, İtalyanca yerine Fransızca olarak neden çağırıldığını sorgulamaktadır. Bu tavrı ile birlikte de kendisine sorulacak soru karşısında ne tür bir cevap vereceğinin ilk işaretlerini vermektedir. Primo'nun bu tavrı karşısında bir süre şaşkınlık yaşayan ailesi olup biteni anlamlandırmakta güçlük çekmekte ve şaşkınlık yaşamaktadır.

Şaşkınlığı üzerinden atan Kenan Bey'in Primo'ya burada kendisi ile kalıp Türk olmak mı yoksa annesi ile birlikte İtalya'ya gidip İtalyan olmak mı istediğini sorması üzerine Primo'nun verdiği cevap son derece dikkat çekicidir. Primo babasının kendisine yönelttiği bu soru karşısında daha önce tek kelime dahi Türkçe konuşmamış olsa da *“Ben... Turko çocuk...Ben, yok İtalyano... Ben burada... Ben çocuk Türk...”*

(Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 1, 2015, s. 257). karşılığını vererek haykırmakta, bu haykırışı ile birlikte yazar bu kurgu metnin sınırlarını tam anlamı ile ortadan kaldırmakta, bu kurgu metin edebi bir yapıt olmaktan ziyade yazar ve temsil ettiği ideoloji için araçsallaşmaktadır.

Bununla kalmayan Primo, yazarın daha öncesinde işaret ettiği, Grazia'nın mensup olduğu İtalyan kültürünü temsil eden göstergelerden olan, Victor Emmanuel'in ve Garibaldi'nin resimlerini hedef almaktadır. Bu hedef alma sürecinin her ayrıntısında ise Grazia ve onun temsil ettiği değerler, bu göstergeler aracılığıyla olumsuzlanmaktadır. Bu olumsuzlama ile birlikte de tüm bir topluma ve bu toplumu temsil eden göstergelere karşı nasıl konumlanılacağı bu kurgu metin aracılığıyla biz okuyuculara aktarılmakta, temsil edilen ideolojinin gerektirdikleri bu sayede bizlere ulaştırılmakta ve canlılığını korumaktadır.

3.3. Beyaz Lale

Beyaz Lale adlı hikâye ilk kez 14 Temmuz 1330/27 Temmuz 1914 yılında *Donanma* dergisinde yayınlanmaya başlamıştır (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 2, 2017, s. 41). Genel hatları ile bu hikâye de Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Rumeli'de yaşayan Müslüman tebaadan olan Serez ahalisinin, 1912-1913 Balkan Savaşları'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun aldığı mağlubiyet sonrası, Bulgar komitacıları tarafından uğradıkları muameleye dikkat çekmektedir. Bu vesileyle milli bilincin oluşturulmasının ve kitlelerin harekete geçirilmesinin hedeflendiği tahmin edilmektedir.

Yazarın henüz daha metnin başında, “ *Gelenler, gidenlere hiç benzemiyorlardı. Bunlar adeta hepsinin traşları uzamış, yüzleri pis ve kırmızı esvapları parça parça idi. Dursalar düşeceklermiş gibi, omuzlarındaki çamurlu tüfeklerin altında iki büklüm*

olmuş; yorgun ve perişan, ağır ağır yürüyorlardı” (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 2, 2017, s. 9). Şeklinde Osmanlı askerlerini tanımlamaktadır. Yani buradaki gelenlerle gidenler arasındaki gözle görünür fark, mağlup oluşun dış görünüşe de yansmasıyla daha da pekiştirilmiştir.

Bunun yanında Osmanlı ordusunun beklenilmeyen bu bozgunu karşısında Hristiyan ahalinin sevinç içerisinde şaşırılmış bir halde olduğunu bize aktaran yazar bu aktarışı ile birlikte bir yanda mağlubiyetin verdiği utancın ve hayal kırıklığının diğer tarafta ise savaştan galip olarak çıkmanın vermiş olduğu sevincin ve şaşkınlığın olduğunu altını çizmektedir. Bu sayede metnin hemen başında karşımıza çıkan gelenlerle gidenler arasındakilerin dış görünüşe de yansıyan mağlubiyete dair göstergelerin hissedildiği gözle görünür fark tek ayırım olarak karşımıza çıkmaktan da öte, yenilginin tattırılmış olduğu utanç ve hayal kırıklığı, galibiyetin vermiş olduğu sevinç ve şaşkınlık arasında da karşıtlık kurularak sınır daha da belirginleştirilir.

Bunun yanında gayrimüslimlerin, Bulgarların zaferini çılgınca hep beraber kutlamaları, kutlayanlarında tıpkı Bulgarlarla aynı potansiyelde olduklarına işaret etmek için kurgulanmış tipik bir milliyetçi kurgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Metnin ilerleyen kısımlarında erkek, kadın, çocuk demeden tüm ahalinin de bu potansiyeli taşıdığını göstermek adına bu kurguya dâhil edilmeleri de dikkat çeken bir noktadır. Yazara göre tüm Gayrimüslim ahali arasında hiçbir fark yoktur. Beşikten mezara kadar hiçbir fark gözetmeksizin, her biri aynı potansiyele sahiptir. Doğal olarak tüm gayrimüslim tebaadan kuşkulananmak gereklidir.

Bu karşıtlığı kurgu metnine dâhil ettikten sonra yazar şehrin yağmalanması ve ahalinin bir düzen içerisinde katledilmesi hakkında bilgi vermeye başlayarak okuyucunun

dikkatini bambaşka bir yere çekmektedir. Bu katliamın Binbaşı Radko Balkaneski'nin görevi olduğu bilgisini verdikten sonra Radko'nun eğitimli bir genç olduğu, İstanbul'daki Galatasaray Sultanisini bitirdiği bilgisini vererek bin dokuz yüz tarihinde Sofya harbiyesinden erkanıharplik ile çıktığının altını çizmektedir. Elbette bu bilgilerin verilmesi boşuna değildir. Yazar burada bir anlamda Osmanlı İmparatorluğuna karşıt olan düşüncelerin yine Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki kurumlarda filizlendiği, bu kurumların hiçte masum kurumlar olmadıklarına işaret etmektedir. Ve bu işaret edişle birlikte de alttan alta bu kurumların altını oymaktadır.

Yine Radko'nun babasının da zengin bir çiftçi oluşunun altının çizilişi yazar için özellikle Gayrimüslim bir karakterin zengin olmasının eleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu da yine dönem itibariyle milli bir burjuvazi oluşturma çabalarının ilk göstergelerinin kurgu metinlerde nasıl kendisini gösterebileceği yönünde bize ipuçları vermektedir. Ayrıca Radko'nun zengin bir mirasyedi oluşu, döneminin Osmanlı aydınlarının nefret ettiği bir hayat sürmesi doğrudan onun büyük Bulgaristan'ı kurma hayalini bozmak için bu kurgu metne dâhil edilmiş olmalıdır. Radko tipik bir züppe karakter olarak ne kadar yazarın düşün dünyasının uzağında yer alıyorsa, mefkûresi de o derece yazar için uzak ve olumsuzdur. Yani büyük Bulgaristan kurma hayali tıpkı züppelik gibi ötekiye yaraşır bir şekilde kof ve içi boştur.

Bunun yanında yazarın Radko'nun mağlup olan Osmanlı askerine ait kumandanlık dairesine girdiğinde, ilk olarak yaverine bütün çete reislerinin burada toplanması emrini verdiği bilgisini bize aktardıktan sonra, bu daireyi betimleme işine girişerek buranın dul ve ihtiyar bir kadın odasına benzetilmesi ve bu odada askeri herhangi bir materyalin bulunmamasına dikkat çekmesi, mağlup olan Osmanlı ordusuna yönelik yazarın bakış açısını bize yansıtmakta ve mevcut Osmanlı İmparatorluğu ordusu komutasına yönelik

pozisyonunu da güçlendirmektedir. Ayrıca aynı oda da bulunan rahat bir koltuğun varlığını bize aktaran yazar orada bulunan Osmanlı askerlerinin rahatlığına dikkat çekmekte ve bundan dolayı yenilgi ile rahatlık arasında bir ilişki kurmaktadır. Yani burada yazara göre rahatlık ve disiplinsizlik ile düşman karşısında mağlup olma arasında bir geçişlilik vardır.

Devam eden süreçte Radko'nun esir olarak ele geçirilen bölge ahalisine karşı kafasında tasarladıkları, yazar tarafından, metnin kurgusu bağlamında, bize aktarılmakta ve buda bize yazarın kafasındaki ötekiyi anlamak adına bir takım ipuçları vermektedir. Radko'nun planları bize Bulgar yağmacılığını hatırlatsa da Türklerin yağmanın ardından papazlar aracılığıyla öldürülmeden önce vaftiz edilmesinin bilgisinin verilmesi yazarın kafasındaki Müslüman- Hristiyan ayrımını ne denli içselleştirdiğine işaret etmektedir. Yani ötekinin kötülüğü yağmacılık ve Hristiyanlıkla daha da ete kemiğe büründürülmektedir.

Ölmeden önce Hristiyanlaştırılacak olan Müslümanlar, öteki olan Bulgar komitacıları tarafından yapılan plan gereğince öldürüleceklerdir. Kafasında ahaliye yönelik bu denli planlar yapan ötekinin kötülüğü bununla da bitmez o aynı zamanda sadizme ve yağmaya yeni bir boyut kazandırarak, ötekiye yaraşır bir şekilde, kendisi için şehrin en güzel kızını seçme işine soyunmuştur. Kendisi için yakın yerleşim yerlerinden seçilerek getirilen on dört on beş yaşlarındaki dokuz kıza yönelik takındığı tavır bu planına ne denli odaklandığının belirgin bir göstergesidir.

Bu kızlar ve kendinden olmayan herkes onun için her biri ayrı bir karakter olan, onuru, gururu ve kendi tercihleri olan bireyler olmaktan ziyade, sadece kendi istedikleri doğrultusunda hareket ettirilecek ve üzerlerinde söz söylenip kendi istediği gibi

konuşturulacak, yaşatılacak ve ya hayatlarına son verilecektir. Nitekim Radko'nun bu kızları beğenmeyip taburun diğeri askerlerine vermesi ve sabah olduğunda ölü bedenlerini yolun kenarındaki bir hendekte görüp bu konudaki tepkisizliği bunun belirgin bir göstergesidir. Elbette yazar bize bu bilgileri vererek bir bakıma Radko'nun ileride göreceğimizi uslanmazlığına zemin hazırlamaktadır.

Radko için ilk amaç savaşın tüm insanlık dışılığına, tüm yıkıcılığına aldırmadan cinsel arzularını tatmin edebileceği bir nesne aramaktadır. Çünkü Radko için insanların hayatlarının son bulması ve ya ne şekilde son bulacağı adeta bir meslek haline gelmiş, artık bu işte uzmanlaşmıştır. Hatta öldüreceği insanları fırınlarda diri diri yakması ile tüm komitacılar arasında ün yapmıştır. Ve bize aktarılan bu bilgilerden hareketle de yazar için bu kurgusunda öteki, olumsuz anlamı ile insani duygulardan tam anlamı ile arındırılmıştır.

Bir süre sonra Radko'nun yaverine çağırtdığı diğeri komita reislerinin yanına gelmesi bilgisini vermesi ile kurgu metnini sürdüren yazar, bu reislerin toplamda on iki kişi olmasına rağmen Dimço karakterine odaklanır. Komitacı Dimço yarım asırlık bir katil olsa da ak sakalı ile görece iyi bir düşman olarak karşımıza çıkmaktadır. Radko ilk olarak çete reislerine kafasındaki planı en ince ayrıntısına ve katliamda hangi işkence aletlerinin kullanılacağına varıncaya kadar aktardıktan sonra şehirdeki kadınların ve küçük çocukların akıbeti konusu üzerinde uzun uzun durur. Sekiz yaşından küçük yaşta olan kızlara dokunulmayacağını, bunların zayıf ve çirkinlerinin öldürüleceğini, güzel ve kuvvetli olanların vaftisizlenip Bulgaristan'a gönderileceğini bilgisini verir.

Ardından çok yaşlıların ise Hristiyan olmaları şartıyla canlarının bağışlanacağını belirtir. Geriye kalan bir yaşından altmış yaşına kadar olan tüm erkeklerin, sekiz

yaşından kırk beş yaşına kadar olan bütün kızların ve kadınların ise cesetleri ortada kalmamak üzere öldürülüp şehrin dışındaki hendeklere gömüleceği bilgisini vermesinin ardından Dimço, Radko'nun sözünü kesmiştir. Dimço metinde katli planlanan kadınların katledilmesine karşı çıkan olumlu ötekidir. Bu olumlu ve görece iyi öteki diğer komitacılara nazaran sahip olduğu içeriden bakış ile metnin kurgusu bakımından gereklidir. Çünkü yazar burada onun varlığını, sözlerinin gerçekliğini ve vicdanını, belirli bağlamlarda da olsa, devreye sokuluşuyla diğer komita üyelerini olumsuzlar. Yani bir bakıma yazar, ötekinin kötülüğünü, bu görece iyi ve görece olumlu düşmanın söyledikleri ve düşündükleri üzerinden dolaylı olarak bize aktarır. Ancak Dimço bir öteki olması bakımından her şeye rağmen yine kötüdür. Yazar tasarlamış olduğu bu kurguda asla Dimço karakterinin iyi bir birey olmasına izin vermez. Bunu da ilk başta; *“en yaşlıları olan ak sakallı Dimço'nun yarım asır dağdan hiç inememiş olan ihtiyar bir katil”* (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 2, 2017, s. 13). sözleri ile pekiştirir.

Ayrıca yazarın tasarlamış olduğu kurgu bakımından Dimço'nun olumlu yanlarını budaması da gerekir. Bura da yazar Dimço'nun esir edilen kadınlara ve çocuklara yönelik yapılması planlanan katliama yönelik karşı çıkışını insani değerlere havele etmez. Kurgu gereği bu karşı çıkış geçici bir durumun sonucu olmalıdır. Böyle bir budamanın gerçekleştirilmesi içinde yazar öteki kampını oluşturan, ana karakter olan Radko'nun düşüncelerini devreye sokar. Dimço'nun esirlerin öldürülmesine yönelik karşı çıkışının nedeni onun yaşlılığına havale edilir ve ölüme yakınlığı ile pekiştirilir.

Yazarın takıntılı bir şekilde yaşlılığa Dimço üzerinden olumsuz bir anlam yüklemesi de onun sosyal darwinist eğilimine işaret ediyor olabilir. Çünkü sosyal darwinizm de ihtiyarlık ne gıpta edilecek bir meziyet ne de saygı duyulan bir fizyolojik haldir. Yani Dimço her şeye rağmen tipik bir komitacı ve bir kan dökücüdür. Keramet Dimço'nun

var oluşunda değil yaşlılığın nişanesi olan aksakalındadır. Kısacası burada Dimço ihtiyar bir karakter olarak hem sosyal darwinizm hakkında örneklik etmesi açısından okuyucuyu bilgilendirmek, hem de sözleri ile diğer komitacıların ötekiliğini pekiştirmek üzere yazar tarafından sahneye çıkartılmış, ardından da tekrar kötücül bir karakter olarak sahneden indirilmiştir. Yazar ne zaman Dimço ve onun temsil ettiği değerlere metnin kurgusu gereği ihtiyaç duysa tekrar sahneye çıkartılacaktır.

Yazarın yine metnin ilerleyen bölümlerinde konuştuğu yegane öteki olan Radko'nun ağzından merhametin, dantelanın, küpenin, fistanın, bilezik ve elmas gibi değer ve eşyaların kadınlara yakışacağına belirtilmesi, yazarın kadınlara yönelik bakış açısı hakkında da bize bir takım ipuçları vermektedir. Bu söylem bir bakıma yazarın eril diline işaret etmektedir. Burada yazar kadınların kullandığı süs eşyası ile cinsel bir objeye, merhamet vurgusuyla ise kadınları pasif bir nesneye dönüştürmektedir. Ve bundan dolayı da metin içerisinde kadın üzerinden sürekli imaların yapılması yazarın kendi dünya görüşünü de ele vermektedir.

Metin içerisinde yine yegane kötü öteki olan Radko karakteri aracılığıyla dile getirilen *"Altmış yaşını geçmiş erkeklerin, kırk beşini geçmiş kadınların çocukları olmaz. Onlar kum basmış tarlalara benzerler. İşte Büyük Bulgaristan'a düşman yetiştirmeyecek olan böylelerini Hristiyan yapıp bırakacağız. Sekiz yaşına kadar olan kızları Bulgaristan'a gönderip köylere, papazlara teslim edeceğiz. Hepsi Bulgar olacak. Düşünmek ister. Biz çocukları kesmeyeceğiz. Yarının büyük adamlarını keseceğiz. Genç bir kadın, karnından on beş tane düşman çıkartabilir. Bir genç kadını yahut bir kızı öldürmek on beş düşman birden öldürmek demektir. Eğer Türkler buralarını aldıkları vakit ihtiyarlarının laflarını dinleyip hepimizi kesselerdi bugün bir Bulgaristan olacak mıydı? Biz böylece onları önümüze katıp kovabilecek miydik? Yanıldılar. Fırsat ellerindeyken*

kadınlarımızı, çocuklarımızı kesmediler. Kesilmeyen Bulgarlar çiftleşe çiftleşe çoğaldılar kuvvetlendiler. Merhametli, yani zayıf hâkimlerinin altından kalktılar. İşte şimdi tepesine bindiler” (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 2, 2017, s. 14-15). Sözlerinin bize aktarılması tipik bir milliyetçi bakış açısına işaret etmektedir. Milliyetçi düşün ve yazın için kadın bedeni bir yerde ulusu üreten onun çoğalmasına olanak tanıyan bir fabrika olarak algılanmaktadır. Ve yer verdiğimiz sözlerle bu kez kadın düşman üreten, insana dair olandan tamamen uzak, kendi hayatına dair kararlar vermekten muzdarip, daima üzerinde söz söylenen ve tahakküm kurulan bir nesne durumunu indirgenmiştir. Ayrıca Türklerin şimdiye kadar ellerine geçirdikleri bölgelerdeki ahaliyi katletmemelerinin bilgisinin verilişi de merhametli oluşa yönelik bir pişmanlığın Radko'nun ağzından, fakat yazarın kendi düşünceleri olarak, bu kurguda kendisini ele verir. Bu sayede de yazar için sosyal darwinizm içselleştirilmiş olarak kendisini iyice açığa vurur.

Tüm bu bilgilerden hareketle de yazar bu kurgu metinde bir anlamda bir taşla iki kuş vurmuştur. Radko'nun ağzından yapılması planlanan katliamın her ayrıntısını vermesiyle bir taraftan onun kötülüğünü, kan dökücülüğünü ve yapacağından asla hiçbir şekilde geri durmayan uslanmazlığını pekiştirirken, diğer taraftan da onun temsil ettiği tüm değerlerin altını oymaktadır. Ayrıca Dimço'nun ağzından, bu katliama karşı çıkışın bilgisini, onun geçmişini bize hatırlatarak ve onun hiçbir zaman iyi bir birey olmayacağını da altını çizerek vererek te, bir yandan Dimço'yu diğer taraftan da Dimço üzerinden diğer karakterleri olumsuzlamıştır. Bunun yanında katliama karşın çıkışının nedenini onun yaşlılığına havale ederek te sosyal darwinizm hakkında okuyucuyu bilgilendirmektedir. Ve bu doğrultuda da Radko'nun ağzından dile

getirilen, gerek kendisi, gerek te diğerkarakterle ilgili bu düşünceler aslında yazarın kendi düşünceleriyle olan paralelliğe işaret etmektedir.

Devam eden süreçte yazar tarafından tekrar sahneye alınan Dimço bir kez daha görece olumlu bir karakter olarak karşımıza çıksa da burada ki olumluluğu bu kez de cahilliğine havale edilmektedir. Ayrıca diğerkomitacıların gazetelerini anlayarak okumaları, siyasi ideolojilerden haberdar oluşları, mefkûrelerinin uygulanışı ile ilgili gerekli olanın farkında olan eğitimli kahramanlar oldukları bilgisi bize aktarılır. Bu şekilde de mefkûrenin uygulanışı için eğitimin ve akılcılığın altıda çizilmiş olur.

Bu kez de nutkuna diğerkomita üyelerine yaptığı hatırlatma ile devam eden Radko sözlerine; *“Dikkat ediniz kardeşler, dikkat, ali meclisin kararına muhalif bir şey yapmayasınız! Katliam içtimai bir ilaçtır. İçtimai vücutlar uzvi vücutlar gibi aynı kanunlara tabidir. Bir hastayı tedavi ederken fena mikropların uzviyette kalmasına müsaade etmek onların yeniden üreyip hastayı öldürmesini istemek demektir. Bir memleket alındığı vakit ecnebi bir unsurun kalmasına müsaade etmek de, bu mağlupların galiplerine karşı besleyecekleri pek tabii olan kin gazele silahlanarak üremelerini, bir gün vatanın en zayıf zamanında kalkıp intikam almalarını istemek demekten başka bir şey bir şey değildir. Biz bu hatayı yapmayacağız. Medeniyet, insaniyet, merhamet gibi boş, manasız olmaktan ziyade, muzır olan yalanlara inanmayacağız. Kalbimizle, sinirlerimizle değil; dimağımızla fikirlerimizle hareket edeceğiz”* (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 2, 2017, s. 15-16). şeklinde devam eder. Bu hatırlatma ile birlikte de katliam gibi bir insan dışılığı akılcı bir zemine oturturken, diğertaraftan da Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyet altına aldığı bölgelerdeki takındığı tavır konusundaki pişmanlık bir kez daha okuyucuya

hatırlatılmaktadır. Aynı zamanda da insaniyet ve merhamet gibi kavramlar üzerinde yükselen fikir hareketlerinin de altı oyulmaktadır.

Devam eden süreçte İspanyolların devletlerini kurdukları zaman her hangi bir yabancı unsurun varlığına müsaade etmediklerinin bilgisini verdikten sonra, İspanyolları Türklerle kıyaslayan yazar, Türklerin etnografyanın esaslarını dahi kabul etmediklerini ve dünya da “kavmiyet ve milliyet” gibi bir şey olduğuna dahi inanmadıklarını bize aktarır. Hatta kendilerinin milliyetçilerini dahi şiddetle inkâr ettiklerini ötekinin ağzından bir yakınma şeklinde dile getirir.

“Kavmiyet, milliyet diye bir şey olduğunu Türklerin sözde en büyük adamları olan Mithat Paşa bile bilmiyordu” (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 2, 2017, s. 16).

Şeklinde bir cümle ile metnin kurgusunu ötekinin ağzından pekiştiren yazar, bu ifadesi ile ilk Bulgar ihtilalleri dönemindeki milliyetçi fikirleri fark edememelerinden dolayı, Mithat Paşa imajı ve onun temsil ettiği değerleri, olumsuzlama ve eleştiri çabasına girer. Burada bir anda karşımıza çıkan Mithat Paşa karşıtlığı, Paşanın Tuna valiliği döneminde giriştiği, bölgeyi modernleştirme hareketleriyle ve bu doğrultuda, Anadolu’nun parası ile Bulgaristan da kilise açması gibi bilgilerle de pekiştirilmektedir.

Özellikle okulların açılması, caddelerin yapılması gibi işlerin yanında, kiliselerin açılması vurgusunun eklenmesi ile beraber, olumsuzlama ve eleştiri daha da tırmandırılır. Bunun yanında, Anadolu’nun parası vurgusunun yapılması, Anadolu’dan alınan vergilerin Rumeli topraklarına, mektepler, caddeler ve kiliseler yapmaya harcanması da yine bir pişmanlık ve öngörüsüzlük durumuna işaret etmektedir. Ayrıca Anadolu-Rumeli karşıtlığının, geç dönem Türk milliyetçiliğinin ürettiği bir karşıtlık olmaktan ziyade, çok daha öncesinde, yani yazarın bu kurgu metninde, Anadolu lehine

kendisine yer bulabilmesi de oldukça dikkat çekicidir. Devam eden süreçte yazar, yine yegane öteki olan Radko'nun ağzından en küçük Bulgar köy hocasının dahi etnografya bilgisinin olduğunu bize aktararak ta Paşa'nın çabalarının anlamsızlığını pekiştirir.

Yazarın Radko'nun ağzından "*Hak yoktu, Her şey kuvvetti. Ezmeyen ezilecek, öldürmeyen ölecekti. Tabiatın değişmeyen, asla gizli kapaklı olmayan ali kanunu zayıfın düşmanıydı. Bütün kâinat bu mücadeleden ibaret değil miydi? Ölümden hayat çıkıyordu. Yutulan zaafılardan kuvvet doğuyordu. Avrupalıların yalanlarına, boş nazariyelere, sosyalistlik hülyalarına aldanmamalıydı. İnsaniyet fikri dünyanın en büyük, en münasebetsiz, en eski, en rezil bir saçmasıydı. Hristiyanlıktan evvel bir veba gibi bazı dimağlara girmiş, birçok milletlerin birçok cemiyetlerin mahvına sebep olmuştu. Bugünkü Avrupalılar laf söylerken başka, iş yaparken başka idiler*" (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 2, 2017, s. 17). Şeklinde bir paragrafla metnin kurgusunu devam ettirmesi milliyetçi bir refleksle metnini kurgulayan yazarın bir taraftan da Sosyal Darwinist fikirlere yakınlığına bir kez daha işaret etmektedir. Yazarın dünyayı bu paragrafta ifade ettiği şekliyle algılaması, Avrupa'nın temsil ettiğini iddia ettiği sosyalist-hümanist değerlere karşıda mesafeli durduğunun belirgin bir göstergesidir. Ayrıca yazarın Avrupa'da, dönem itibariyle kendisini hissettiren, birçok farklı fikri, üstün körü ve indirgemeci bir bakışla değerlendirdiği, çoğulluktan ziyade tekillik üzerinde yükselen bir tavırla dünyayı algıladığı, metinlerinin kurgusunu da bu tavırla şekillendirdiği şeklinde yorumlanabilir.

Yine yazar, yukarıdaki insaniyet fikri karşıtlığı iddiasını da desteklemek için, yegane öteki olan Radko'nun ağzından, Alman İmparatoru Bismark'ın Fransızlara karşı takındığı saldırgan tutumu örnek göstererek, bu fikrine tarihi karakterlerden de destek devşirmektedir. İşin en trajik boyutu ise, yazarın Bismark'ın takındığı yok etme

politikası sebebiyle, bir dahi olarak görmesidir. İlerleyen süreçte, yazar yine Fransızların, İngilizlerin, Rusların ve İtalyanların, sömürgeleştirmeye çalıştığı halklara karşı, uyguladıkları yok etme politikaları sebebiyle uzun uzun atıflar yaparak, delillerle ve tarihi örneklerle, insaniyet fikrini olumsuzlama çabasını sürdürür. Bu şekilde vermiş olduğu tüm bu örneklerle de, var oluşun yegâne anahtarının, sosyal darwinizm de olduğuna işaret ederek, kendisinin mensup olduğu milliyet haricinde hiçbir milliyete yaşam hakkı tanımayarak, içinde bulunduğu kozmopolit bir halde yaşam sürülen Osmanlı sosyal yaşamını görmezden gelir.

Nihayet diğer komita reislerine nutkunu sonlandırdığına şahitlik ettiğimiz Radko, son olarak komita reislerinden gün içerisinde yapılacak olan yağmanın ve katliamın programının düzen ve birlik içerisinde yapılması adına söyleyeceği maddeleri not etmelerini ister. Bu maddelerden şehrin en büyük fırınının yarım saate yakılıp hazırlanması, şehirdeki camilerin işe yaramayanlarının bir kısmının kiliseye çevrilmesi, bir kısmının ahır ve depo olarak kullanılması, işe yaramayanların ise temellerinden yıkılması, fakat ilk önce Türk mahallelerinden yetmiş seksen kadının sorguya çekilmek için toplanarak ilk yanan fırına getirilmesi ile ilgili olanlar bir hayli dikkat çekicidir.

Ancak öncesinde yazar tarafından tekrar sahneye çıkartılan yaşlılığından dolayı görece iyi öteki olan Dimço yine Radko'ya kadınların sorgulanması konusunda karşı çıkmaktadır. Kadınlara ne soracağı, zaten şehirdeki zenginlerin kim olduklarını kendilerinin bildiğini, zenginleri kendilerinin toplayacağını ve bu zenginlerin paralarını onlardan saklayamayacağını belirtir. Bunun üzerine hiddetlenerek cevap veren Radko ilk olarak Dimço'nun bu tavrının nedenini onun bunamış oluşuna bağlar ve ardından kadınları zenginlerin kimler olduğunu öğrenmek için toplamadığını, askerlere kadın ve eğlence gerektiğini, şehrin en güzel kızlarının askerlere ayrılacağını bununda ancak her

mahalleden gelen kadınlara sorulacağını belirtir. Bu sayede de hem yegane uslanmaz öteki olan Radko'nun daha metnin başından itibaren kafasında planladığı, kendisi için şehrin en güzel kızına nasıl ulaşacağını hem de metnin ilerleyen süreçteki kurgusunun nasıl şekilleneceğini öğrenmiş oluruz.

Ardından Radko'nun ağzından sıralanan maddelerden olan ahalinin sistematik katlinin bir parçası ve şehrin en güzel kadınına tespit etme amacı doğrultusunda kadınların şehrin fırınında toplanması ve burada gerek yakılarak, gerekse işkence uygulanarak veya her türlü muameleye maruz bırakılarak, öldürülmesi durumunu betimlenme işine girişen yazar, Bura da esir kadınlara Radko tarafından tamamen soyunulmasının emredilişi ve kadınların buna karşı çıkışlarının altı çizer. Bu tablo da Türk kadınının namusuna haysiyetine ve gururuna karşı yönelen her türlü saldırıda her ne olursa olsun, en çaresiz durumda dahi olsa karşı çıkışı vurgulanmak istenmektedir. Bir bakıma burada eril düzenin merkeze alınması söz konusudur. Kadınlar korunup kollanması gereken, ulusun gururunu temsil etmektedir. Tabi ki onları koruyup kollayacak olan ulusun erkek evlatlarıdır. Yani bu metinde yegane kötü karakter olarak tanımlanan Radko, her konuştuğunda ya da her türlü davranışta bulunduğu karşısındaki yegane iyi bir o kadar yüceltilmektedir. Bura da kurgu bakımından öteki tek bir bağlamda hedefe konmakla beraber bir o kadar da kullanışlı bir doğaya sahiptir.

Bu kurgu metinde esir edilen kadınların sorgulanması esnasında Radko'nun emirlerine itiraz eden kadınlara uyguladığı işkenceyi en ince ayrıntısına kadar aktaran yazarın, toplumların mensup oldukları etnik kimliklere göre yakılırken farklı türden kokular çıkarttıkları, Radko'nun bu kokuları duymaktan keyif aldığını, hatta yakılan bir adamın kokusunu duysa hangi milletten olduğunu yanılmadan söyleyebileceği bilgisini vermesi son derece dikkat çekicidir. Örneğin yakılan Bulgar köylüleri kavrulmuş sarımsak

kokusu çıkarırken, Sırpların yanmış patates, Rumların ise kızarmış balık ve şarap kokusu çıkarmaları bilgisi bize aktarılmaktadır. Ayrıca henüz bir Alman ve Fransız yakmadığı için ne tür koku çıkarttıklarını bilmediği, Türklerin ise Balkanların en kuvvetli ve kanlı adamları olduğunu ve keskin süt ve tereyağı kokusu çıkarttıklarının altını çizilmektedir. Bu altını çiziş en sadistçe insanın öldürülmesi hadisesinden dahi bir kutsallık, saflık ve temizlik devşirme, süt, tereyağı ile sarımsak ile soğan arasındaki farkla da Türk ve diğer etnik kimlikler arasındaki mesafeyi belirginleştirme amacı taşımaktadır.

Ayrıca yazar bu kurgu metinde Radko'nun gerek kendi inancına gerekse diğer inançlara ve bu inançların kutsallarına karşı tutumunun da sorunlu olduğunu sıklıkla gündeme getirmektedir. Elbette ki bu durum Radko'yu ve temsil ettiği bütün bir toplumu olumsuzlama yönünde yazarın kurgusuna katkı sağlamaktadır. Bu olumsuzlama ise, bize yazarın üzerinden, içinde bulunduğu ideolojinin, altını çizdiğimiz konuların tamamını ne şekilde değerlendirdiği hakkında yorum yapabileme imkânı sağlamaktadır.

Bunun yanında Radko'nun Serezde ki Müslümanları yok etme politikasının bir metodu olan, ele geçirdiği ahaliyi yakarak öldürme durumunun en ince ayrıntılarına kadar işlenmesi oldukça dikkat çekicidir. Buradaki yakma göstergesi Hristiyanlığı işaret etmektedir. Bu sayede yakan ile yakılan arasındaki fark dinsel alanda da uçurumu derinleştirmektedir. Bura da yazar artık tam anlamı ile kurgunun sınırlarını ortadan kaldırmıştır. Artık elimizdeki bu kurgu metin edebi bir yapıt olmaktan ziyade dönemin şartlarına göre değerlendirildiğinde kitleleri harekete geçirmek hatta seferber etmek amacı taşıyan bir propaganda aracına dönüşmüştür.

Yazar şehirdeki tutsak kadınlardan Radko'nun emrine itiraz edenlerin bir kısmının en sadistçe işkenceler uygulandıktan sonra yakılarak öldürüldüğü bilgisini en ince ayrıntısına kadar Radko aracılığı ile bize aktardıktan ve yegana kötüyü insani tüm değerlerden arındırdıktan sonra, metnin kurgusunu itiraz eden kadınlara uygulanan işkence sonrası emirlere itaat eden diğer kadınların sorgularının sürdürülmesi ve sorgusu biten kadınların akıbeti dahilinde sürdürür. İtiraz eden bir kadının ve çocuğunun akıbetine şahitlik eden diğer kadınların, çaresizce Radko'nun emirlerine harfiyen uymalarının ardından, diğer komita üyeleri olan yardımcı yegâne kötü karakterler aracılığıyla, her türlü aşağılayıcı, kötü ve zor kullanımına ve sadizme dayanan tavırla öldürüldüğünü bize aktaran yazar, her aktarıшта yegâne kötü olarak tanımlanan karakterleri ve bu karakterlerin mensup oldukları ideolojiyi ve toplumu olumsuzlamaktadır. Ve bu olumsuzlama karşısında duran masum ve mağdur Serez halkını özellikle kadınlarını nesneleştirmektedir. Bu sayede de eril düzen, meşrulaştırmaktadır. Bu metinden anlaşılacağı üzere yazar için ideal toplum militarist toplumdur. Bu da ancak eril bir düzen içerisinde meşruiyet kazanabilir.

Ayrıca Radko'nun diğer komita üyelerine nutkunun ardından not etmelerini istediği maddelerden olan şehirdeki camilerin bir kısmının kiliseye çevrilmesi, bir kısmının depo ve ahır olarak kullanılması, diğer kısmının ise temellerinden yıkılması gibi amaçlara benzer suçlamaların günümüzde özellikle “muhafazakâr” kesimler tarafından daha “laik” olan kesimlere karşı yöneltilmesi son derece dikkat çekicidir.

Metnin ana karakteri olan Radko'nun şehvete dair duygularının temsili olarak bu kurgu metnin başlangıcından itibaren sürekli olarak bize hatırlatılan şehrin en güzel kadını bulma ve bu kadın da bu duygularını tatmin etme durumuna giden yolda şehirdeki esir edilen kadınların sorgulanması ve bu sorgulama sonucu nihayet bu hedefine ulaşan

Radko, uzun uğraşlar ve yapmış olduğu istatistik sonucunda aradığı kadının Lale isminde Hacı Hasan Beyin kızı oldu sonucuna ulaşmıştır.

Öyle ise vakit kaybetmeden işe koyulmalıydı. Fakat ilk önce yegane kötüye yakıştır şekilde bir tertip yapılmalı ve Lale evde tek başına bırakılmalı ve sonrada şehveti tatmin süreci bir an önce yerine getirilmeli idi. Bunun üzerine Radko ilk olarak Hasan Bey'in yanına getirilmesi emrini verir. Ve bu emir çarçabuk yerine getirilir. Hasan Bey sarıklı, tombul, nazik ve orta boylu olarak tanımlanırken düşman kumandanından iltifat görme ümidi taşıyan, Balkan ordularının medeniyet ve meşrutiyet getireceğini ümit eden, bir karakter olarak tanımlanmaktadır. Fakat Radko vasıtası ile bu kurgu metinde aktarıldığına göre bu ümit etme süreci boş bir hayalden ibarettir.

Yine Radko'nun yegane hedefi olan şehrin en güzel kadınına ulaşma gayesine giden yolda engel teşkil eden, evde Laleden başka kimsenin bırakılmaması durumundaki, karşılaşılan engellerden bir tanesi olan Hasan Efendi'nin sorgulanması ve Lalenin evde olup olmadığının kesinlik kazanması sürecini de yazar tarafından en ince ayrıntıları ile bu kurgu metin aracılığıyla bize aktarmaktadır.

Radko'nun evde olanların isimlerini Hasan Bey aracılığı ile teyit edişi esnasında ise Lale isiminin Lali şeklinde telaffuz edilmesi de yine dikkat çeken bir durumdur. Çünkü Hasan Bey temsil ettiği değerler gereği Arapça harflerin kullanımına dikkat eder şekilde resmedilmektedir. Bura da Hasan Bey'in tam anlamı ile konuşmasından kılık kıyafetine kadar her şeyiyle Hürriyet ve İtilaf kanadını temsil ettiği tahmin edilmektedir. Bundan dolayı da bu karakterin metin içerisinde var oluşu İTC ile Hürriyet ve İtilaf arasındaki karşıtlık durumu içerisinde ancak anlam kazanabilir. Yani bir bakıma burada Balkan

Savaşlarının nedeninin iktidarda olan Hürriyet ve İtilaf kanadının yanlışlığı olduğuna işaret edilmektedir.

Radko'nun Hasan Bey aracılığı ile evde kimlerin olduğundan emin olduktan sonra kendisine (yani yegane kötüye yakışır bir tutumla) Lale hariç evdeki herkesin dışarıya çıkartılıp öldürülmesini emrettiği bilgisini bize aktaran yazarın bu metinde yaptığı kurguya göre Hasan Bey tercihini yanlış yönde yapmış ve bu yanlış tercih onu canından etmiştir.

Ayrıca bu kurgu metinde sürekli olarak esir edilen kadınlara sadistçe bir muamele ile uygulanan işkencelere bolca yer veren yazarın metnin başından itibaren sürekli olarak kadınları erotik öğeler dâhilinde betimleyişi de dikkat çekici bir noktadır.

Radko'nun Lale'nin bulunduğu eve giderken ki yolculuk sürecini de yine en ince ayrıntısına kadar betimlemeyi ihmal etmeyen yazar, bu evin bulunduğu sokak ve mahalleleri, yüksek duvarlı dar sokaklar, beyaz minareli küçük ve sakin mahalle camileri, servi mezarlıklar, minimini sel köprüleri, fena ve intizamsız fakat temiz ve beyaz taşlı kaldırımların üzerinde gezinen tavuk ve kaz sürülerine serçelerin karıştığına dikkat çekmektedir. Ve bu görüntünün Radko'nun hoşuna gittiğini belirtmektedir. Ve Radko aracılığı ile dile getirilen bu imreniş bir bakıma yazarın hedeflediği okuyucu kitlenin gururunu okşamakta, betimlenen Müslüman mahallesinin ötekiyi temsil eden Radko'nun ayak basmadan önceki güzelliğine işaret etmektedir.

Mahalleye bakıp ondan etkilenen öteki adeta onun güzelliği ile büyülenir böylece kendi var oluşunu sorgulamaya başlar. Kendisinin ve temsil ettiği değerlerin niteliksizliği de bu sayede pekiştirilir. Burada ki bakış açısı bir bakıma ötekinin kendisine bakışı olarak

anlaşılabilir. Ve bu sayede hem mahalleye ayak basma eylemi hem de bizzat ötekinin kendisi şaibeli hale gelir.

Nihayetinde Hasan Bey'in evine ulaşan Radko Hasan Bey'in evini Bulgarıya da ki Hacı olan Türklerin evlerinin kapılarını yeşile boyaması bilgisinden dolayı bulmakta zorlanmazken, bu kapıdan içeriye girdiğinde evin bahçesi karşısında bir kez daha şaşkınlığa kapılmaktadır. Bahçenin görüntüsü Radko üzerinde daha önce hiç yaşamadığı bir izlenim bırakmıştır. Bu şaşkınlığını evin görüntüsü ve çiçek kokuları izlemektedir. Ve bu manzara sonrası Radko'nun aklından Sofya'daki bahçelerin görüntüsünü geçirmesini bize resmeden yazarın bu bahçelerin bir tarafında inek ahırlarının bulunduğu, gübre ve fişki kokusunun hiç eksik olmadığı, domuzsuz evin olmadığını, zengin bahçelerinin ise çıplak ve çirkin olduğunu ve Avrupa tarzında tasarlandığı bilgisini vermektedir. Bu sayede de yine yaşam alanları üzerinden ötekinin temsil ettiği Hristiyan kültürü ile Türklerin temsil ettiği Müslüman kültürü arasında karşıtlık derinleştirilmiştir.

Kısa bir yolculuğun ardından nihayet evin giriş kapısına ulaşan Radko kapıyı Laleye nasıl açtıracağı konusunu da kendi yöntemleri gereği, yegane kötüye yakışır bir şekilde düşünmeyi de ihmal etmemektedir. Bu süreçte dikkat çeken bir diğer nokta ise kapıyı açmak konusunda tereddüt içerisinde bulunan Lale'yi Radko'nun "*Bizim sayemizde Makedonya'nın İslam ve Hristiyan ahalisi katil Jöntürkler'in zulmünden kurtulacak. Herkes hakiki meşrutiyet, hakiki uhuvvet, hakiki müsavat, hakiki adalet neymiş anlayacak...*" (Argunşah, Ömer Seyfettin, Hikayeler 2, 2017). Şeklinde bir cümle kurarak kapıyı açmaya ikna etme çabası içerisinde olmasıdır. Yani burada Lale ile Hürriyet ve İtilaf arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Çünkü hatırlanacağı üzere yazar Hasan Bey'inde Balkan ordularının Meşrutiyet getireceği inancı içerisinde olduğunu,

fakat kendisine Radko tarafından yapılan muamele sonrası hayal kırıklığına uğradığının altını çizmişti. Demek ki yazar için ve doğal olarak ta mevcut ideoloji için Makedonya’da ki Jöntürk faaliyetlerine karşı Serez ahalisinin bu tutumu olumsuzlanan bir duruma işaret etmektedir.

Radko’nun bu bilgilendirmesi ve kendilerinin namuslu adamlar olduğunu başkalarının namuslarını kendi namuslarından mukaddes saydıkları da belirtmesi üzerine Lalenin kapıyı açmaya ikna oluşu da “namusluluk” durumunun yazar için üzerinde durulması gereken bir gösterge olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Kapının açılması ile beraber önündeki tek engeli de ortadan kaldırmış olan, Radko’nun içinde taşıdığı kötülüklerinin şiddetini yegane iyiyi temsil eden Lale karakteri üzerinde uygulaması için hiç bir engel kalmamasına dikkat çeken yazarın yine bu süreçte de Radko’nun gözünden Laleyi tanımlarken de erotik öğelere sık sık baş vurmaktadır.

Yazar bu süreçte de Radko’nun tüm insaniyetsizlik çerçevesinde Lale’ye yönelttiği saldırgan ve sadistçe tutumu tanımlarken yegane kötü karşısında konumlandığı Lalenin en çaresiz kaldığı durumda dahi mücadele etmekten vazgeçmediği, artık hiçbir çare kalmadığında ise düşünmeden namusu uğrunu canına kıymaktan çekinmeyeceği bilgisini vermektedir.

Bu canına kıyış halinin dahi yegane kötüyü temsil eden karakterin şehvete dair tutumuna engel olamayacağını, yegane kötünün de o nispette şeytanlaştığı, hayvani bir nefse indirgendiği, ve ölü bir bedene tecavüz etmekten geri durmayacak ve bu beden üzerinde dahi sadizme dair her türlü davranışı uygulayacak kadar insanlıktan çıktığını bize aktaran yazar, bu aktarma sürecinin her ayrıntısında ise Radko’yu ve onun temsil ettiği değerleri, kültür ve toplum yapısını olumsuzlamaktadır. Bu olumsuzlama ile

birlikte de insani değerlerden tam anlamı ile arındırılan yegane öteki ve bu ötekiye karşı nasıl konumlanacağı ders verici bu hikaye vasıtası ile biz okuyuculara aktarılmaktadır. Ve bu doğrultuda da temsil edilen ideolojinin gerekleri bu kurgu metin inşası yoluyla da biz okuyucuya ulaşmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, Giriş bölümünde tanımlandığı gibi Türkiye’de birçok araştırmacı tarafından Osmanlı Modernleşmesinin zaman içerisindeki dönüşümü ve gelişimi sürecinde kendisini hissettiren fikir hareketleri içerisinde kendisine yer bulan yazarların ve bu yazarların çalışmaları hakkında araştırma yapan araştırmacıların, taşımış olduğu ideolojik kaygılar doğrultusunda sürece yaklaşarak, ele aldıkları kişileri ve metinleri farklı bağlamlar içerisinde tartışarak, güncel ideolojik konumlanışlara zemin olarak değerlendirmelerini sorunsallaştırmaktır.

Bu amaç doğrultusunda bu çalışma, Osmanlı Modernleşmesi içerisinde kendisine yer bulan ve güncel ideolojik konumlanışlarda adından sıkça söz edilen Ömer Seyfettin’in savunduğu fikirlerin geneline yönelik göstergeleri içerisinde barındırdığı düşünülen *Primo Türk Çocuğu* ve bizzat katıldığı Balkan Savaşı sırasındaki gözlemleri sonrası kaleme aldığı tahmin edilen *Beyaz Lale* adlı hikâyelerine, eleştirel bir gözle bakmayı önermiştir.

Bu öneri doğrultusunda giriş bölümünde de söz edildiği gibi milletçe oluşturulan bir edebiyat ve estetik anlayışı ifadesinin ne denli problemlili olduğunun tartışılması açısından seçilen bu hikâyelerin edebiyat metinleri ve estetik anlayışına getirdiği eleştiriler sebebiyle Yeni Tarihselcilik eleştirel kuramı bağlamında incelenmesi uygun görülmüştür.

Birinci bölümde seçilen hikâyelerin ne şekilde inceleneceğinin anlaşılması açısından kuramsal çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölümde ise Ömer Seyfettin'in içerisinde bulunduğu tarihsel sürecin arka planı çizilmeye çalışılmış ve Osmanlı Modernleşmesinin değişimi ve dönüşümü sürecinde kendisini Türkçülük ideolojisi içerisinde konumlandığı, yaşanan olay ve olgulara bu doğrultuda tepki verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın son bölümünü oluşturan, Yeni Tarihselcilik Eleştirel kuramı bağlamında seçilen hikâyelerin yorumladığı, günümüzde bu hikâyelerin ve Ömer Seyfettin'in yeniden hatırlanmasının anlamı üzerinde durulduğu üçüncü bölümde ise, bu iki öykü aracılığıyla 20. yy başında Türk edebiyatında kendisini hissettiren milliyetçi ve kendinden olmayanları ötekileştirici dil deşifre edilmeye çalışılmıştır.

Bu çaba sonucunda Ömer Seyfettin'in bu kurgu metinlerde kendinden olmayana yönelik ötekileştirici bir dil kullandığı ve dönemi içerisinde gündemde olan Türk Milliyetçiliği adına birçok göstergeyi bu kurgu metinlerine işlemiş olduğu ve bu kurgu metinler aracılığıyla bu ideolojinin günümüze ulaştırıldığı ve canlılığını sürdürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Doğal olarakta bu sayede bu kurgu metinlere eleştirel gözle bakılmasının önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Osmanlı Modernleşmesinin dönüşümü ve değişimi süreci içerisinde kendinden söz ettiren yazarların ve bu yazarların çalışmalarını inceleyen günümüz araştırmacıların bu çabası anlam kazanmıştır. Ayrıca bu hikâyelerin belirli bir tarihsel süreç içerisinde sürekli değişim ve dönüşüm içerisinde olan toplumsal ve siyasi atmosfer içerisinde yazıldıkları göz önünde bulundurulduğunda her hikâyenin Yeni Tarihselci bir bakış açısı ile incelendiğinde yeni anlamlara ve yeni yorumlara olanak tanıdığı da unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2017). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Kaynak.
- Argunşah, H. (2015). *Ömer Seyfettin, Hikayeler 1* (Cilt 1). İstanbul: Dergah .
- Argunşah, H. (2017). *Ömer Seyfettin, Hikayeler 2*. İstanbul: Dergah.
- Çavuş, R. (2002). Edebiyat İncelemelerinde Tarihe Yeni Bir Dönüş. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 42, 1-2, 121-122.
- Foucault, M. (1986). *Cinselliğin Tarihi* (Cilt 1). (H. Tufan, Çev.) İstanbul: Afa.
- Foucault, M. (2003). *Ders Özetleri*. (S. Hilav, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Foucault, M. (2005). *Doğruyu Söylemek*. (K. Eksen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Grenblatt, S. (2001). *Shakespeare ve Kültür Birikimi*. (N. Pelit, Çev.) Ankara: Dost.
- Kara, H. (2017). *Osmanlı'yı Tahayyül Etmek*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi .
- Köroğlu, E. (2016). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918*. İstanbul: İletişim.
- Oppermann, s. (2006). *Post Modern Tarih Kuramı*. Ankara: Phoenix .
- Uslu, M. F. (2017). Greenblatt'ın Yeni Tarihselci Eleştirisi. Z. Uysal içinde, *Edebiyatın Omuzundaki Melek*. İstanbul: İletişim .
- Zürcher, E. J. (2016). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Y. Saner, Çev.) İstanbul: İletişim.